

ย้อนอดีต...สู่ ๘๐ ปี

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

จุฬสาร THAMMASAT UNIVERSITY ARCHIVES BULLETIN

หอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์

ฉบับที่ 18 • มิถุนายน 2557 - พฤษภาคม 2558 • JUNE 2014 - May 2015

แนะนำผู้เขียน

วารุณี ไสธการมย์
ชีวลัทธ์ บุญยเกียรติ
อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ

กษิตศ อันทนนาธร

ณพวรรณ ตรีผลาวิเศษกุล

จตุชัย แซ่ซื่อ

พีรพล แสงสว่าง

ข้าราชการบำนาญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นักวิชาการอิสระ
นักศึกษานิเทศศาสตร์ สาขาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นักศึกษาชั้นปีที่ 4 คณะนิติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นักเอกสารสนเทศ หอจดหมายเหตุ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
นิสิตชั้นปีที่ 3 คณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นักศึกษาชั้นปีที่ 3 สาขาประวัติศาสตร์
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ที่ปรึกษากองบรรณาธิการ

วรรณิ์ สำราญเวทย์
สุดแดน วิสุทธิลักษณ์

บรรณาธิการ

ดาวเรือง แนวทอง

กองบรรณาธิการ

ฐานิตา บุญนำ
ศิริวุฒิ บุญชื่น
ณพวรรณ ตรีผลาวิเศษกุล
วรรณิดา ไพราม

กำหนดการจัดสัมมนาวิชาการจดหมายเหตุ

จัดโดย หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กองกลาง สำนักงานอธิการบดี
วันอังคารที่ 24 มิถุนายน 2557 เวลา 13.00 – 16.30 น. ณ ห้องประชุมสัญญา ธรรมศักดิ์ ตึกโดม ชั้น 2
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์

12.45 น.	ลงทะเบียน
13.00 น. - 13.20 น.	พิธีเปิด
13.20 น. - 13.30 น.	ชมฉายภาพยนตร์สั้นแนะนำหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ เรื่อง The Heritage of Thammasat University Archives แนะนำโดย นายณพวรรณ ตรีผลาวิเศษกุล ผู้กำกับหนังสือร่างวลวิจิตรมาตรา ปี 2551 (นักเอกสารสนเทศ)
13.30 น. - 14.00 น.	แนะนำหนังสือ ธรรมศาสตร์นามกร 80 ปี ธรรมศาสตร์
14.00 น. - 16.30 น.	เสวนาเบื้องหลังการรวบรวมต้นฉบับหนังสือผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477 – 2556) : ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน วิทยากร โดย น.ส.วารุณี ไสธการมย์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมรศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์ อาจารย์ ดร.สุปนนท์ นิพิฏฐกุล อาจารย์ ดร.ณัฐพล ใจจริง อาจารย์ จันทนา ไชยนาเคนทร์ และนายอังกอร์ จันทรเมือง ดำเนินรายการโดย อาจารย์ อัครพงษ์ คำคุณ

ย้อนอดีต...

สู่ ๘๐ ปี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

รายชื่อคณะกรรมการบริหารและดำเนินงาน หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ	ที่ปรึกษา
2. อธิการบดี	ประธานกรรมการ
3. วรณี สำราญเวช	รองประธานกรรมการ
4. ชนิษฐา วงศ์พานิช	กรรมการ
5. สุดแดน วิสุทธิลักษณ์	กรรมการ
6. อัครพงษ์ คำคุณ	กรรมการ
7. ณัฐพล ใจจริง	กรรมการ
8. ประจักษ์ ก้องกีรติ	กรรมการ
9. อนุชาติ พวงสำลี	กรรมการ
10. สุเทพ สุริยะมงคล	กรรมการ
11. วันชัย ตันติวิทยาพิทักษ์	กรรมการ
12. หัวหน้างานบริหารสำนักงาน ท้าพระจันทร์/ผู้แทน	กรรมการ
13. ดาวเรือง แนวทอง	กรรมการและเลขานุการ
14. สุานิตา บุญนำ	กรรมการและผู้ช่วยเลขานุการ

สารบัญ

- 9 เปลี่ยวมอง “เสรีไทย” เพื่อก้าวต่อไปของสังคม
 กษิติศ อนันันทนาธร
- 23 เมื่อผู้เขียนไปดูละครประวัติศาสตร์ ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’
 ของ ศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา
 วารุณี ไอสถารมย์
- 41 พื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเกี่ยวเนื่องกับเพลงลูกทุ่ง
 อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ
- 55 กระวีกระวาดไว้ : การสร้างบทกวีของนิสิตนักศึกษาในชมรมวรรณศิลป์
 จตุชัย แซ่ซ้อ
- 73 พัฒนาการขององค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ :
 จาก “แนวคิดและอุดมคติทางการเมือง” สู่ “ความเรียบง่ายทางกิจกรรม”
 พีรพล แสงสว่าง
- 89 ชุดนักศึกษา : เครื่องแบบและขอบเขตของเสรีภาพในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ณพรรณ์ ตรีนลาวิเศษกุล
- 107 เขา/เธอและ “เรา” : การสอบทานสัมพันธ์ภาพและจรรยาบรรณในการศึกษา
 ประวัติศาสตร์คำบอกเล่า
 ชีวิสิทธิ์ บุญยเกียรติ
- 119 กิจกรรมหอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศ
 แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2556
 ดาวเรือง แนวทอง

บทบรรณาธิการ

เมื่อผู้เขียนเข้ามาทำงานใหม่ๆ จำได้ว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เพิ่งจัดงานเฉลิมฉลองในวาระ 60 ปีไปหมาดๆ ในความรู้สึกเหมือนเพิ่งจะผ่านไปได้ไม่นาน มาปีนี้ธรรมศาสตร์กำลังจัดงานเฉลิมฉลองในวาระ 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย เพื่อเป็นการร่วมเฉลิมฉลองในวาระอันสำคัญของมหาวิทยาลัย จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ฉบับที่ 18 ขอถือโอกาสนี้กล่าวถึงงานที่หอจดหมายเหตุฯ ได้รับมอบหมายจากผู้บริหารมหาวิทยาลัย 2 เรื่อง คือ การจัดทำนิทรรศการ “กำแพงกาลเวลา 80 ปี ธรรมศาสตร์” และ การจัดแสดง Augmented Reality /QR Code จำนวน 13 จุด ร่วมกับฝ่ายวิชาการ ในฐานะที่หอจดหมายเหตุฯ เป็นหน่วยงานที่จัดเก็บข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัย จึงรับหน้าที่ในการรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูล รวมทั้งดูแลเรื่องการออกแบบและจัดแสดงนิทรรศการ ด้วย

ข้อมูลที่น่ามาจัดทำนิทรรศการใช้เอกสารจดหมายเหตุ ภาพถ่ายและข้อมูลนิทรรศการ “กำแพงกาลเวลาฯ” เป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งปี 2477 – 2557 โดยมีแนวคิด 80 ปี 80 ภาพ ประกอบด้วยภาพแผ่นที่ 1 เป็นบทเปิดนิทรรศการ ภาพแผ่นที่ 2 – 81 เพื่อบอกเล่าประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยผ่านกาลเวลาทั้งเรื่องราวที่ต้องการจะจดจำ และเรื่องราวที่ยากจะลืมเลือน โดยดำเนินเหตุการณ์ตามลำดับเวลาผ่าน “กำแพงชรา” อายุกว่า 2 ศตวรรษ ของพระราชวังบวรสถานมงคลและเป็น “กำแพงวังหน้า” ส่วนสุดท้ายที่เหลืออยู่ จากแนวกำแพงประตูทำพระจันทร์ถึงคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ความยาวประมาณ 180 เมตร และภาพแผ่นที่ 82 เป็นบทปิดท้ายนิทรรศการ เพื่อจะบอกว่าเรื่องราวและเหตุการณ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่สะท้อนผ่าน “กำแพงกาลเวลา” ได้บอกเล่าเรื่องราว บทบาทหน้าที่ของมหาวิทยาลัย ที่เชื่อมโยงเกี่ยวข้องกับเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา 79 ปี เนื่องจากสถานที่จัดแสดงนิทรรศการเป็นกำแพงเก่าได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถาน จึงมีข้อจำกัดในการจัดแสดง คณะกรรมการฝ่ายจัดนิทรรศการจึงใช้วิธีการแขวนภาพนิทรรศการ โดยใช้ลวดสลึงยึดกับส่วนที่เป็นยอดของกำแพงจากด้านในของมหาวิทยาลัยโดยพาดออกมาทางด้านนอก จัดวางในระดับสายตาผู้ชมที่ผ่านไป-มา ทั้งนักท่องเที่ยวชาวไทย และชาวต่างประเทศ

นิทรรศการกำแพงกาลเวลา 80 ปี ธรรมศาสตร์ บนกำแพงซรา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เลียนขนนพระจันทร มีทงหมด 80 แผ่นป้ายเพื่อบอกเล่าถึงเหตุการณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในรอบ 80 ปี

แผ่นป้ายเหตุการณ์ปี 2493 จัดแสดงเหตุการณ์ ที่สำคัญเรื่อง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9 เสด็จพระราชดำเนินพระราชทานปริญญาบัตร แก่นักศึกษา มธก. เป็นครั้งแรก

แผ่นป้ายเหตุการณ์ปี 2492 จัดแสดงเหตุการณ์สำคัญเรื่อง การรื้อฟื้นฟุตบอลประเพณี จุฬา-มธก. ขึ้นใหม่

แท่นโลหะ QR Code “จิ้งหรีด”

แท่นโลหะ QR Code “ลานโพ”

งานที่ได้รับมอบหมายให้ทำต่อเนื่องกับการจัดแสดงนิทรรศการอีกชิ้นหนึ่งคือ Augmented Reality / QR Code จำนวน 13 จุด บริเวณรอบๆ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เป็นการนำเสนอเรื่องราวและประวัติมหาวิทยาลัย ผ่านช่องทางของเทคโนโลยีสมัยใหม่ เพียงแต่ผู้ใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนและแท็บเล็ตระบบปฏิบัติการ IOS และ Android ซึ่งสะดวกสำหรับกลุ่มผู้ชื่นชอบเทคโนโลยีได้เพลิดเพลินกับการรับรู้เรื่องราว ประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยผ่านข้อมูลมัลติมีเดียที่หลากหลาย ทั้งเสียงบรรยาย บทเพลง ภาพนิ่ง และภาพเคลื่อนไหว สัญลักษณ์ที่แสดงว่าบริเวณนี้สามารถสแกน QR Code ได้ คือ แท่นโลหะสีดำสูงประมาณ 1.30 เมตร ซึ่งมักจะติดตั้งอยู่บริเวณใกล้เคียงกับแผ่นป้ายโลหะแสดงตนเลสสีเงินแสดงประวัติของสถานที่นั้นๆ ที่มีอยู่ก่อนแล้ว

กล่าวถึงผู้เขียนบทความในจุลสารฉบับนี้ มีนักเขียน 2 กลุ่ม คือ นักเขียนมืออาชีพที่เป็นนักวิจัยอาวุโส และนักวิชาการอิสระ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็นนักเขียนรุ่นใหม่ที่เป็นนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เอง และสถาบันอื่น ส่วนเนื้อหาของบทความ เริ่มจาก กษิดิศ อนันทนาธร นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ สนใจนำเสนอเรื่องราวและบทบาทของขบวนการเสรีไทย ให้เป็นบทเรียนของการต่อสู้ให้กับสังคมยุคใหม่ในปัจจุบัน และเพื่อเป็นการรำลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของเสรีไทย วารุณี ไอลธามย์ นำเสนอเรื่องราวละครประวัติศาสตร์ ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’ ที่ศาสตราจารย์ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา พัฒนามาจากงานค้นคว้าวิจัยเรื่องขบวนการเสรีไทย ซึ่งได้ค้นพบภารกิจของจำกด พलगูร ในปฏิบัติการเพื่อชาติระหว่างสงครามโลก ซึ่งต่อมาได้จัดพิมพ์เป็นหนังสือเรื่อง ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’

ส่วนบทความอีกกลุ่มหนึ่งที่เขียนโดยผู้เขียนรุ่นใหม่ เริ่มจากนักศึกษาปริญญาโท อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ นำเสนอเรื่องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับเพลงลูกทุ่ง อาชญาสิทธิ์ได้ยกตัวอย่างเนื้อเพลงบางท่อนที่กล่าวถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งให้แง่คิดว่าบรรดาครูเพลงและนักร้องที่มีชื่อเสียงหลายท่าน มีส่วนทำให้คนได้รู้จักชื่อเสียงของมหาวิทยาลัยผ่านบทเพลงอันไพเราะ นี้ด้วย ต่อด้วยเรื่อง การสร้างบทกวีของนิสิตนักศึกษาในชมรมวรรณศิลป์ โดย จตุชัย แซ่ซ้อ นิสิตปี 3 จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่กล่าวถึงการสร้างสรรค์บทกวีของเหล่านิสิตนักศึกษาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 เป็นต้นมา ซึ่งให้เห็นว่ากวีหลายท่านที่มีชื่อเสียงเติบโตและพัฒนาฝีมือการเขียนมาจากชมรมวรรณศิลป์ ไม่ว่าจะเป็น ดุสิต พนาพันธ์ นิภา บางยี่ขัน ถาวร บุญวัฒน์ ดวงใจ รวีปริชา เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ฯลฯ ตามด้วยบทความพัฒนาการขององค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดย พีรพล แสงสว่าง นักศึกษาประวัติศาสตร์ ปี 3 ซึ่งให้เห็นว่า กว่าจะมาเป็นองค์การนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่เข้มแข็งในปัจจุบันได้ผ่านการต่อสู้เรียกร้องมาอย่างหนักหน่วงอย่างไร และข้อเขียนเรื่องเกี่ยวกับชุดนักศึกษา โดย ณพวรรณ ตรีผลาวิเศษกุล นักเอกสารสนเทศน้องใหม่ ประจำหอจดหมายเหตุฯ ได้แรงบันดาลใจจากการเขียนบทความชิ้นนี้ จากการค้นคว้าข้อมูลจัดทำต้นฉบับหนังสือธรรมศาสตร์านุกรม 80 ปี ธรรมศาสตร์ จากเอกสารชั้นต้น หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ประกอบกับช่วงที่ผ่านมาประเด็นชุดนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับการกล่าวขานถึงในหนังสือพิมพ์หน้าหนึ่ง และสื่อสังคมออนไลน์ ปิดท้ายด้วยบทความเรื่องเกี่ยวกับการสัมภาษณ์ โดย ชิวสิทธิ์ บุญเกียรติ นักวิชาการอิสระ ในทางทฤษฎีจดหมายเหตุถือว่าการสัมภาษณ์ เป็นการเพิ่มกลุ่มเอกสารให้แก่หอจดหมายเหตุ ซึ่งมีทั้งข้อมูลที่เป็นเสียง บทถอดเทป และบทเรียบเรียงที่ผู้ให้สัมภาษณ์ได้ตรวจทานและอนุญาตให้เผยแพร่ต่อสาธารณชน ชิวสิทธิ์ ซึ่งให้เห็นประเด็นด้านจรรยาบรรณของผู้สัมภาษณ์ จะต้องระมัดระวังในการตั้งคำถาม และการเผยแพร่ข้อมูล

แม้ว่าจุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ จะเป็นจุลสารเฉพาะด้านจดหมายเหตุ แต่ยังคงเปิดโอกาสให้ผู้เขียนรุ่นใหม่มีพื้นที่ได้ฝึกเขียนเพื่อพัฒนาทักษะการเขียน และการค้นคว้า และฉบับนี้นับว่าเป็นฉบับแรกที่เป็นจุดเริ่มต้นในการนำเสนองานเขียนของนักเขียนรุ่นใหม่ และหวังว่าผู้เขียนเหล่านี้จะได้รับโอกาสในการพัฒนางานเขียนให้ดียิ่งๆ ขึ้นต่อไป

เหลียวมอง “เสรีไทย” เพื่อก้าวต่อไปของสังคม¹

กษิดิศ อนันท์นารธร

1. การศึกษาประวัติศาสตร์: ความสำคัญของการเหลียวมองอดีต

ประวัติศาสตร์คืออะไร คำถามนี้ตอบกันได้หลายแง่มุม และเป็นเรื่องที่ถูกถกเถียงโต้แย้งกันได้ไม่สิ้นสุด เพราะความหมายของประวัติศาสตร์ไม่มีคำจำกัดความตายตัว อย่างไรก็ตาม โดยทั่วไปประวัติศาสตร์หมายถึง การได้สวนเข้าไปให้รู้ถึงความจริงเกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษยชาติที่เกิดขึ้นในช่วงใดช่วงหนึ่งของอดีต ฉะนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสังคมมนุษย์ ความเปลี่ยนแปลงของสังคม ความคิดที่ก่อให้เกิดพฤติกรรมต่างๆ ในสังคม และสภาพเหตุการณ์ที่ส่งเสริมหรือขัดขวางวิวัฒนาการของสังคม (แถมสุข นุ่มนนท์, ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ 2527: 25)

ท่าน (Polybius) ว่า ประวัติศาสตร์ที่แท้จริงไม่ใช่เพียงเปิดเผยความจริงที่เกิดขึ้นเท่านั้น แต่จะเปิดเผยความจริงในลักษณะที่จะช่วยให้คนได้รับประโยชน์จากการอ่านเรื่องราวในสมัยโบราณด้วย ดังนั้น ประวัติศาสตร์จึงเป็นตำราใหญ่ที่สามารถให้ผู้อ่านกลั่นกรองเอาความคิดความอ่านที่จำเป็นออกมา เพื่อวางแผนงานการปฏิบัติงานในสมัยปัจจุบัน และวางแผนงานอย่างมีสติปัญญาเพื่ออนาคต (แฟรงค์ จี. วิลสัน, ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ 2527: 105)

ประวัติศาสตร์ไทยก็อยู่ในข่ายเดียวกัน คือทำหน้าที่ศึกษาเรื่องราวที่เกิดขึ้นมาแล้วในอดีตของสังคมไทย เพื่อเป็นบทเรียนให้กับปัจจุบัน เพื่อว่าอนาคต ประเทศไทยจะได้เดินหน้าต่อไปได้จากรากฐานที่มั่นคง เพราะที่เราศึกษาประวัติศาสตร์ก็เพราะเราเชื่อว่าประวัติศาสตร์เป็นเหมือนกระจกเงาฉายให้เห็นข้อเท็จจริง ซึ่งเป็นมาแล้วอย่างไรในเหตุการณ์ครั้งอดีต จะได้อาศัยเป็นแนวทางเปรียบเทียบกับปัจจุบัน (เสฐียรโกเศศ 2547: 16 – 17) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในห้วงเวลาที่สังคมไทยกำลังตกอยู่ในภาวะ “วิกฤตที่สุดในโลก” อย่างแทบมองไม่เห็นทางออก

เมื่อพอจะเข้าใจความสำคัญของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยแล้ว สิ่งทีฟังก้าวต่อไป ซึ่งเป็นเรื่องหลักที่จะนำเสนอในบทความนี้คือ ความสำคัญของขบวนการเสรีไทย เพื่อจะได้เข้าใจว่า เหตุใด

¹ ปรับปรุงจากการแสดงปาฐกถาเรื่อง “ความสำคัญของขบวนการเสรีไทยต่อประวัติศาสตร์ไทย” ในงานวันเปิดมุมข้อมูลเสรีไทย โครงการบันทึกและจัดแสดงข้อมูลเสรีไทย (The Free Thai Movement) ณ สำนักบรรณสารการพัฒนา อาคารบุญชนะ อุดมการสถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ (NIDA) วันศุกร์ที่ 7 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2557

ต้องมาศึกษาเรื่องราวของขบวนการเสรีไทย และขบวนการนี้มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ ซึ่งหมายความว่า เป็นบทเรียนจากตำราเล่มใหญ่อันมีคุณค่ากับเราในกาลปัจจุบันเพียงใด

2. ขบวนการเสรีไทย: องค์การผู้รับใช้ชาติเพื่อเอกราชและประชาธิปไตย

สำหรับขบวนการเสรีไทย อาจแยกพิจารณาออกได้ 2 แง่มุม คือ (1) มุมมองจากการต่อสู้ในทางการเมืองระหว่างประเทศซึ่งก็คือการต่อต้านญี่ปุ่น เพื่อเอกราช และ (2) มุมมองจากการเมืองภายในประเทศ หรือก็คือการต่อสู้กับรัฐบาลเผด็จการของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เพื่อประชาธิปไตยที่แท้จริง ดังจะกล่าวต่อไปนี้

2.1 องค์การต่อต้านญี่ปุ่น

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 แผ่ขยายมาถึงประเทศไทย ญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจฝ่ายอักษะ ต้องการให้ไทยเป็นทางผ่านและฐานที่มั่นในการโจมตีกองกำลังของฝ่ายสัมพันธมิตร แม้ก่อนหน้านี้รัฐบาลจะมีท่าทีเตรียมการต่อสู้ป้องกันอธิปไตยอย่างเต็มที่ แต่เมื่อญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกในวันที่ 8 ธันวาคม พ.ศ. 2484 รัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ก็ยอมให้ญี่ปุ่นเดินทัพผ่านดินแดนไทย ครั้นถึงวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2485 รัฐบาลไทยก็ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรเพื่อร่วมรบเคียงข้างญี่ปุ่น

โดยที่นายปรีดี พนมยงค์ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง บันทึกว่า “เมื่อเสร็จการประชุม ค.ร.ม. เวลา 17.55 น. แล้ว ข้าพเจ้าได้นั่งรถยนต์กลับบ้าน สังเกตเห็นประชาชนชาวไทย 2 ฟากถนน ได้ยืนชุมนุมกันอยู่เป็นจำนวนมากด้วยน้ำตาไหลอันเป็นสภาพตรงกับที่หนังสือพิมพ์อเมริกา Washington Times Herald ... รายงาน ... มีข้อความดังต่อไปนี้ ชาวไทยได้ทราบข่าวยอมจำนนญี่ปุ่นด้วยความตกตะลึง และพากันยืนงงงันในถนนด้วยน้ำตานอง” (ปรีดี พนมยงค์ 2525: 46)

ทั้งนี้เพราะคนไทยที่ได้รับมรดกเป็นความรักชาติมาจากบรรพบุรุษ อันมีความรักในเอกราชและอธิปไตยของชาติ ตลอดจนความรักในสันติภาพเป็นที่ตั้ง ย่อมไม่อาจนิ่งเฉย ดูดายให้ชะตากรรมของประเทศเป็นไปตามยถากรรมได้ (ปรีดี พนมยงค์ 2522: 16) เนื่องจากคนไทยจำนวนไม่น้อยมีความรู้สึกที่ว่า ไทยเราเป็นเอกราชมากกว่า 700 ปี ไม่ใช่เพื่อมาตกเป็นทาสแก่ญี่ปุ่นในยุคสมัยของพวกเขา (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช 2509: 20) คนไทยจึงไม่มีทางที่จะทนต่อการรุกรานของญี่ปุ่นไปได้นาน เพราะมีสติพอที่จะรู้ว่า จะเป็นนายตัวเองไม่ได้เมื่อประเทศถูกรุกรานโดยต่างชาติ กล่าวได้ว่า คนไทยยอมไม่พอใจไม่ว่าชาติใดที่เป็นภัยต่อเอกราชของเรา² (นิโคล สมิธ และ เบลดคลาก 2529: 37 –38)

ดังนั้น คนไทยผู้รักชาติด้วยการกระทำจึงดำเนินการต่อสู้ญี่ปุ่นผู้รุกราน โดยต่อสู้แต่ลำพังบ้าง รวมกันเป็นกลุ่มๆ บ้าง ตามวิธีที่ถนัด แม้ว่าการต่อสู้ตามวิธีดังกล่าวจะได้ผลบ้าง แต่ก็เป็นการยากที่จะทำลายกองทัพญี่ปุ่นที่มีแสนยานุภาพนั้นให้หมดไปจากประเทศไทยได้ ฉะนั้น จึงได้จัดตั้ง “ขบวนการเสรีไทย” รวมผู้รักชาติอย่างกว้างขวางไว้เป็นขบวนการเดียวกัน เพื่อดำเนินการต่อสู้สมานกันตามยุทธศาสตร์เดียวกับยุทธศาสตร์ของสัมพันธมิตร (ปรีดี พนมยงค์ 2522: 16)

² นี่เป็นข้อความจากบทสนทนาของนายกระเวก ศรีวิจารณ์ เสรีไทยผู้หนึ่งซึ่งได้สละชีพเพื่อชาติ.

โดยในตอนเย็นของวันที่ญี่ปุ่นบุกไทย ที่บ้าน³ ของนายปรีดี พนมยงค์ หัวหน้าผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองฝ่ายพลเรือน มีเพื่อนร่วมก่อการฯ หลายคน และผู้ที่เลื่อมใสความสามารถและอุดมคติประชาธิปไตยของนายปรีดี ปรีक्षाหารือกันเกี่ยวกับภาวะฉุกเฉินของบ้านเมือง (ทศ พันธุมเสน และ จินตนา ยศสุนทร 2530: 30)

นายปรีดี พนมยงค์ บันทึกต่อไปว่า “เมื่อข้าพเจ้ากลับถึงบ้านแล้วก็พบเพื่อนหลายคนที่มาคอยอยู่ อาทิ หลวงบรรณกรโกวิท (เปาว์ จักกะพาก) นายสงวน ตุลารักษ์ นายจำกัฒ พลากร นายวิจิตร ลุลิตานนท์ นายเตียง ศิริขันธ์ นายถวิล อุดล ม.ล.กรี เดชาติวงศ์ (หลวงเดชาติวงศ์ วรวิวัฒน์) ... เมื่อได้ปรึกษาหารือกันพอสมควรแล้ว ผู้ที่มาประชุมวันนั้นได้ตกลงพลีชีพเพื่อชาติ เพื่อกอบกู้เอกราชอธิปไตยสมบูรณ์ของชาติไทย เพื่อกำนันจึงตกลงจัดตั้ง “องค์การต่อต้านญี่ปุ่น” ประกอบด้วยคนไทยที่รักชาติทุกชนชั้น วรณะ ทั้งที่อยู่ในประเทศไทยและที่อยู่ในต่างประเทศ ที่ประชุมได้มอบภาระให้ข้าพเจ้าเป็นหัวหน้าและกำหนดแผนการปฏิบัติต่อไป” (ปรีดี พนมยงค์ 2526: 98) และต่อมาเมื่อติดต่อกับเสรีไทยนอกประเทศและสัมพันธมิตรได้แล้ว ก็จำเป็นต้องใช้ชื่อว่า “ขบวนการเสรีไทย” (พูนศุข พนมยงค์ 2533: 24) เพราะทางอเมริกันเรียกชื่อองค์การว่า Free Thai Movement⁴ อันเป็นชื่อที่คณะเสรีไทยในสหรัฐอเมริกาใช้มาแต่แรก

2.2 ขบวนการประชาธิปไตย

แม้จะมีผู้รักชาติจำนวนไม่น้อยที่เห็นพ้องกับการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย ทั้งในประเทศและต่างประเทศ แต่พลพรรคที่เป็นกำลังจริงๆ ขององค์การคือเสรีไทยสายในประเทศ ที่มี “คณะกู้ชาติ” เป็นแกนกลาง

จำกัฒ พลากร เลขาธิการเสรีไทย

หม่อมเจ้า สุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัฒน์

³ คือ “บ้านพูนศุข” บริเวณป้อมเพชรนิคม ถนนสีลม ซึ่งนายปรีดีและครอบครัวพำนักอยู่ (ดู พูนศุข พนมยงค์ 2550 : 123).

⁴ นายจก ณ ระนอง นักเรียนทุนเล่าเรียนหลวงซึ่งสำเร็จวิชากฎหมายระหว่างประเทศจากฝรั่งเศส และกำลังทำปริญญาโททางความสัมพันธ์ระหว่างประเทศอยู่ ณ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เป็นนักเรียนไทยผู้หนึ่งซึ่งมีบทบาทสำคัญในการเสนอให้ใช้คำว่า “เสรีไทย” ตลอดจนการทำความเข้าใจเกี่ยวกับสถานการณ์ของขบวนการฯ (ดู วิจิตรวงศ์ ณ ป้อมเพชร 2542 : 93).

ในบรรดาผู้ที่ได้ร่วมมือในการกู้ชาติบ้านเมืองคราวนี้กับนายปรีดี พนมยงค์แต่ต้นมา ผู้เดียวที่เข้ามาพร้อมด้วยแผนการอันแน่นอนและคณะเป็นกลุ่มก้อน ได้แก่ นายจำกัฏ พลังกูร และคณะกู้ชาติของเขา (มัลลย์ ชูพินิจ 2544: 54) ซึ่งระหว่างเรียนในมหาวิทยาลัยอ็อกซ์ฟอร์ด (Oxford) ที่อังกฤษ นายจำกัฏได้รวบรวมนักเรียนไทยที่มีอุดมการณ์ประชาธิปไตย แล้วกลับมาจัดตั้งคณะกู้ชาติเพื่อต่อต้านรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่ขณะนั้นโน้มเอียงไปสู่เผด็จการชาตินิยมทหาร (จักรทิพย์ นาถสุภา 2556: 7) นับได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญ เพราะไม่เพียงแต่มีอุดมการณ์ในการรักษาเอกราชและประชาธิปไตยของไทย แต่ยังมองเห็นการณ์ไกลที่พร้อมจะสนับสนุนอุดมการณ์ให้เกิดขึ้นได้จริงอีกด้วย

อีกนัยหนึ่ง แกนกลางของขบวนการเสรีไทยซึ่งก็คือคณะกู้ชาติ เป็นเครื่องสะท้อนอุดมการณ์ร่วมของขบวนการได้เป็นอย่างดี กล่าวคือ คนไทยที่มาร่วมมือกันปฏิบัติงานรับใช้ชาติในครั้งนี้ ไม่เพียงแต่ต้องการรักษาเอกราชของชาติไว้เท่านั้น หากต้องการต่อสู้เพื่อสันติภาพอธิปไตย บนพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยให้รอดพ้นไปจากการปกครองของทหารที่มีแนวโน้มเผด็จการ โดยขบวนการเสรีไทยสามารถรวบรวมเอาผู้คนที่นิยมประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมที่ยิ่งใหญ่ที่สุด และสร้างความปรองดองที่นำคนชั้นสูงและรากหญ้าเข้ามาร่วมกันต่อต้านเผด็จการทหารในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 54) นั่นคือการเคลื่อนไหวของขบวนการเสรีไทย เป็นภาพสะท้อนของความขัดแย้งและการต่อสู้ทางการเมืองภายในของไทยอย่างสลับซับซ้อน (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 53) และไม่มีครั้งใดที่บุคคลผู้ต่างกันทั้งความเป็นอยู่ อาชีพ สังคม และสิ่งแวดล้อมราวฟ้ากับดิน จะมีโอกาสรับใช้ชาติ ได้ร่วมชีวิตเพื่ออยู่ตายร่วมกันอย่างสมาชิกขององค์การ X.O. Group⁵ (มัลลย์ ชูพินิจ 2544: 19) ซึ่งเป็นอีกชื่อหนึ่งขององค์การต่อต้านญี่ปุ่น

การเดินขบวนในวันประกาศสันติภาพบนถนนราชดำเนิน 16 สิงหาคม 2488

⁵ โดยนายปรีดีอธิบายความหมายและที่มาของคำว่า X.O. GROUP ว่าไม่มีความหมาย หรือย่อมาจากอะไร ตอนให้หลวงประเจิดอักษรลักษณ์ (สมโภช อัครวนนท์) ไปติดต่อกับคริสตีย์ และพิตซ์เจอร์ลด์ ถามว่าจะให้ใช้อะไรเป็นคำผ่านและเครื่องหมาย นายปรีดีตอบว่า X.O. GROUP เห็นจะเป็นเพราะฟังวิทยุจุ่งกิงมาก ได้ยินชื่อสถานีขึ้นต้น X.O. บ่อย เลยติดหู (ดู มัลลย์ ชูพินิจ 2544 : 51).

2.3 ภาพรวมของขบวนการเสรีไทย

ด้วยความที่แกนหลักของประวัติศาสตร์ไทยยึดติดอยู่กับเรื่องการปกป้องและรักษาไว้ซึ่งเอกราชของชาติ จึงหมกมุ่นอยู่กับเหตุการณ์ซึ่งถูกคิด ถูกเชื่อ หรือเข้าใจว่าเป็นไปเพื่อการต่อสู้เพื่อปกป้องหรือรักษาเอกราช ทำให้บดบังสาระอื่นๆ ที่ซ่อนทับอยู่ในเหตุการณ์นั้นๆ เจกเช่นเดียวกับเรื่องราวของเสรีไทย ที่ไม่ได้เป็นเพียงองค์การที่มีอุดมการณ์ในการต่อต้านผู้รุกรานแต่ฝ่ายเดียว หากยังมีอุดมการณ์ที่จะสนับสนุนระบอบประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ให้เกิดขึ้นในสังคมไทยอีกด้วย อีกนัยหนึ่ง คือเป็นทั้งขบวนการต่อต้านญี่ปุ่นและต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารไปในตัว (สุนทร ชุตติธรรานนท์ 2555: iv)

ขอขอมความเข้าใจว่า การพิจารณาขบวนการเสรีไทยจากทั้งสองแง่มุมจะทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์ของเราก้าวพ้นวังวน “ประวัติศาสตร์เอกราช” ไปสู่ “ประวัติศาสตร์การเมือง” ซึ่งช่วยเปิดมิติการรับรู้และความเข้าใจในพัฒนาการทางการเมือง อันจะช่วยให้นำมาเทียบเคียงเป็นบทเรียนให้กับปัจจุบันได้ชัดเจนยิ่งขึ้น (สุนทร ชุตติธรรานนท์ 2555: vii)

3. ความสำคัญของขบวนการเสรีไทย: ความสำคัญที่เหมือนจะไม่สำคัญ

3.1 ความสำคัญที่ถูกลืม

“ความภาคภูมิใจที่สุดในชีวิตของท่าน คือเรื่องอะไรคะ” นี่เป็นคำถามที่พิธีกรสัมภาษณ์ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ภริยาของหัวหน้าขบวนการเสรีไทย

“คือความภาคภูมิใจที่ได้อยู่ใกล้คนที่ซื่อสัตย์สุจริต คนที่รู้วิชาที่จะรับใช้บ้านเมือง แต่ไม่มีโอกาส ภาคภูมิใจและเสียดาย ... ไม่ใช่พูดเข้าข้างตัว ... ภาคภูมิใจในข้อนี้ ไม่ได้ผิดหวังในชีวิตส่วนตัว” ท่านตอบ

ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์ ขณะให้สัมภาษณ์

แต่ท่านผู้หญิงพูนศุข มิได้จบเพียงว่าภูมิใจที่ได้เป็นภริยาของนายปรีดี พนมยงค์ หากกล่าวต่อไปว่า “แต่ที่จิตใจที่สุดในชีวิต ก็คือวันประกาศสันติภาพ เมื่อ พ.ศ.2488 คือประเทศไทยเราเข้าสู่สงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อธันวาคม พ.ศ. 2484 และตลอดสงครามก็ได้รับใช้ชาติในการที่จะให้เราเป็นเอกราช พอประกาศสันติภาพว่าการที่ประกาศสงครามเป็นโมฆะ และสภาพของประเทศไทยก็มีเอกราชและประชาธิปไตยที่สมบูรณ์เช่นก่อนสงคราม นี่เป็นเรื่องที่ดีใจที่สุดกับงานชิ้นนี้ มิฉะนั้นเราจะเป็นฝ่ายแพ้ แต่เดี๋ยวนี้ฉันคิดว่าคนไทยล้มวันที่ 16 สิงหาคม ไม่ทราบว่ามันอะไร ทั้งๆ ที่เป็นวันที่เรามีเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์” (พูนศุข พนมยงค์ 2557: ออนไลน์)

ทำไมเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยที่ทั้งทำงานรับใช้ชาติเพื่อรักษาเอกราชอธิปไตย และเพื่อทำนุบำรุงระบอบประชาธิปไตยของไทยให้สมบูรณ์กลับรางเลือนไป

หลังการรัฐประหาร 2490 อันเป็นการกลับมาของพวกปรปักษ์ประชาธิปไตย⁶ ที่นำโดยกลุ่มอนุรักษนิยมและกลุ่มทหารบกเป็นต้นมา ไม่เพียงนายปรีดีและพรรคพวกจะถูกเล่นงานถึงชีวิตเท่านั้น หากชื่อเสียงและเกียรติคุณของนายปรีดี พนมยงค์ ก็ถูกทำลายลงอย่างมากเช่นกัน ฉะนั้น ผลงานที่นายปรีดีได้สร้างไว้⁷ ถ้าไม่ถูกทำลายหรือทำให้กลายร่างไปจากอุดมการณ์ของนายปรีดี ก็ต้องถูกลิ้มผ่านการสร้างวาทกรรมทำลายความสำคัญลงไป อาจกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งก็คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบันอยู่ในพวกแรก ส่วนการอภิวัฒน์ 2475 การยกเลิกสิทธิสภาพนอกอาณาเขตเพื่อให้ไทยมีเอกราชทางการศาลอันนำมาซึ่งเอกราชสมบูรณ์และขบวนการเสรีไทยอยู่ในพวกหลัง

เมื่อผู้ครองอำนาจรัฐฝ่ายปรปักษ์ประชาธิปไตยและเครือข่าย ทำลายการรับรู้เรื่องราวของขบวนการเสรีไทย ทำให้การศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองของขบวนการเสรีไทย โดยเฉพาะในส่วนของการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริงถูกลบเลือนหายไป เหลือไว้เพียงส่วนที่พวกปรปักษ์ประชาธิปไตยยอมรับได้ คือความรักชาติเท่านั้น แม้ในบางโอกาสอาจรวมถึงสันติภาพด้วย แต่ความรักประชาธิปไตยอย่างแท้จริงกลับกลายเป็นสิ่งต้องห้ามไปโดยปริยาย ไม่เว้นแม้แต่ในหมู่ วงเล็กๆ ของวิชาการก็ตาม การละเลยเช่นนี้มีขึ้นเฉพาะกับนักประวัติศาสตร์เท่านั้น หากเป็นกระแสรอบงำทั่วทุกภาคส่วนของสังคมไทย (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: ฏ)

3.2 ความทรงจำที่ยังพอหลงเหลือ

เพื่อไม่เป็นการมองสังคมไทยในแง่ร้ายจนเกินไป ในหัวข้อนี้จะยกตัวอย่างข้อคิดและบทเรียนที่มวลมหาประชาชน⁸ คนไทยรับรู้จากขบวนการเสรีไทย นั่นก็คือ **ความเสียสละ**

⁶ เป็นคำที่นายปรีดี พนมยงค์ใช้ในอัตชีวประวัติของเขา (ดู ปรีดี พนมยงค์ 2535).

⁷ ขอนาพุทธภานุชิตที่นายปรีดียืมม้าน้ำชั่วคราว มาแสดงไว้ในที่นี้ ความว่า อโกลุณสุนทรสถล น สุตติ - ผลของการที่ก่อสร้างไว้ดีแล้วย่อมไม่สูญหาย.

⁸ “มวลมหาประชาชน” เป็นคำฮิตติดปาก จากการเคลื่อนไหวของคณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (กปปส.)

“เมื่อประชาชนคิดถึงอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และขบวนการเสรีไทย พวกเขามักจะนึกถึงความเสียสละอันยิ่งใหญ่ ที่อาจารย์ปรีดีและคณะได้ทำเพื่อประเทศ ผมต้องการให้ประชาชนจดจำผมและรัฐบาลของผมในลักษณะเดียวกัน”⁹

นี่คือคำพูดของนายกรัฐมนตรีคนที่ 23 ของประเทศไทยเมื่อวันที่ 17 สิงหาคม พ.ศ. 2548 หนึ่งวันภายหลังการฉลอง 6 ทศวรรษของวันสันติภาพไทย

แม้คนไทยจะไม่อาจจดจำเขาและรัฐบาลพวกพ้องของเขาได้ในทางเดียวกับนายปรีดี พนมยงค์และขบวนการเสรีไทย หรือพูดอย่างไม่เกรงใจคือ มวลมหาประชาชนจดจำ พ.ต.ท.ทักษิณ ไปในทางตรงข้ามกับความปรารถนาของเขาเลยทีเดียว แต่อย่างน้อยคำพูดของเขาก็สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของคนส่วนใหญ่ ที่เมื่อนึกถึงขบวนการเสรีไทย นอกจากความรักชาติแล้ว ก็คือความเสียสละที่ได้เสี่ยงเป็นเสี่ยงตายเพื่อรับใช้ชาติ

สามารถกล่าวเป็นการยกย่องขบวนการเสรีไทยได้ว่า การมีศรัทธาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด ในขณะที่สิ่งนั้นอยู่ในยามซึ่งหมายถึงความสับสนวุ่นวาย ความอุดมสมบูรณ์ และความเจริญรุ่งเรืองของท่านเป็นของง่าย แต่การมีศรัทธาต่อสิ่งที่กำลังตกอยู่ในท่ามกลางอันตรายรอบด้าน สิ่งซึ่งหมายถึงการสูญเสียความสุข การทนทุกข์ทรมาน และท่านอาจต้องชดใช้ด้วยชีวิต เพื่อแลกกลับคืนมาเป็นการเสียสละอันสูงสุด ซึ่งยากที่มนุษย์เราจะหวังได้ในกรณีธรรมดาสามัญใดๆ แต่ขบวนการเสรีไทยพร้อมด้วยหัวหน้า ซึ่งดำเนินอยู่ในดงเสือคงจะเข้ามาเป็นเวลา 4 ปี ก็ได้พิสูจน์มาแล้วด้วยงานอันปรากฏโดยพฤติกรรม นับแต่ต้นจนวาระสุดท้ายว่า การเสียสละใดๆ แม้ชีวิตของคนเรามีความหมายอะไรนักหนา เมื่อคนเรามีเจตนาที่จะอยู่หรือจะตายอย่างไทย (มาลัย ชูพินิจ 2544: 232 – 233)

3.3 บทเรียนจากขบวนการเสรีไทย

เพื่อให้ประวัติศาสตร์เป็นเข็มทิศช่วยนำพาเราไปสู่ทางที่ดีขึ้นกว่าเดิม โดยไม่ต้องเรียนรู้ความผิดพลาดด้วยประสบการณ์ของตนเอง หากใช้บทเรียนจากประวัติศาสตร์มาปรับใช้กับสถานการณ์ปัจจุบัน ในหัวข้อนี้ จะขอเสนอตัวอย่างของข้อคิดที่ได้จากขบวนการเสรีไทยที่เข้ากับบรรยากาศวิกฤตประชาธิปไตยในปัจจุบัน

3.3.1 การพิทักษ์รักษาประชาธิปไตย

ตามที่ได้กล่าวไว้ในเบื้องต้นว่า จุดมุ่งหมายหลักอีกประการหนึ่งที่เป็นอุดมการณ์ร่วมของขบวนการเสรีไทย คือการต่อต้านเผด็จการทหารเพื่อประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ในหัวข้อนี้จะได้ยกตัวอย่างการกระทำของเสรีไทยในประเทศผ่านกลุ่มผู้แทนราษฎรอีสาน เช่น นายเตียง ศิริขันธ์ จากจังหวัดสกลนคร นายจำลอง ดาวเรือง จังหวัดมหาสารคาม นายถวิล อุดล จังหวัดร้อยเอ็ด และนายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ จังหวัดอุบลราชธานี

⁹ When people think about Ajarn Pridi and Seri Thai, they think about the great sacrifice they made for the country. I want people to remember me and my government in the same way. (see *The Nation* 17 August 2005, quoted in Pasuk Phongpaichit and Chris Baker 2009 : 354)..

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 มีการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ประเภทที่ 1 ขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2476 นับเป็นครั้งแรกที่รัฐบาลหรือผู้นำ ส่วนกลางในกรุงเทพฯ เปิดโอกาสให้กับนักการเมืองท้องถิ่นได้เข้ามามีสิทธิมีเสียงแสดง ความคิดเห็นในระดับชาติ¹⁰ (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 68 – 69)

โดยผู้แทนราษฎรกลุ่มนี้ ซึ่งต่อมาเป็นสมาชิกในคณะกู้ชาติ และขบวนการเสรีไทย มีความ ต้องการทำให้คนชนบทมีไ้เป็นเพียงฐานคะแนนเสียงที่จะสำคัญเฉพาะเวลาที่มีการเลือกตั้ง เพียงอย่างเดียว หากยังต้องการให้คนชนบทมีผลกำหนดนโยบายของรัฐบาลได้เช่นกัน (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 73, 105) จึงต้องการผลักดันให้รัฐบาลเน้นการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจ และสังคม โดยเฉพาะในเขตชนบทหรือท้องถิ่นต่างๆ ซึ่งยังมีความล้าหลังอยู่มาก และไม่เห็นด้วย กับการพัฒนาประเทศที่เน้นหนักด้านความมั่นคงหรือการป้องกันประเทศแบบเก่าที่เน้นพัฒนา กองทัพเป็นลำดับแรก (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 74) เพื่อปรับเปลี่ยนและ/หรือผลักดันให้ นโยบายการพัฒนาประเทศกระจายกลับไปสู่ท้องถิ่นบ้าง (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 101) ดังที่นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ กล่าวว่า “เราจะเริ่มสร้างบ้านด้วยการสร้างรั้ว หรือว่าเราจะเริ่ม สร้างบ้านด้วยการลงเสาเสียก่อน” (รายงานประชุมสภาผู้แทนราษฎรครั้งที่ 18/2480, 14 กุมภาพันธ์ 2480 อ้างถึงใน สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 74)

การเคลื่อนไหวของ ส.ส.อีสาน กลุ่มนี้ ดำเนินมาแต่ภายหลังอภิวัฒน์สยาม ต่อผู้ผลักดัน นโยบายต่างๆ ที่ไม่ได้จำกัดตัวอยู่เฉพาะผลกระทบที่จะมีต่อภาคอีสานเท่านั้น หากแต่รวมไปถึง ประชาชนในท้องถิ่นอื่นๆ ด้วย (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 101) ทั้งในรัฐบาล พ.อ.พระยาพหล พยพสุเตสา และรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่าน กระบวนการในรัฐสภา เช่น การเสนอร่าง การอภิปรายคัดค้านร่างพระราชบัญญัติต่างๆ เป็นต้น อีกนัยหนึ่งคือ พวกเขาใช้วิถีทางในระบบรัฐสภาที่พวกเขายึดมั่นต่อสู้กับรัฐบาลจอมพล ป. อย่างแข็งขันจนในที่สุดสามารถล้มรัฐบาลเผด็จการลงได้ผ่านการลงคะแนนไม่เห็นชอบร่าง พระราชบัญญัติ 2 ฉบับในปี พ.ศ. 2487 คือการย้ายเมืองหลวงไปจังหวัดเพชรบูรณ์ 1 และ การสร้างพุทธมรณมณฑลที่จังหวัดสระบุรี 1 และที่น่าชมเชยคือจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ลาออก ตามวิถีทางของรัฐธรรมณูญ

หากเทียบกับการเมืองไทยในปัจจุบัน อาจกล่าวได้ว่า กลุ่มการเมืองของ พ.ต.ท.ทักษิณ ชินวัตร ประเด็นของ ส.ส.อีสานได้ คือได้ฐานเสียงสนับสนุนในภาคอีสานซึ่งมีคนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ด้วยพื้นที่กว้างใหญ่กว่าภาคอื่น ผิดก็แต่เราแน่ใจไม่ได้เลยว่า พ.ต.ท.ทักษิณและพวกพ้อง ทำเพื่อ ให้คนในชนบทกำหนดนโยบายได้จริงๆ หรือจะหวังใช้เป็นเพียงฐานคะแนนเสียงเท่านั้น

พึงตราไว้ในที่นี้ด้วยว่า การที่รัฐสภาไทยขาดผู้แทนราษฎรนำคืออย่าง ส.ส.อีสาน กลุ่มนี้ไป เหตุสำคัญประการหนึ่งมาจากการประท้วงประท้วงการเมืองอย่างเลือดเย็นภายหลังการกลับ มาใช้อำนาจของรัฐบาลปรีชาธิปไตย นับแต่ พ.ศ. 2490 เป็นต้นมานั่นเอง ดังที่ ส.ส.อีสาน กลุ่มนี้ถูกฆ่าด้วยอำนาจรัฐอย่างโหดเหี้ยมในปี พ.ศ. 2492 และ พ.ศ. 2495¹¹

¹⁰ โดยที่นายทองอินทร์ได้รับเลือกตั้งตั้งแต่ พ.ศ. 2476 ขณะที่คนที่เหลือเข้ามาในการเลือกตั้งครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2480.

¹¹ โปรดดูเพิ่มเติมจาก ชาญทิพย์ เกษตรศิริ และ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, บรรณาธิการ 2544. **ปรีดี พนมยงค์ และ**

4 รัฐมนตรีอีสาน + 1. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

อีกประเด็นหนึ่งคือ การต่อสู้ในระบบรัฐสภาตามวิถีทางของกฎหมาย ตัวอย่างง่ายๆ คือ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีความเป็นเผด็จการ ก็ยอมลาออกตามกระบวนการในระบบกฎหมาย อีกนัยหนึ่ง แม้ขบวนการเสรีไทยจะมีความประสงค์ที่จะโค่นล้มรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ล้มด้วยวิถีทางตามรัฐธรรมนูญ มิได้ใช้กระบวนการนอกกฎหมาย ละเลยต่อกฎกติกาบิดเบือนหลักกฎหมาย หรือใช้อำนาจนอกรัฐธรรมนูญใดๆ มาแทรกแซง ทั้งๆ ที่ในเวลานั้น ประเทศไทยก็เผชิญกับ “วิกฤตที่สุดในโลก” อันมีเอกราชของชาติเป็นเดิมพันเช่นกัน

3.3.2 การรักษาบูรณภาพเหนือดินแดน

นายนิพิฏฐ์ อินทรสมบัติ รองหัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ภาคใต้ โพสต์ในเฟซบุ๊ก “ส.ส.นิพิฏฐ์ อินทรสมบัติ” ระบุว่า เข้าตื่นขึ้นมาได้รับโทรศัพท์จากผู้ชุมนุมด้วยน้ำเสียงน้อยใจว่า “ผู้แทน! พวกของเราที่โดนระเบิดเมื่อวานตายแล้ว พวกเราทนไม่ไหวแล้ว แยกภาคกันอยู่เถอะ” นึกไว้นานแล้ว คำนี้ต้องหลุดออกจากปากผู้ชุมนุม (ไทยรัฐ 19 มกราคม 2557: 9)

สุเทพ เทือกสุบรรณ เลขาธิการกลุ่ม กปปส.

ในห้วงเวลาที่มีการเมืองไทยกำลังอยู่ในภาวะอึดอัดคับข้องใจ ทั้งฝ่าย กปปส. (คณะกรรมการประชาชนเพื่อเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข) กับเครือข่าย และฝ่ายที่ออกมาปกป้องประชาธิปไตย เฉกเช่นทุกวันนี้ มีการกล่าวถึงการแบ่งแยกประเทศไทยออกเป็นไทยเหนือ-ไทยใต้ กันไม่น้อย หลายคนเห็นว่าความสงบสุขจะกลับมาสู่สังคมอีกครั้ง หากแยกความขัดแย้งในสงครามระหว่างสีออกไปได้ กล่าวง่ายๆ คือ ถ้าภาคเหนือและอีสานยกให้พรรคเพื่อไทย ภาคใต้ยกให้พรรคประชาธิปัตย์ ก็คงจะดีไม่น้อย เพราะจะได้ไม่ต้องให้คนอีกภาคหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับเรา มาไล่รัฐบาลฝ่ายเรา สลับกันไปสลับกันมาอย่างไม่รู้จะหาทางลงอย่างไร

ความข้อนี้ ชวนให้ผมย้อนคิดกลับมาว่า เรากำลัง “ขาดทุน” ทางประวัติศาสตร์ถึง 7 ทศวรรษทีเดียว กล่าวคือ ราว พ.ศ. 2486 อังกฤษประสงค์จะให้ไทยเป็นเมืองขึ้นหรือเป็นรัฐในอารักขาภายหลังสงครามสิ้นสุดลง (ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช ม.ป.ป.: 51) โดยใช้เส้น 16 องศาเหนือแบ่งประเทศไทยออกเป็นไทยเหนือ-ไทยใต้ คือเหนือจังหวัดพิจิตรให้อยู่ในความดูแลของนายปรีดี (สายในประเทศไทย) ด้วยความช่วยเหลือของจีน ส่วนใต้จังหวัดพิจิตรลงมา ให้ขึ้นกับฝ่าย

ของ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ (สายอังกฤษ) และ ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช (สายอเมริกา) ด้วยความช่วยเหลือของอังกฤษ แต่ขบวนการเสรีไทย ที่มีนายจำกัฏ พลังกูร (ผู้ซึ่งทำหน้าที่เลขาธิการขององค์การ) เป็นกำลังสำคัญ ได้ประสานงานกับเสรีไทยในต่างประเทศ และเจรจากับจอมพลเจียงไคเช็คของจีนให้รับรองสถานะเอกราชให้ไทยเมื่อสงครามโลกสิ้นสุดลง เมื่อจีนรับรองเช่นนั้น สหรัฐอเมริกาและอังกฤษจึงสนับสนุนตามมา ผลที่เราเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันนี้ มาจากการเดินทางไปเจรจาที่กรุงปักกิ่งของนายจำกัฏที่เขาต้องแลกมาด้วยชีวิตนี้เอง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2549: 99–100)

พึงตราให้ปรากฏในที่นี้ว่า คุณูปการมหาศาลของนายจำกัฏที่มีต่อประเทศไทย คือ ช่วยให้อินโดจีนรับรองคณะเสรีไทยและรับรองเอกราชของไทย แต่น่าเสียดายที่ไม่เป็นที่รับรู้กันในวงกว้าง คงเป็นเพราะว่า ผู้ที่ศึกษาเรื่องเกี่ยวกับเสรีไทยภายหลัง ไม่รู้ลึกว่าในช่วงสงครามนั้น ปัญหาเรื่องเอกราชของไทยภายหลังสงครามเป็นเรื่องที่น่าวิตกมาก เพราะไทยอยู่ในฐานะศัตรูของสัมพันธมิตร หลังจากประเทศฝ่ายอักษะแพ้ หากไม่มีขบวนการเสรีไทย ไทยย่อมถูกปรับเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม อาจกลายเป็นประเทศที่ถูกยึดครอง ที่มีฐานะเป็นเพียงรัฐในอารักขาของอังกฤษหรือจีนก็ได้ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2549: 89)

การแบ่งแยกประเทศที่ปรากฏมีขึ้นในสากลประเทศ นับวันยิ่งลดน้อยถอยลง เห็นจะคงเหลือก็แต่เพียงเกาหลีเหนือ-ใต้ เท่านั้น เยอรมนีก็ดี เวียดนามก็ดี ล้วนกลับมารวมกันแล้วสร้างประเทศของตนให้เข้มแข็ง คนที่มาก่อนเราอุตสาหกรรมไว้ให้ขนาดนี้ คนที่ไม่ศึกษาประวัติศาสตร์ย่อมไม่อาจเข้าใจได้เลย ยิ่งกับสถานการณ์ในประเทศที่มีความขัดแย้งมาก ยากที่จะจำแนกง่าย ๆ ได้ด้วยภาค หากมีความขัดแย้งกันด้วยฐานะทางสังคม การเมือง เศรษฐกิจอย่างซับซ้อนที่สำคัญ เราไม่มีทางหนีกันไปไหนได้ และหากเราแก้ปัญหาด้วยการแยกประเทศจริง อาจเป็นการเปิดโอกาสให้ต่างชาติเข้ามาแทรกแซงเรามีอิทธิพลเหนือไทย ซึ่งเป็นสถานการณ์คล้ายๆ กับเมื่อ 70 ปีที่แล้วที่ขบวนการเสรีไทยสู้สุดสำหรับปกป้องไว้

3.3.3. ความปรองดองสมานฉันท์

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองเพียง 9 ปีเท่านั้น สงครามโลกครั้งที่ 2 ก็มาเยือนแผ่นดินไทย ความขัดแย้งระหว่างคณะราษฎรกับคนที่ยึดกระบอบเก่าที่ยังคงคุกรุ่นจึงต้องพักไว้ แล้วหันมาร่วมมือปฏิบัติการเพื่อความสถาพรของชาติ

เรื่องความแตกต่างกันทางอุดมการณ์ทางการเมืองนี้ นายจำกัฏ พลังกูร เคยทักท้วงนายปรีดีว่าบางคนอาจไม่ให้ความร่วมมือกับขบวนการเสรีไทย 100% ไม่อยากให้นายปรีดีตั้งความหวังจากคนอื่นไว้มากนัก นายปรีดีได้ตอบนายจำกัฏว่า “คุณอย่าหวังเลยในเรื่องนั้น เมื่อมาถึงขั้นนี้แล้ว เมื่อบ้านเมืองของเราตกอยู่ในสภาพเช่นนี้ มีหรือคนไทยที่ไหนจะไม่ดีใจ เมื่อทราบว่าได้มีการต่อต้านญี่ปุ่นได้ดินแดนขึ้นในประเทศแล้ว ถึงแม้พวกเจ้านายก็เถอะ ท่านก็เป็นคนไทยเหมือนกัน ผมแน่ใจ 100% ว่าคนไทยทุกคนจะเฝ้าเข้ามาพร้อมกับเราในทันทีที่ทำได้ ไม่มีใครมัวจะคิดเรื่องชิงดีชิงเด่นกันหรอก ปัญหานี้ตัดไปได้” (ฉลบทลัษย์ พลังกูร 2535 อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2549: 29)

กรณีตัวอย่างที่ผู้เห็นต่างกันทางการเมืองหันมาสมานฉันท์กันได้อย่างประจักษ์ คือ กรณีของนายปรีดี กับ ม.จ.ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ พระเชษฐาในสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 กล่าวในคำสัมภาษณ์ คือ พี่ชายของพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลสุดท้ายในระบอบเดิมกับผู้นำการปฏิวัติ ย่อมไม่ลงรอยกันเป็นธรรมดา แต่เมื่อมีความจริงใจต่อกัน เห็นประโยชน์ของชาติเป็นที่ตั้งเหมือนกัน ก็สลายความเคลือบแคลงใจออกไปได้ ดังเช่นบันทึกของนายป๋วย อึ๊งภากรณ์ เสรีไทยสายอังกฤษ ที่ว่า “ทางอังกฤษได้ถามว่า ... อยากจะให้หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ ซึ่งทรงยศเป็นร้อยเอกในกองทัพบกอังกฤษขณะนั้นเข้ามาด้วย ไม่ทราบ ว่า หัวหน้าเสรีไทยจะยินดีต้อนรับหรือไม่

“หัวหน้าเสรีไทยได้โทรเลขตอบในทันทีว่า ขอเชิญท่านขึ้นเสด็จเข้ามาด้วยความยินดี ใจความในโทรเลขนั้นตอนหนึ่งว่า “เรื่องการเมืองภายในประเทศนั้นเป็นอันยุติไม่มีปัญหาอีกต่อไป เสรีไทยมีความมุ่งหมายอยู่อย่างเดียวที่จะรักษาเอกราชและอิสรภาพของประเทศไทย”

“ทางราชการอังกฤษยังไม่แน่ใจ ได้โทรเลขถึงผมเป็นการส่วนตัวถามว่า หัวหน้าเสรีไทยส่งโทรเลขตอบไปนั้น คำตอบมาจากใจจริงหรือว่าส่งไปเป็นเพียงพิธีและเพื่อแสดงอหังการเท่านั้น ผมเองได้ตอบยืนยันไปตามที่ได้สังเกตมาก่อนว่า คำตอบของนายปรีดี พนมยงค์นั้น ผมแน่ใจว่ามาจากใจโดยสุจริต” (ป๋วย อึ๊งภากรณ์ 2543: 12–13)

กล่าวโดยสรุปคือ การสมานฉันท์กันระหว่างท่านขึ้นและนายปรีดี เป็นตัวอย่างที่น่าสนใจยิ่งที่ผู้ซึ่งเคยขัดแย้งกันมาสามารถหันมาจับมือกันได้ ดังทัศนะของปัญญาชนสยามที่สรุปข้อคิดไว้ว่า “ฝ่ายราชาธิปไตยที่มีหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ฯ วงศ์สนิท เป็นตัวอย่าง อาจสมานไมตรีกับฝ่ายคณะราษฎรได้ เพราะต่างก็ลดอคติเข้าหากัน และยอมรับข้อเท็จจริง รวมถึงข้อบกพร่องของฝ่ายตน โดยที่ตนเองพร้อมที่จะให้อภัยอีกฝ่ายหนึ่ง และขอให้อีกฝ่ายหนึ่งให้อภัยกับฝ่ายตนด้วย และแล้วทั้งสองฝ่ายก็สามารถผนึกกำลังกันร่วมประกอบกรณียกิจด้วยกัน โดยมีไมตรีจิตมิตรภาพเป็นที่ตั้ง” (ส. ศิวรักษ์ 2553: 310)

เทียบกับขณะนี้ ถ้าอคติไม่บังตาจนมากเกินไปนัก คู่ขัดแย้งทางการเมืองในปัจจุบันควรหันมาคุยตัวอย่างจาก ม.จ.ศุภสวัสดิ์ฯ และนายปรีดีเสียบ้าง เพราะเดิมพันของเสรีไทยคือเอกราช เดิมพันของเหตุการณ์ในปัจจุบันก็คือประชาธิปไตยและผลประโยชน์ของชาติ โดยที่ต้องไม่ลืมว่า ต้นทุนของการเดิมพันแต่ละครั้งคือชีวิตของเหล่าราษฎรประชาชนชาวไทยนั่นเอง

4. บทสรุป: การกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้นของขบวนการเสรีไทย

สำหรับบทความนี้ ผมไม่อยู่ในฐานะที่จะวิพากษ์วิจารณ์การกระทำของกลุ่ม พ.ต.ท.ทักษิณ และกลุ่ม กปปส. อันเป็นวิกฤตการณ์ทางการเมืองในปัจจุบันที่กำลังขับเคลื่อนอย่างเข้มข้นและในบทความนี้ก็มิได้เสนอทางออกให้กับวิกฤตประชาธิปไตยในขณะนี้โดยตรง หากแต่ชวนผู้อ่านเหลียวกลับมามองประวัติศาสตร์ไทยในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ผ่านขบวนการเสรีไทย โดยมุ่งหวังว่าประวัติศาสตร์จะเป็นบทเรียนให้เราในการเทียบเคียงเอาอดีตมาปรับใช้ปัจจุบันและอนาคต สำหรับก้าวต่อไปของสังคม อย่าให้คนรุ่นก่อนเราและคนรุ่นหลังเรา ตีเอาได้ว่าเราไม่เคยเรียนรู้อะไรจากประวัติศาสตร์ ที่แลกบทเรียนมาด้วยชีวิตของผู้คนจำนวนมากใช้น้อย

การรับรู้และถ่ายทอดเรื่องราวของขบวนการเสรีไทยที่ถูกต้องตรงกับฐานะทางประวัติศาสตร์ มิใช่การเน้นย้ำแต่เรื่องราวของการต่อต้านญี่ปุ่นในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 เท่านั้น หากแต่ต้องขยายบริบทให้กว้างออกจากกรอบความรักชาติ ชาตินิยม ไปสู่ความรักประชาธิปไตย เพราะความรักในส่วนหลังนี้ จะช่วยให้แลเห็นเนื้อในของขบวนการ และพินิจในฐานะเป็นขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม เพื่อการมีส่วนร่วมกำหนดอนาคตของชาติจากทุกฝ่าย ทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น คือการนำเสนอเรื่องราวในรูปขบวนการต่อต้านลัทธิเผด็จการทหารเพื่อเอกราช สันติภาพ และประชาธิปไตยอย่างแท้จริง (สรศักดิ์ งามขจรกุลกิจ 2555: 201) อีกนัยหนึ่ง เป็นการทำให้ขบวนการเสรีไทยมีความเชื่อมโยงกับปัจจุบันอย่างมีชีวิตชีวา มากกว่าจะปล่อยให้เจาตายผ่านการเล่าแต่เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างเดียว

อาจกล่าวได้ว่า ขบวนการเสรีไทยสำเร็จประสงค์ในการรักษาเอกราชและอธิปไตยของชาติไว้ได้ แต่ภารกิจของขบวนการเสรีไทยในอันที่จะสถาปนาและทำนุบำรุงรักษาระบอบประชาธิปไตยให้สมบูรณ์และพร้อมด้วยสามัคคีธรรม¹² ยังคงเป็นภารกิจที่รอการสานต่ออย่างที่เราไม่ควรมองข้าม

¹² โปรดดูสุนทรพจน์ของนายปรีดี พนมยงค์ขณะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ที่แสดงในสภาผู้แทนราษฎร เมื่อวันที่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2489 (ดู ปรีดี พนมยงค์ 2545 : 11 – 16)

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2549. **เพื่อชาติ เพื่อ humanity การกิจของวีรบุรุษเสรีไทย จำกัด พลาญกูร ในการเจรจากับ สัมพันธมิตร**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์บุ๊คส์.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. 2556. **เพื่อชาติ เพื่อ humanity**. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์.

ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์. 2535. กรุงเทพฯ: มูลนิธิปรีดี พนมยงค์.

แถมสุข นุ่นนท์. 2527. ประวัติศาสตร์. ใน ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และ สุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ. **ปรัชญาประวัติศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ทศ พันธุ์มเสน และ จินตนา ยศสุนทร. 2530. **จากมหาสงครามสู่สันติภาพ**. กรุงเทพฯ: อักษรสาส์น.

นิโคล สมิธ และ เบลดคลาก. 2529. **สู่สยามประเทศใต้ดิน**. กรุงเทพฯ: สันติภาพ.

นี่แหละชีวิตปรีดี-พูนสุข พนมยงค์. 2557. แหล่งที่มา. <http://www.youtube.com/watch?v=5FOZZo3QydQ>. เข้าถึงข้อมูล เมื่อ 26 มกราคม 2557.

ปวย อึ้งภากรณ์. 2543. **บางเรื่องเกี่ยวกับพระบรมวงศานุวงศ์ในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2**. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการดำเนินงานฉลอง 100 ปีชาตกาล นายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส.

ปรีดี พนมยงค์. 2522. **จดหมายของนายปรีดี ถึงพระพิศาลสุขุมวิท**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์.

ปรีดีกับสังคมไทย. 2526. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พูนสุข พนมยงค์. 2533. **16 สิงหาคม วันสันติภาพไทย**. กรุงเทพฯ: ส่องสยาม.

พูนสุข พนมยงค์. 2550. **ไม่ขอรับเกียรติยศใดๆ ทั้งสิ้น 95 ปี 4 เดือน 9 วันพูนสุข พนมยงค์**. กรุงเทพฯ: สถาบันปรีดี พนมยงค์.

พูนสุข พนมยงค์, ท่านผู้หญิง, บรรณาธิการ. 2545. **สุนทรพจน์ (บางเรื่องของนายปรีดี พนมยงค์)**.

ที่มารูปประกอบ บทความเสรีไทย

สุเทพ เทือกสุบรรณ

<http://scoop.mthai.com/wp-content/uploads/2013/11/สุเทพ-เทือกสุบรรณ-4.jpg>

http://popcornfor2.com/upload/user_7/images/pop24/000_Hkg9235580.jpg

จำกัด พลาญกูร

<http://www.siamintelligence.com/wp-content/uploads/2013/08/จำกัด.jpg>

หม่อมเจ้า ศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท สวัสดิวัตน์

http://upload.wikimedia.org/wikipedia/th/thumb/7/77/หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท_สวัสดิวัตน์.jpg/220px-

[หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท_สวัสดิวัตน์.jpg](http://upload.wikimedia.org/wikipedia/th/thumb/7/77/หม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์วงศ์สนิท_สวัสดิวัตน์.jpg/220px-)

“เมื่อผู้เขียนไปดูละครประวัติศาสตร์ ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’ ของ ศ. ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา”

วารุณี ไอสถารมย์*

ผู้เขียนได้รับคำเชิญและชวนอย่างมีส่วนร่วมจากศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ และ คุณจรรยา นาถสุภา ให้ไปร่วมชมละครประวัติศาสตร์ ‘เกียรติยศ’ เรื่อง เพื่อชาติ เพื่อ humanity ซึ่งอาจารย์ฉัตรทิพย์ เป็นคนเขียนบทหลัก กำกับและอำนวยการแสดงด้วยตนเอง แม้จะมี คุณอัจฉรา ทองรอด วดีวุฒิพงศ์ เป็นนักเขียนบทละครอาชีพร่วมเขียนด้วยก็ตาม ละครเรื่องนี้ใช้ผู้แสดงอาสาสมัครจากนิสิตคณะเศรษฐศาสตร์และเพื่อน ซึ่งเป็นศิษย์จากสาขาเศรษฐศาสตร์ การเมือง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ก่อตั้งขึ้น เพื่อชาติ เพื่อ humanity จัดแสดง ณ ชั้น 6 โรงละครสโตนี พันธุมโกมล อาคารจักรีมหาสิรินธร จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในตอนบ่าย วันที่ 31 สิงหาคม 2556

อาจารย์ฉัตรทิพย์ และคุณจรรยา นาถสุภา (ซ้ายมือ) กับคณะญาติคุณจำกัฒ พลังกูร

* ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ และคุณจรรยา นาถสุภา ที่ทำให้ผู้เขียนได้เข้าชมละครเรื่องนี้ และยังคงกรุณาจัดหาภาพประกอบและคำอธิบายให้ข้อเขียนนี้มีความสมบูรณ์

ขณะที่ตอบรับเชิญจากอาจารย์ ก็ให้รู้สึกอึ้งครวญใจว่าอาจารย์ฉัตรทิพย์ จะมีสิ่งมหัศจรรย์ จุดเปลี่ยนของชีวิตอีกแล้ว เมื่อแรกรู้จักอาจารย์กว่าสามสิบปีที่แล้ว ได้รับรู้ว่าอาจารย์เป็นนักวิชาการ เศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศที่พลิกผันมาสนใจประวัติศาสตร์เศรษฐกิจ ทั้งสอน ทั้งวิจัย และ *ปั้นลูกศิษย์* หลายท่านทั้งในวงวิชาการเศรษฐศาสตร์และประวัติศาสตร์ ทำงานมีชื่อเสียงเป็นที่ ยอมรับ แล้วอาจารย์ก็หันมาสนใจประวัติศาสตร์หมู่บ้าน วัฒนธรรมชุมชนและชาติพันธุ์ไท ขยาย เครือข่ายลูกศิษย์ออกไปยังสถาบันอุดมศึกษาในทุกภูมิภาค แล้วอยู่ๆ อาจารย์ก็หันเหมาทำละคร ประวัติศาสตร์อย่างเป็นเรื่องเป็นราวเต็มตัว ก็ให้รู้สึกว่าต้องไปดูละคร *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* อย่างพลาดไม่ได้ อย่างน้อยก็ในฐานะนักเรียนประวัติศาสตร์ที่ได้รับความกรุณาจากอาจารย์ มาอย่างต่อเนื่องและเสมอต้นเสมอปลาย

เริ่มต้นด้วยงานวิจัย

ไม่น่าแปลกใจนักเมื่ออาจารย์ฉัตรทิพย์ เล่าให้ผู้เขียนฟังเองว่า ที่มาที่ไปของละคร ประวัติศาสตร์เรื่องนี้ เป็นผลลัพธ์จากการที่อาจารย์ได้รับเชิญจากมหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย ให้ดำรงตำแหน่งปรีดี พนมยงค์ ศาสตราจารย์ (2548-2550) ได้ค้นคว้าเรื่องขบวนการเสรีไทย และค้นพบภารกิจของจำกัฒ พลังกูร ในปฏิบัติการเพื่อชาติระหว่างสงครามโลก จนทำให้อาจารย์ ประทับใจและตั้งใจค้นคว้าเพื่อเขียนบทละครมาตั้งแต่ต้น และถือเป็นบุญูปการยิ่งที่งานชิ้นแรก จากการค้นคว้าของอาจารย์ฉัตรทิพย์ เรื่องของจำกัฒ พลังกูร กลับเป็นงานวิจัยที่ต่อมาได้จัดพิมพ์ เป็นหนังสือเรื่อง *“เพื่อชาติ เพื่อ humanity ภารกิจของวีรบุรุษเสรีไทย จำกัฒ พลังกูร ในการเจรจากับสัมพันธมิตร”* จำได้ว่าอ่านหนังสือเล่มนั้นจบภายในเวลารวดเดียว ด้วยความรู้สึกเหมือนอ่าน สหุสนิยายสารคดีสายลับ สนุก ตื่นเต้น แต่ก็รันทด ที่จำกัฒ ถึงแก่กรรมก่อนวัยอันควรในต่างแดน ขณะทำงานเสี่ยงภัยให้ประเทศ

อาจารย์ฉัตรทิพย์ทิ้งช่วงเวลาถึง 6 ปี ก่อนนำงานวิจัยมาเขียนเป็นบทละครในช่วงต้น ปี 2556 และจัดแสดงในเดือนสิงหาคมนั่นเอง การปรับงานวิจัยให้อยู่ในรูปของบทละคร ทำขึ้น พร้อมกับการคัดเลือกผู้แสดงและการฝึกซ้อม อาจารย์เล่าว่าต้องปรับปรุงบทตอนและเนื้อหา ตลอดช่วงเวลานั้น

เรื่องย่อของ “เพื่อชาติ เพื่อ humanity ภารกิจของวีรบุรุษเสรีไทย จำกัฒ พลังกูร ในการเจรจากับสัมพันธมิตร”

อาจารย์ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้นำเสนอชีวประวัติบุคคล จำกัฒ พลังกูร ในฐานะหนึ่งในแกนนำเสรีไทยในประเทศ ที่มีอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นำ ด้วยการใช้หลักฐานเอกสาร หลากหลายที่สำคัญ คือ บันทึกส่วนตัว รวมถึงผลงานที่เกี่ยวข้อง จึงทำให้ทราบว่า จำกัฒสำเร็จ การศึกษาสาขา Modern Greats จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด ประเทศอังกฤษ เมื่อเกิด สงครามโลกครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2484-2488) นั้น ในปี พ.ศ. 2485 รัฐบาลที่มีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรีนั้น ประกาศสงครามเข้ากับฝ่ายอักษะ ยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่าน ประเทศไทย เพื่อบุกยึดดินแดนอาณานิคมของฝ่ายสัมพันธมิตร โดยตั้งฐานปฏิบัติการใน

ประเทศไทย ท่ามกลางความเห็นต่างจากอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ จนทำให้ต้องพ้นจากตำแหน่งหน้าที่ทางการเมือง เป็นเพียงผู้สำเร็จราชการแผ่นดินแทนพระองค์ในหลวงอานันทมหิดล ที่ขณะนั้นยังประทับอยู่ในสวีเดนแลนด์ อาจารย์ปรีดี ยังรวบรวมคณะบุคคลที่ไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจทำสงครามของจอมพล ป. จัดตั้งเป็นกลุ่มคนไทยผู้รักชาติ ซึ่งเริ่มแรกประกอบด้วยปัญญาชนชนชั้นกลางในเมืองและนักการเมืองท้องถิ่นสายอีสาน ซึ่งกลุ่มหลังได้มีปฏิบัติการขยายกลุ่มออกไปยังหัวเมืองพื้นที่ภาคอีสาน กลายเป็นกลุ่มเสรีไทยในประเทศ ที่ประกอบด้วยผู้คนจากหลากหลายพื้นที่ อาชีพ และสถานะทางสังคม เวลานั้นปรีดี และแกนนำมองเห็นว่าสถานะของเสรีไทยในประเทศไทย ยังไม่เป็นที่รับรู้และรับรองจากประเทศสัมพันธมิตร แต่ก็พร้อมที่จะปฏิบัติการช่วยเหลือฝ่ายสัมพันธมิตรในการต่อต้านญี่ปุ่น ด้วยการสื่อสารให้ผู้นำฝ่ายสัมพันธมิตรโดยเฉพาะอังกฤษและสหรัฐอเมริการับรู้เป็นปัจจัยสำคัญเร่งด่วน และถือเป็นปฏิบัติการลับ เพราะมิฉะนั้นประเทศไทยอาจตกเป็นฝ่ายแพ้สงครามได้ อาจารย์ปรีดี จึงเลือกจำกัด พลาญกูร ให้เป็นผู้ปฏิบัติการนี้ โดยประสานงานร่วมกับฝ่ายผู้แทนราษฎรสายอีสาน 4 คน คือ เตียง ศิริจันทร์ ทองอินทร์ ภูริพัฒน์ ถวิล อุดล และจำลอง ดาวเรือง ทั้งนี้จำกัด พลาญกูร ต้องลอบเดินทางไปจีนเพียงผู้เดียว เพื่อหาทางเดินทางต่อไปยังประเทศสัมพันธมิตรไม่ว่าจะเป็นอินเดีย อังกฤษ หรือ สหรัฐอเมริกา เพื่อเจรจากับผู้นำรับรองสถานะเสรีไทยในประเทศ และให้การช่วยเหลือเพื่อร่วมกันปฏิบัติการต่อต้านญี่ปุ่น ท่ามกลางภาวะสงครามที่เต็มไปด้วยการต่อสู้ของมหาอำนาจทั้งสองฝ่ายตลอดเส้นทางการเดินทางที่ยากลำบากและทุรกันดาร รวมถึงปัจจัยภาวะขาดแคลนอาหาร อีกทั้งยังต้องเสี่ยงกับการถูกตรวจจับจากทหารญี่ปุ่น การเดินทางครั้งนี้จึงต้องกระทำด้วยจิตวิญญาณความรักชาติอย่างยิ่ง และต้องใช้ความอดทนรอคอยประสานงานกับผู้แทนจากสัมพันธมิตร รวมถึงการใช้ความสามารถทางภาษาและไหวพริบในการเจรจา แก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า และวางแผนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ อันเป็นคุณสมบัติในตัวจำกัด เป็นจุดเด่นที่อาจารย์ปรีดี เลือกเขาให้ปฏิบัติการพิเศษนี้ ทว่าตลอดเส้นทางและเวลาที่จำกัดเดินทางไปประเทศจีน และพำนักที่จุงกิง เพื่อหาทางเข้าพบและเจรจากับผู้แทนจากอังกฤษ สหรัฐอเมริกา และผู้แทนจีนคณะชาติ จอมพลเจียง ไคเช็ค รวมถึงตัวแทนเสรีไทยสายอังกฤษนั้น จำกัดกลับต้องเผชิญกับความยุ่งยากซับซ้อน ที่เป็นปัญหาสำคัญโดยลำพัง คือ ทั้งอังกฤษและจีนยังยึดติดกับเรื่องผลประโยชน์ของชาติมหาอำนาจที่ต้องการยึดครองประเทศเล็ก จำกัดตกอยู่ในวงล้อมที่ทำให้การเจรจาล้มเหลวในระยะแรก เขาใช้ความพยายามอย่างหนักจนในที่สุดได้เข้าพบและเจรจา จนได้รับการรับรองจากประธานาธิบดีเจียง ไคเช็ค ขณะเดียวกัน จำกัดสามารถลักลอบส่งข่าวให้สายเสรีไทยนอกประเทศ เพื่อประสานการเจรจากับฝ่ายสัมพันธมิตรยอมรับ ภารกิจนี้ทำให้เขาได้พบกับหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ เสรีไทยสายอังกฤษ การได้ประสานสัมพันธ์ทำให้เจ้านายเชื้อพระวงศ์ผู้นิยมรับและเชื่อถือทั้งในตัวจำกัดและอาจารย์ปรีดี ตลอดจนมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันในฐานะ *ผู้รักชาติ* ต่อมาความพยายามในการปฏิบัติการก็อย่างหนักหน่วง และไม่ย่อท้อแม้ต้องพบอุปสรรค ด้วยว่าเป็นภารกิจเพื่อชาติที่ต้องทำให้สำเร็จ ประกอบกับสภาพความเป็นอยู่และโภชนาการในยามสงครามที่แร้นแค้น รวมถึงอากาศที่ไม่ดีส่งผลให้สุขภาพของจำกัด ซึ่งอ่อนแออยู่แล้วล้มป่วยและถึงแก่กรรมในโรงพยาบาลที่จุงกิง แม้เขาจะไม่ได้เห็นผลงานของตนเองในขั้นตอนสุดท้าย แต่จำกัดก็ปฏิบัติการจนแสนยากลำบากนี้ จนทำให้เสรีไทยในประเทศไทยเป็นที่รับรู้ของสัมพันธมิตร และทำให้ขั้นตอนหลังจากนั้นผ่านไปได้ง่ายขึ้น การสละชีวิตของจำกัด เพื่อชาติ เพื่อ *humanity*

เป็นพันธกิจในการรักษาเอกราชของชาติที่ไม่ได้ใช้กำลังอาวุธ หากแต่ใช้การเจรจาแบบหลักการทูต และใช้ความกล้าหาญ พยายาม ไม่ย่อท้อในการปฏิบัติการด้วยชีวิตและความรักชาติ (เก็บความ จากฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2519)

จากงานวิจัย สู่ละคร ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’

จากความตั้งใจแต่แรก อาจารย์ฉัตรทิพย์ต้องการให้งานค้นคว้าเรื่องนี้อยู่ในรูปละคร แต่เมื่องานค้นคว้าจบ อาจารย์ก็กลับได้นำเสนอผลงานตีพิมพ์ครั้งแรกเป็นหนังสือใน พ.ศ. 2550 จนกระทั่งหกปีผ่านไป อาจารย์ฉัตรทิพย์จึงตัดสินใจปรับเปลี่ยนเรื่องเล่าในงานวิจัย ตัดทอนให้มีรูปแบบเป็นบทละครเพื่อการแสดง หากแต่อาจารย์ยังคงรักษาชื่อเรื่องหลักงานวิจัย *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* ซึ่งแท้จริงแล้ววลีนี้มาจากคำพูดของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ที่กล่าวกับจำกัดในงานเลี้ยงอำลา ก่อนจำกัดเดินทางออกจากกรุงเทพฯ เพื่อปฏิบัติการกลับเพื่อชาติครั้งนั้นว่า

“เพื่อชาติ เพื่อ humanity นะคุณ เคราะห์ดีที่สุดอีก 45 วัน ก็คงได้พบกัน เคราะห์ที่ไม่ดีนักอย่างช้าอีก 2 ปี ก็ได้พบกัน และถ้าเคราะห์ร้ายที่สุด ก็ได้ชื่อว่าสละชีพเพื่อชาติไป” (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549 : 31)

ถ้อยคำอำลานี้ อาจารย์ฉัตรทิพย์ ค้นพบจากการอ่านบันทึกส่วนตัวของจำกัด พลังกูรเอง และน่าจะเป็นวลีประทับใจที่บ่งบอกตัวตนของจำกัดอย่างแท้จริงจนทำให้อาจารย์ฉัตรทิพย์นำมาเป็นชื่อหนังสือ และละคร

จำกัด พลังกูร (ผู้แสดง เสมอไบน เฟ็งจันทรี) ลานายปรีดี พนมยงค์
จากที่มาของชื่อเรื่อง ‘เพื่อชาติ เพื่อ humanity’

ส่วนบทละครใช้โครงเรื่องและการดำเนินเรื่องตามตัวบทงานวิจัย หากแต่ปรับให้อยู่ในรูปแบบละคร แบ่งเนื้อเรื่องเป็น 2 องก์ **องก์แรก** เป็นเรื่องเล่าในเมืองไทยและการเดินทางปฏิบัติการผ่านชายแดนและอินโดจีน การแสดงแบ่งเป็น 4 ฉาก คือ **ก่อตั้งองค์การต่อต้านญี่ปุ่น** เป็นการเล่าเรื่องกำเนิดเสรีไทย **ฉากที่สอง จำกัดลานายปรีดี** เล่าถึงพันธกิจ **กู้ชาติ** ด้วยการต้องทำให้สัมพันธมิตรรับรู้ถึงการดำรงอยู่ของเสรีไทยในประเทศ **ฉากที่สาม หมู่บ้านสกลนคร** เปิดเผยถึงตัวตนของพลพรรคเสรีไทยระดับชาวบ้านในท้องถิ่นหมู่บ้านและการอำลาริยา **ฉากที่สี่ ทำเรือไฮฟองเวียดนาม** เล่าเรื่องการเสี่ยงภัยของจำกัด และล่อม ขณะเดินทางออกนอกภูมิภาค หลบหลีกการตรวจค้นจากนายทหารญี่ปุ่น **องก์ที่สอง** คือ **การปฏิบัติการจุงกิง** เป็นการเล่าเรื่องขณะปฏิบัติพันธกิจ **กู้ชาติ** ในประเทศจีน แบ่งเป็นสี่ฉาก คือ **ฉากแรกเมืองจุงกิง** เป็นบรรยากาศการพบปะผู้คนตัวแทนต่างชาติ และบริบทแวดล้อมที่ถูกโดดเดี่ยวให้เรียนรู้การเมืองระหว่างประเทศและความผิดพลาดในการเจรจา **ฉากที่สอง พบจอมพลเจียง ไคเช็ค** จุดเริ่มต้นกลยุทธ์สำหรับการเจรจากับสัมพันธมิตร **ฉากที่สาม พบหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์** จุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้จำกัดเริ่มประสบความสำเร็จในการปฏิบัติการกิจ ด้วยหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ยอมรับและประสานเรื่องต่อ **ฉากสุดท้ายมรณกรรม** (เก็บความจากฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอัจฉรา ทองรอด วดีวุฒิมงคล, 2556)

สิ่งที่น่าสนใจเมื่อ จำกัด พลงกูร ถูกนำเสนอผ่านบทละครนั้น อาจารย์ฉัตรทิพย์ ได้ทำให้เรื่องเล่าของจำกัด มีสถานะเป็นตัวบทประวัติศาสตร์ แม้จะมีผู้เขียนบทร่วม คือ คุณอัจฉรา เป็นนักเขียนบทละครอาชีพ ละครประวัติศาสตร์เรื่องนี้มีการสอดแทรกเทคนิคการละครและการแสดงรวมถึงการใช้สื่อวิทัศน์ แต่ดูเหมือนว่าความตั้งใจใช้เทคนิคมีเดียหรือสื่อผสมเป็นฉากหลัง เพื่อสื่อสารสังคมย้อนอดีตบริบทยุคสมัยทศวรรษ 2480 ซึ่งอ้างอิงอยู่กับข้อมูลภาพและเสียงทางประวัติศาสตร์ ไม่ว่าจะเป็นภาพนิ่งหรือภาพยนตร์เคลื่อนไหว ข่าวสารรัฐสภาระหว่างสงคราม การเดินสวนสนามของกองทัพ เสียงออกอากาศประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรของท่านผู้นำจอมพล ป.พิบูลสงคราม ภาพถ่ายบุคคลสำคัญของยุคนั้นที่ปรากฏอยู่ในตัวบทละคร อย่างจอมพล ป. อาจารย์ปรีดี กลุ่มสี่ส.อีสาน มีการจัดฉากโดยใช้แสงไฟเวทีแสงเดียวเพื่อสื่อสารอารมณ์ภาวะสงคราม การใช้เสียงผู้บรรยายหลังจากเป็นตัวดำเนินเรื่องให้ต่อเนื่อง หรือแม้แต่การนำข้อความจากจดหมายส่วนตัว บันทึกประจำวันของจำกัดเอง รวมถึงเอกสารราชการในช่วงเหตุการณ์สำคัญ อ่านเป็นเสียงประกอบแทนการแสดงของผู้แสดง หรือแม้แต่การสร้างบทสนทนาตัวละคร ที่ดูเป็นความตั้งใจของอาจารย์ฉัตรทิพย์ในการจำลองภาพความเป็นจริง ที่อาจารย์จินตนาการว่าน่าจะเกิดขึ้นในอดีตครั้งนั้น ทั้งหมดทุกฉากที่แสดงบนเวทีละคร ได้ทำให้ละครประวัติศาสตร์ *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* กลายเป็นชุดเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์ที่เกือบไม่มีความเป็นละคร หรือถ้ามีก็น้อยมาก ซึ่งหมายความว่าละครประวัติศาสตร์เรื่องนี้เกือบไม่มีช่วงบรรยากาศการแสดงที่เปิดให้ทั้งผู้แสดงและผู้ชมได้ใช้จินตนาการของตนเองเลย แตกต่างจากละครประวัติศาสตร์ ในยุคชาตินิยมทศวรรษ 2480-2490 และได้รับการผลิตซ้ำในรูปละครโทรทัศน์ในทศวรรษ 2540 หลังวิกฤตเศรษฐกิจ ที่รู้จักกันดีในนาม *ต้มยำกุ้ง* (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 1)

อย่างไรก็ตามยังพอที่จะมีลักษณะความเป็นละครในละครประวัติศาสตร์เรื่องนี้ คือ การสอดแทรกบทเพลงประกอบหลายเพลงที่แต่งเพื่อประกอบละครเรื่องนี้โดยเฉพาะ ถือเป็นเพลงที่มีท่วงทำนองและเสียงขับร้องที่ดงามโดดเด่น และสัมพันธ์กับเนื้อเรื่องตอนนั้นๆ เช่น เพลงประกอบตลอดเรื่อง คือ *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* เพลง *พลพรรคเสรีไทยอีสาน* ที่อาจารย์ฉัตรทิพย์แต่งคำร้องเองโดยใช้ทำนองเช้งอีสาน ที่ถือว่าเป็นสิ่งพิเศษของละคร และที่น่าประทับใจ คือ เพลง *วันที่จากพราก* การใช้ดนตรีบรรเลงสดประกอบการแสดง รวมถึงการใช้แสงแบบเดี่ยวตลอดเรื่อง ก็ถือเป็นเทคนิคการแสดงสมัยใหม่ที่พิเศษมาก และดูเหมือนยังทำให้ความเป็นประวัติศาสตร์เป็นละครมากขึ้นได้บ้าง

ในด้านการแสดงจากการที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ ได้ใช้ผู้แสดงส่วนใหญ่เกือบทั้งหมดเป็นนักแสดงอาสาสมัครจากนิสิตเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเพื่อนๆ จากต่างสถาบัน การแสดงของพวกเขาซึ่งต้องท่องจำบทพูดได้ตอบ ร้องเพลง และแสดงบทบาทจากตัวบทละครที่เขียนขึ้นจากงานวิจัย จึงเป็นเสมือนการทำให้ผู้แสดงเรียนรู้อดีตที่สร้างขึ้นใหม่จากความทรงจำของอาจารย์ฉัตรทิพย์ นักแสดงเอกสองสามคนให้สัมภาษณ์ผ่านเวทีหลังจบการแสดงถึงบทเรียนจากละครประวัติศาสตร์ที่มีพวกเขาเป็นผู้แสดงว่า ทำให้พวกเขารู้จักวีรบุรุษของชาติ ที่อาจเป็นที่จดจำได้ไม่มากนักในปัจจุบัน นี่อาจเป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์อีกวิธีหนึ่ง เช่นเดียวกับผู้ชมการแสดง อดีตที่มีคุณค่าควรมีโอกาสฟื้นคืนผ่านละครประวัติศาสตร์ในเรื่องอื่นๆ เพียงแต่น่าจะมีสารใหม่ๆ บอกเล่าความทรงจำที่แตกต่างออกไป ดังที่ *จำกัด พลาญกุล* กลับมามีชีวิตอีกครั้งในละครประวัติศาสตร์ *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* อย่างไรก็ตาม ต้องถือว่าการสื่อสารการแสดงของเหล่านักแสดงอาสาสมัครนั้นเป็นเรื่องยาก เพราะตัวบทมีกรอบเรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์แบบเคร่งครัดและยังเน้นย้ำการถ่ายทอดข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อย่างตรงไปตรงมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครหลักในเรื่อง ล้วนแต่เป็นบุคคลมีชีวิตจริงในอดีต ไม่ว่าจะเป็นอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ผ่านสายอีสาน อาจารย์ฉลบทชัย ภิริยาจำกัดเอง รวมถึงหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ และตัวจำกัด พลาญกุลเอง ทำให้การแสดงเกือบไม่เหลือพื้นที่ให้ผู้แสดงและผู้ชมใช้จินตนาการของตนเองโดยเฉพาะส่วนของผู้แสดงหลัก ยกเว้นตัวประกอบสมมุติ ทั้งที่เป็นจริงและจินตนาการขึ้นของอาจารย์ฉัตรทิพย์ ผู้เขียนบท ได้เปิดช่องให้สอดแทรกบรรยากาศที่เป็นเทคนิคการแสดงได้บ้าง เช่น ฉากเล่นนิ้วซึ่งนำเข้ามาสื่อถึงการใช้เวลาว่างที่พอมีอยู่บ้างให้จำกัดได้ผ่อนคลายและชมความบันเทิง บทจีวในละครถูกทำให้เป็นวัฒนธรรมการแสดงที่แปลกปลอมของชาติไทยคล้ายกับการแสดงจิ๋วธรรมศาสตร์ เมื่อทศวรรษ 2500 ที่มีหน้าที่สื่อสารการเมือง บทจีวในละครนี้สื่อสารการเสียดสีแนวคิดล่าอาณานิคมของมหาอำนาจตะวันตก ที่ยังคงแสดงออกต่อการเจรจาดำเนินความสัมพันธ์กับประเทศไทย แม้ในช่วงสงครามโลกอันเป็นจิตสำนึกของจำกัดที่รับรู้และตระหนักถึงได้ในระหว่างที่ประสบความยุ่งยากขณะปฏิบัติภารกิจลับเพื่อชาติ เมื่อผู้แทนฝ่ายสัมพันธมิตรปฏิเสธที่จะประสานงานกับเขาและจอมพลเจียง ไคเช็ก ประธานาธิบดีจีนคณะชาติที่นครจุงกิงก็เปิดเผยให้เขารู้ว่าอังกฤษไม่รับรองเสรีไทยในประเทศไทย จำกัดจึงมีความคิดว่า “รัฐบาลอังกฤษมีจุดมุ่งหมายหลักจักรวรรดินิยมอยู่เบื้องหลังจึงไม่รับรองเสรีไทย” คำพูดที่สะท้อนความคิดจำกัดได้สื่อสารผ่านบทจีวและการเล่นนิ้ว แม้ว่า “จีว” ในละครเป็นจินตนาการที่ถูกนำมาใช้ในละคร แต่ก็ถูกกำหนดให้ทำหน้าที่สื่อสารข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ด้วย และขณะเดียวกันยังทำหน้าที่ให้เหตุผล

จำกัดผ่นไปดูจั่ว ละครใช้ตัวแสดงจั่วสื่อสารการเมือง (จากซ้ายไปขวา)
สมมุติเป็นนายกรัฐมนตรี เซอร์ วินสตัน เชอร์ชิล หลิวกงกง ข้าราชการอังกฤษ
และ ลอร์ด หลุยส์ แมนต์แบตเตน

ที่เป็นองค์ประกอบเรื่องรักชาติในแบบของจำกัดอีกด้วย ส่วนตัวประกอบสมมุติที่เป็นจริงในอดีต ซึ่งอาจารย์ฉัตรทิพย์ให้ความสำคัญในพื้นที่การแสดงอย่างมีนัยและน่าสนใจ คือ กลุ่มตัวประกอบชาวบ้านสกลนครที่เป็นตัวแทน พลพรรคเสรีไทยอีสาน อาจารย์ฉัตรทิพย์มอบบทบาทสื่อสารวัฒนธรรมการเมืองผ่านการแสดงพื้นบ้านอีสาน คือ เซิ้ง และกลอนลำ อาจารย์ฉัตรทิพย์ตั้งใจแต่งเพลงกลอนลำการเมือง พลพรรคเสรีไทยอีสาน เพื่อเป็นความทรงจำถึงความกระตือรือร้นและเข้มแข็งของชาวบ้านในการเข้าร่วมปฏิบัติการเสรีไทยครั้งนั้น

จำกัด พบจอมพลเจียง ไคเช็ค

หมู่บ้านสกลนคร จำัดสนทนากับเตียง ศรีขันธ์ (ขวามือ) วลบชลัยย์
ภริยาของจำัด กับ ไพศาล ตรีกุลลี ล่ามที่เดินทางไปจูงกิงด้วย (ซ้ายมือ)
คุณนิวาสน์ ศรีขันธ์ ภริยาเตียง ฉากหลังเป็นวิถีชีวิตชาวบ้าน

โดยภาพรวมแล้ว ผู้แสดงทั้งหมดมีความเข้าใจตัวบทซึ่งมีความเป็นประวัติศาสตร์มากกว่าละคร ที่ถือเป็นเรื่องยากลำบากสำหรับผู้ไม่มีพื้นความรู้แบบนี้และยังเป็นคนหนุ่มสาวในโลกปัจจุบัน ซึ่งห่างไกลจากสงครามโลกครั้งที่สองถึงกว่าเจ็ดทศวรรษ ความไม่คุ้นเคยกับการย้อนอดีต แต่ต้องสื่อสารอดีตซึ่งแปลกแยกให้ผู้คนให้เข้าถึง โดยเฉพาะการแสดงในฐานะตัวบุคคลที่มีอยู่จริง ครอบครัวของคนเหล่านั้นรวมทั้งบางคนที่ยังมีชีวิตอยู่ นั่งชมละครที่ตัวแสดงเล่นบทบาทเป็นตัวเขาบนเวที (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 2) เป็นผลให้การแสดงละครประวัติศาสตร์ เพื่อชาติ เพื่อ humanity ดู “แข็ง” และ “เกร็ง” ไปบ้างเล็กน้อย ทั้งที่มีผู้แสดงมีความคล่องบทและการแสดง แต่ก็ยังไม่ค่อยเป็นธรรมชาติ เมื่อมองผ่านสายตาผู้ชม

ผู้ชมการแสดงด้านล่าง ส่วนหนึ่งคือเสรีไทย

สาร “รักชาติ” ที่สื่อในละคร

อาจารย์ฉัตรทิพย์ดูเหมือนตั้งใจและเขียนบทละคร ให้จำกัด พลังกูรเป็น “วีรบุรุษ” ใน ขบวนการเสรีไทย ที่กำลังสื่อสาร “ความรักชาติ” ที่เป็นอุดมการณ์ของเขาและอุดมการณ์ร่วมกัน ของคณะเสรีไทยในประเทศ การเลือกนำเสนอเรื่องเล่าที่เป็นปฏิบัติการและภารกิจของจำกัด ในการเดินทางไปจุงกิงเพื่อเจรจากับเหล่าผู้แทนสัมพันธมิตร เป็นการแสดงออกของจำกัด พลังกูร ถึงความรักชาติ ด้วยความตระหนักและมุ่งมั่นต่อหน้าที่ที่ต้องดำเนินการให้กับ “ชาติ” ในระดับที่ ถึงกับ “อุทิศชีวิตเพื่อชาติ” และ “ต้องทำให้สำเร็จได้แม้จะต้องทุ่มเทกาย และใจ” ผู้อ่านหนังสือ และผู้ชมสัมผัสได้ถึงเจตนารมณ์ของผู้เขียนอย่างชัดเจน จากการตั้งชื่อหนังสือและละครอันมีที่มา จากคำกล่าวลาซึ่งอาจารย์ปรีดีมอบให้กับจำกัด ซึ่งได้เอ่ยถึงก่อนหน้านี้อาจารย์ฉัตรทิพย์ ยังจงใจ เลือกพิมพ์ต้นฉบับลายมือจำกัด พลังกูร ซึ่งบันทึกถึงอาจารย์ฉลบทชัย ผู้เป็นภริยาอันเป็นที่รักยิ่ง ขณะที่อยู่ในจุงกิงว่า “ฉลบทเจ้าเธอคงอยู่ไปดี ๆ นะ เธอคงคิดว่าได้อุทิศฉันให้แก่ชาติไปแล้วก็แล้วกัน” ข้อความนี้ปรากฏทั้งในหนังสือและยังมีการสร้างฉากละครขณะจำกัดบันทึกข้อความดังกล่าว สารหลักที่สื่อในหนังสือและละครผ่านเรื่องเล่าชีวิตของจำกัด จึงอยู่ที่ “ความรักชาติ” อาจเป็น ความรักชาติที่เป็นแบบฉบับของจำกัดเอง และยังเป็นภาพตัวแทนอุดมการณ์หลักเสรีไทยใน เมืองไทย ที่มีอาจารย์ปรีดีเป็นผู้นำลำดับแรก และจำกัดเป็นลำดับถัดมา ในฐานะเลขาธิการ คณะเสรีไทย

แม้ว่าอาจารย์ฉัตรทิพย์ไม่ได้ประมวลทัศนคติและอารมณ์ความรู้สึกของจำกัดว่า เขานิยาม ความหมายและลักษณะของชาติว่าเป็นอย่างไร แต่อาจารย์ฉัตรทิพย์ก็ถ่ายทอดให้เข้าใจถึงตัว จำกัดว่าเขาเป็นหนึ่งในกลุ่มชนชั้นกลางและปัญญาชนไทยจำนวนหนึ่งที่ไม่เห็นด้วยกับนโยบาย ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรและหันไปเข้ากับฝ่ายญี่ปุ่น และอักษะของจอมพล ป. พิบูลสงคราม จำกัดจึงร่วมมือกับอาจารย์ปรีดี รวมกลุ่มคนไทยจำนวนหนึ่ง เป็นขบวนการต่อต้าน ญี่ปุ่นและจอมพล ป. พิบูลสงคราม เรียกตัวเองว่าเสรีไทย ขบวนการเสรีไทยมีการเคลื่อนไหว ที่ต้องการให้ฝ่ายสัมพันธมิตรรับรองปฏิบัติการของตนเองในการต่อต้านญี่ปุ่น และไม่เห็นด้วยกับ นโยบายและการดำเนินงานของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม อันเป็นความคิดของกลุ่มแกนนำ เสรีไทยที่มีอาจารย์ปรีดีเป็นผู้นำและวางแผนงานนั้น ในทัศนะของอาจารย์ฉัตรทิพย์ถือเป็นเรื่อง สำคัญสำหรับประวัติศาสตร์ชาติยุคนี้ เพราะทำให้สถานะของประเทศไทยไม่ถูกถือว่าเป็นผู้แพ้ สงคราม และยังเป็นการปลุกจิตสำนึกและระดมพลังของประชาชนชาวไทยทุกหมู่เหล่าให้เข้ามา มีส่วนร่วมในชีวิตของประเทศชาติ ในแง่นี้แล้วเห็นได้ว่าอาจารย์ฉัตรทิพย์ทำให้จำกัดมีแนวคิด เรื่องชาติในแนวทางเดียวกับอาจารย์ปรีดี จำกัดจึงยอมรับบทบาทที่อาจารย์ปรีดีมอบหมายให้ แอบเดินทางออกนอกเมืองไทย ไปปฏิบัติการกลับเพื่อรักษาสถานะเอกราชของชาติไทยในอนาคต “ชาติ” ในที่นี้จึงมีนัยหมายถึงรัฐที่เปลี่ยนผ่านมาสู่รัฐประชาชาติที่มีการปกครองระบอบประชาธิปไตย คนไทยทุกคนควรเข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตของประเทศชาติในอนาคต

ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่ก็ตาม อาจารย์ฉัตรทิพย์ต้องการสื่อสารถึงความหลากหลายของ ทุกภาคส่วนในสังคมที่มีส่วนร่วมแสดงออกถึงความรักชาติ ผ่านการเขียนชีวิตของจำกัด รวมถึง อ้างอิงไว้ในตัวบทละคร ในตอนที่นำเสนอเหตุการณ์การลี้ภัยเดินทางออกนอกเมืองไทยของ จำกัด เขาได้รับความช่วยเหลือจากบุคคลสำคัญทั้งสายอนุรักษ์นิยมที่เป็นเจ้านายชั้นสูงอย่าง

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ซึ่งในด้านข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ พระองค์ยืนอยู่ฝ่ายตรงข้ามคณะราษฎรและการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ที่ยกเลิกระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาโดยตลอด แต่ในช่วงที่จำกัดเดินทางนั้นกลับทรงมีลายพระหัตถ์ฝากฝังให้ศาสตราจารย์ ยอร์ช เซเดส์ ซึ่งดูแลหัวเมืองอินโดจีนให้ความสะดวกแก่จำกัดในการผ่านแดนไปจนถึงการประสานร่วมมือกับนักการเมืองท้องถิ่นหัวก้าวหน้าในภาคอีสาน และชาวบ้านอีสานที่เป็นพลพรรคเสรีไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งตัวละครกุญแจสำคัญอย่างหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ ตัวแทนเสรีไทยสายอังกฤษ พระญาติใกล้ชิดของสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณีในรัชกาลที่ 7 ที่เคยเป็นคู่ขัดแย้งทางการเมืองกับคณะราษฎร ก็ทรงให้ความร่วมมือกับจำกัดด้วยดี การเดินทางและพันธกิจของจำกัด จึงเป็นพื้นที่เวทีละครที่เปิดให้กับ ชาวไทย ทุกสถานะทางชนชั้นและทั้งกลุ่มแนวคิดอนุรักษนิยมและแนวคิดก้าวหน้าให้มีส่วนร่วมกับการจำกัดแสดงออกถึงความรักชาติอย่างมีเอกภาพ

พหหม่อมเจ้าศุภสวัสดิ์ สุขสวัสดิ์ ในจุ่งกิง

สำหรับตัวจำกัดเองในฐานะ พระเอก ในละครและในฐานะ “วีรบุรุษ” ในประวัติศาสตร์ชาติ อาจารย์ฉัตรทิพย์ ยังสร้างให้ภาพลักษณ์ “วีรบุรุษจำกัด” แตกต่างจาก “วีรบุรุษ” ส่วนใหญ่ในประวัติศาสตร์ชาติกระแสหลัก ที่มีจุดกำเนิดจากบทพระนิพนธ์ละครประวัติศาสตร์ชาตินิยมของรัชกาลที่ 6 และได้รับการพัฒนาอย่างสมบูรณ์ด้วยมันสมองและปลายปากกาของหลวงวิจิตรวาทการ (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 3) พฤติกรรมความรักชาติและการแสดงบทบาทการเสียสละเพื่อชาติของจำกัด ไม่ได้ใช้อาวุธเข้าประหารศัตรูที่ถูกสร้างภาพให้เป็นผู้ที่ “ไม่ไทย” อย่างละครชาตินิยมกระแสหลักนำเสนอ ชีวิตจำกัดที่ถูกนำเสนอเป็นตัวเอกในการเดินเรื่องละคร

กลับเป็นภาพวีรบุรุษผู้แก้ปัญหาเฉพาะหน้าอย่างอดทนให้ลุล่วง เพื่อปฏิบัติภารกิจลับของชาติให้สำเร็จด้วยวิธีการเจรจาและดำเนินความสัมพันธ์กับฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีการไมตรีและการทูต แม้ว่าจะตกอยู่ภายใต้ความกดดันและต้องต่อสู้กับการถูกปฏิเสธจากมหาอำนาจ ด้วยการไหวพริบ ปฏิภาณและทักษะของตนเอง โดยมีเป้าหมายคือ การรักษาผลประโยชน์ของชาติ ในอนาคต วีรบุรุษแห่งชาติจึงไม่จำเป็นต้องเป็นผู้จับอาวุธและใช้กำลังเข้าทำห้ำหั่นเพื่อชาติเสมอไป ที่สำคัญชีวิตวีรบุรุษไม่ได้มีโลกตอนจบที่ “สวยงามและมีความสุข” เหมือนวีรบุรุษในตำนานแห่งชาติ จำกดต้องเผชิญกับโรคร้ายและเสียชีวิตในต่างแดน ก่อนพันธกิจเพื่อชาติของเขาจะจบลง นี่ก็ไม่ใช่ “วีรบุรุษ” แห่งชาติกระแสหลักที่คนไทยคุ้นเคยกับเรื่องเล่าที่ผลิตซ้ำทุกยุคทุกสมัย อาจเป็นด้วยเรื่องเล่าของจำกดเป็นโศกนาฏกรรม จึงไม่ถูกคัดสรรให้ต่อยอดอยู่ในความทรงจำแห่งชาติ ตลอด 70 ปีที่ผ่านมา

แต่ก็มีข้อสังเกตว่าละครเรื่องนี้มีฉากหมิ่นเหม่ต่อการทำให้ผู้เขียนในฐานะนักประวัติศาสตร์คนหนึ่งมองเห็นว่า อาจก่อให้เกิดภาวะล้าเส้นจากอารมณ์ความรู้สึกรักชาติ (Patriotism) มาเป็นชาตินิยมแบบหลงชาติสุดโต่ง (Chauvinism) ได้ (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 4) เนื่องจากมีการให้ความสำคัญกับตัวละครประวัติศาสตร์ประเภทผู้ขัดขวางการปฏิบัติพันธกิจของตัวเอกในเรื่อง ผู้ขัดขวางนี้ปรากฏในฉากคล้ายผู้ร้ายและยังเป็นคนต่างชาติ หรือ “ไม่ไทย” ในเรื่องจำกดต้องหาทางหลบหลีกการตรวจค้นประวัติจากกองทหารญี่ปุ่นที่ตั้งด่านสกัดที่สถานีรถไฟขณะเดินทาง และทำเรื่องข้ามเขตแดนแม่น้ำโขงที่ทำแขกและที่เมืองไฮฟอง บทบาทการแสดงของทหารญี่ปุ่นในการตรวจค้นถูกทำให้เป็นผู้ร้ายด้วยท่าทีดูด้นและเหมือนใช้กำลังอาวุธคุกคาม ซึ่งความจริงในสมัยนั้นไม่ได้หมายความว่าคนไทยทุกคนไม่ชอบหรือต่อต้านญี่ปุ่น ภาพดังกล่าวเปิดช่องให้สร้างจินตนาการได้ว่าทหารญี่ปุ่นเป็นผู้ร้ายในสังคมไทย เปรียบเสมือนกับประวัติศาสตร์จีนและเกาหลีในยุคนี้ หรือจากการแสดงเชิงสัญลักษณ์ที่นำเสนอตัวละครจ้าว ให้ทำหน้าที่ภาพตัวแทนมหาอำนาจตะวันตก ที่ยังคงทำที่รักษาอำนาจการเมืองในภูมิภาค รวมถึงปฏิบัติการต่อประเทศไทย โดยมีแนวโน้มที่ต้องการให้เป็นรัฐในอารักขาภายใต้ความเชื่อลัทธิอาณานิคม แม้เรื่องเล่านี้เป็นข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ แต่เมื่อนำกลับมาสื่อสารผ่านละครในปัจจุบัน ก็อาจเป็นพลังกระตุ้นความรู้สึกชาตินิยมแบบสุดโต่งได้ ดังนั้นหากต้องการนำเสนอข้อเท็จจริงทั้งสองเรื่อง บทละครต้องบรรยายถึงเหตุผลอีกด้านหนึ่งของตัวละคร เช่น ความจำเป็นของกองทัพญี่ปุ่นในการแผ่ระบงผู้นำรัฐบาลไทย ที่ญี่ปุ่นเองก็รู้สึกว่าการแทรกความเห็นในการเข้าร่วมสงครามออกเป็นสองกลุ่ม ทำให้ต้องแผ่ระบงการเดินทางและปฏิบัติการต่างๆ ในประเทศที่เป็นปฏิปักษ์ต่อตัวเอง นอกจากนี้ความรู้สึกนึกคิดที่จำกดมีต่อท่าทีของฝ่ายสัมพันธมิตรที่ปฏิเสธการดำรงอยู่ของเสรีไทยในประเทศ จนทำให้เขามองว่าเป็นท่าทีของพวกจักรวรรดินิยม คงต้องมีคำอธิบายสื่อสารเชื่อมโยงถึงสถานะความสำนึกถึงอธิปไตยของชาติเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตที่มีอยู่ในกลุ่มคณะราษฎร และปัญญาชนชนชั้นกลางในประเทศเวลานั้น เป็นองค์ประกอบหนึ่งของอารมณ์ความรู้สึกชาตินิยมในหมู่นักกลุ่มนี้ และรวมถึงตัวจำกดและเพื่อนกลุ่มผู้กู้ชาติ ที่มีเป้าหมายอุดมการณ์ในเรื่องหลักเอกราช อธิปไตยและความเสมอภาคของชาติไทย

ท่าเรือไอฟอง ทั้งคู่พยายามหลบเลี่ยงการตรวจค้นจากนายทหารญี่ปุ่น

เพื่อชาติ เพื่อ *humanity* ละครประวัติศาสตร์ที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ทำให้จำกัด พลังกูร พิ้นคืนกลับมาโลดแล่นอีกครั้งบนเวที ถือเป็นพื้นที่ให้จำกัดไม่ถูกลืมหืมไปจากประวัติศาสตร์ชาติ อันเป็นยุคสมัยที่เรามีชีวิตอยู่อย่างแท้จริง คำถามคือผู้คนในสังคมไทยปัจจุบันยังต้องการจดจำจำกัด พลังกูรในฐานะวีรบุรุษเสรีไทย วีรบุรุษแห่งชาติอย่างที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ สร้างจำกัดไว้ใน *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* หรือไม่ คำถามนี้ต้องการสื่อถึงชั้นเรียนของการศึกษาในโรงเรียนทุกวันนี้ แม้จะละเลยองค์ความรู้ประวัติศาสตร์ แต่ประวัติศาสตร์ชาติที่มีจำกัด พลังกูร ปราบกฏตัวตนอยู่ ก็ไม่ควรถูกละเลย การส่งเสริมกิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ผ่านละครประวัติศาสตร์ ของโรงเรียนชั้นประถมและมัธยมศึกษาที่เกิดขึ้นในรอบ 5 ปีที่ผ่านมา สามารถนำบทละครนี้ไปพัฒนาต่อยอด อย่างน้อย *เพื่อชาติ เพื่อ humanity* ก็เป็นละครประวัติศาสตร์ชาติที่แท้จริงตรงตามยุคสมัย และยังเป็นละครที่สื่อสารความรักชาติในรูปแบบที่ควรจดจำ (ดูคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 5)

คุณฉลวยชัย พลังกูร (บนรถเข็น) ได้รับเชิญบนเวทีการแสดง

คำอธิบายเพิ่มเติม

(1) ละครประวัติศาสตร์ ถือกำเนิดในยุคที่ละครไทยได้รับอิทธิพลศิลปะการแสดงจากตะวันตก ภายใต้อุดมการณ์รัฐชาติสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2454 – 2468) ทรงรับอิทธิพลการเขียนวรรณคดีและบทละครประวัติศาสตร์ ที่ทรงนิพนธ์ขึ้นเอง และทรงเผยแพร่การแสดงออกสู่สาธารณชนในแบบละครร้องบนเวที อย่างไรก็ตามด้วยบทละครนั้นทรงอ้างอิงเค้าโครงพงศาวดารเหนือ ซึ่งมีลักษณะเป็นตำนาน เรื่องที่ทรงนิพนธ์เป็นละครประวัติศาสตร์นั้นมีอยู่ 2 เรื่อง คือ บทละครพูดคำกลอน เรื่องพระร่วง และทำวแสนปม ทั้งสองเรื่องมีตัวละครหลักที่ทรงนำเสนอภาพให้เป็น “มหาบุรุษ” ที่น่าจะเป็นต้นเค้าของตัวละครที่เป็นวีรบุรุษแห่งชาติในยุคต่อมา (มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2538 : 1-10)

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 รัฐบาลและปัญญาชนชั้นนำของไทยได้พยายามสถาปนาอุดมการณ์ชาติสมัยใหม่ให้สอดคล้องกับระบบสังคมการเมืองที่เปลี่ยนเป็นแบบประชาธิปไตยในระบอบรัฐธรรมนูญ หลักการแห่งชาติในระบอบใหม่ ได้มีการสร้างสรรค์ขึ้นผ่านกลไกที่เป็นองค์การวัฒนธรรมของชาติ ที่สำคัญคือ กรมศิลปากร ลัทธิชาตินิยมได้รับการเผยแพร่ผ่านนโยบายรัฐนิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในขณะที่การประชาสัมพันธ์วัฒนธรรมชาตินิยมโดยเฉพาะอย่างยิ่งศิลปะการแสดง ที่เป็นละครชาตินิยมและละครประวัติศาสตร์ บุคคลสำคัญที่มีบทบาทสร้างสรรค์ คือ หลวงวิจิตรวาทการ (พ.ศ. 2441 – 2505) และพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าภาณุพันธุ์ยุคล (พ.ศ. 2453 – 2542) ถือเป็นยุครุ่งโรจน์สูงสุดของละครประวัติศาสตร์ ในการเผยแพร่ออกสู่สาธารณชนและได้มีหน้าที่ตอบสนองปฏิบัติการกล่อมเกลาคความเชื่อทางสังคมการเมืองในหมู่สาธารณชนถึงอุดมการณ์จิตสำนึกร่วมกันของความเป็นชาติที่ประชาชนทุกหมู่เหล่าต้องร่วมกันพิทักษ์ปกป้องชาติและทำให้ชาติเจริญเข้มแข็ง ในขณะที่ละครประวัติศาสตร์ซึ่งมีจำนวนมากกว่า 30 เรื่อง เกือบทั้งหมดอาศัยเค้าเรื่องจากพงศาวดารเป็นข้อมูลหลัก และสร้างสรรค์เป็นบทละครด้วยจินตนาการภายใต้โครงเรื่องหลัก คือ ความรักชาติที่นำเสนอผ่านตัวละครหลักที่ถูกทำให้เป็นวีรบุรุษแห่งชาติ ซึ่งอาจเป็นคนเดียวหรือกลุ่มบุคคล เรื่องราวเกือบทุกเรื่องเป็นการแสดงวีรกรรมด้วยการต่อสู้โดยใช้อาวุธและความรุนแรงของสงคราม บางเรื่องจบด้วยการตายของตัวเอก เช่น ชาวบ้านบางระจัน แต่วีรกรรมส่วนใหญ่เป็นชัยชนะของตัวละครเอก เพื่อแสดงผลตอบแทนจากความกล้าหาญในการต่อสู้ นอกจากนี้ ศัตรูที่ตัวละครฝ่ายไทยต่อสู้ด้วยเป็นศัตรูจากภายนอกประเทศ ล้วนแล้วแต่เป็นประเทศเพื่อนบ้าน พม่า ลาว เขมรที่น่าสนใจ ละครประวัติศาสตร์ซึ่งมีเนื้อหาครอบคลุมยุคสมัยทางประวัติศาสตร์ คือ ก่อนสุโขทัย สุโขทัย อยุธยา และธนบุรี และถูกจินตนาการให้เป็นยุคสมัยปัจจุบัน เวลานั้น คือ สังคมชาติ วีรกรรมการต่อสู้ของตัวละครไม่ว่ายุคใดถือว่าการทำหน้าที่ปกป้องชาติ ชาติในละครประวัติศาสตร์จึงไม่มีกาลเวลา และท้ายที่สุดพลังของละครประวัติศาสตร์ในการสื่อสารสาธารณชน ได้ทำให้สังคมส่วนใหญ่เชื่อว่าละครประวัติศาสตร์ คือ ประวัติศาสตร์ (ข้อมูลละครประวัติศาสตร์สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ศึกษาเพิ่มเติมจากประจักษ์ วรรณะมาตร์. 2536 และภัทรวดี ภูทิวาภิรมย์. 2554) แม้แต่ในทศวรรษปัจจุบัน ละครประวัติศาสตร์ที่มีการผลิตซ้ำผ่านนิยายละครโทรทัศน์และภาพยนตร์ อย่างเรื่อง สุริยทัย นเรศวร อริราชฯ สุพรรณกัลยา ก็ได้ทำหน้าที่ฉายภาพซ้ำตัวอย่างวีรบุรุษแห่งชาติในประวัติศาสตร์ที่ต่างเสียสละ อุทิศชีวิตและเลือดเนื้อเพื่อชาติ ถือเป็นบทเรียนรู้ ความรักชาติจากละครประวัติศาสตร์ที่ทำหน้าที่แทนประวัติศาสตร์

(2) ขณะที่ชมการแสดงซึ่งเล่นเพียงรอบเดียวนั้น มีผู้ชมสูงวัยที่เป็นสมาชิกเสรีไทย สมาชิกครอบครัวอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ และที่สำคัญคือ อาจารย์ฉลบชลชัย พลังกูร ภริยาจำกัด พลังกูร ขณะนั้นมีอายุกว่า 90 ปี นั่งรถเข็นมาชมการแสดงด้วย สิ่งแวดล้อมด้านล่างเวที จึงเป็นเกณฑ์กำหนดมาตรฐานให้กับผู้แสดงละครที่ได้ชื่อว่าเป็นละครประวัติศาสตร์จากเหตุการณ์จริง

(3) จากคำอธิบายเพิ่มเติมที่ 1 วีรบุรุษในละครประวัติศาสตร์ยุครัชกาลที่ 6 มีลักษณะมหาบุรุษที่เกือบเทียบได้กับบุคลาธิษฐาน ซึ่งเมื่อถึงตัวละครวีรบุรุษแห่งชาติในละครประวัติศาสตร์ของหลวงวิจิตรวาทการ ผู้แต่งได้ทำให้วีรบุรุษมีบุคลิกลักษณะเป็นมนุษย์ แทนที่จะเป็นผู้มีอำนาจเหนือธรรมชาติ แม้ว่าวีรบุรุษเอกจำนวนหนึ่งเป็นพระมหากษัตริย์ ที่มีตำนานเรื่องเล่าแสดงความเป็นบุคลาธิษฐานเพียงใดก็ตาม ไม่ว่าท้าวอุทอง พระนเรศวร หรือ พระเจ้าตากสิน ทั้งนี้หลวงวิจิตรวาทการต้องการทำให้วีรบุรุษเป็นมนุษย์ที่สาธารณชนเข้าถึงได้ สามารถเรียนรู้ตัวแบบการเสียสละเพื่อชาติและเอาอย่างได้ แต่วีรบุรุษแห่งชาติของหลวงวิจิตรวาทการมีบุคลิกลักษณะเดียวในการแสดงออกถึงวีรกรรม คือ ความสามารถและเด็ดเดี่ยวในการรบต่อสู้กับศัตรูจากภายนอก นั่นคือ กองทัพจากประเทศเพื่อนบ้านที่เข้ามารุกรานประเทศไทยก่อน วีรบุรุษแห่งชาติของหลวงวิจิตรวาทการ จึงมีภาพลักษณ์นี้ครบพลีชีพ

(4) ความรักชาติแบบ Patriotism เป็นความสำนึกหรือตระหนักถึงวัฒนธรรมและความผูกพันเชื่อมโยงกับบ้านเกิดของคนผู้นั้น หรือ กลุ่มคนกลุ่มหนึ่ง เป็นความรักในปิตุ-มาตุภูมิที่สามารถโน้มน้าวให้พวกเขาอุทิศตนให้กับบ้านเกิด Patriotism หรือความรักบ้านเกิดเมืองนอนแบบนี้ยังมีรูปแบบหลากหลาย ปรับเปลี่ยนสัมพันธ์กับบริบททางภูมิศาสตร์ เวลาหรือยุคสมัยและความเชื่อ และยังเป็นอารมณ์ความรู้สึกที่สัมพันธ์กับสังคมการเมืองในสมัยรัฐชาติ หรือ รัฐประชาชาติ ที่เรียกว่าชาตินิยมอีกด้วย ปრაการการณ์ความสำนึกแบบนี้ ในประวัติศาสตร์ยุโรปนั้นมีตั้งแต่ศตวรรษที่ 15 – 16 แม้ว่าความสำนึกรักบ้านเกิด (Patriotism) สามารถพัฒนาขึ้นเป็นความรู้สึกชาตินิยม (Nationalism) ได้ในยุครัฐชาติ ขณะเดียวกันความสำนึกชาตินิยมก็อาจได้รับการปลูกฝังให้กลายเป็นอารมณ์สุดโต่งที่เรียกว่า คลั่งชาติ (Chauvinism) ได้เช่นกัน (www.wikipedia free encyclopedia, patriotism)

สำหรับความสำนึกรักชาติ ของจำกัด พลังกูร อาจไม่ได้รับการขยายความจากอาจารย์ฉัตรทิพย์ทั้งหมดนัก แต่ถ้าอนุมานจากภูมิหลังครอบครัว จำกัดเป็นบุตรของพระยาผดุงวิทยาเสริม (กำจัด พลังกูร) อดีตอธิบดีกรมตำรวจ กระทรวงธรรมการ (ศึกษาธิการในปัจจุบัน) ในสมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ. 2454 – 2468) ซึ่งเขียนตำราเรียนภูมิศาสตร์ ภาษาไทยและความรู้เรื่องการเมืองที่ให้องค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นชาติในยุคสมบูรณาญาสิทธิราชย์ จำกัดเองจบการศึกษาชั้นมัธยมจากโรงเรียนวัดบวรนิเวศ ทำให้เชื่อได้ว่าเขาต้องผ่านการปลูกฝังความรู้และอุดมการณ์ชาติจากการศึกษาแบบโรงเรียน เมื่อศึกษาต่อยังประเทศอังกฤษ เขาเรียนสาขา Modern Greats จากมหาวิทยาลัยออกซฟอร์ด อันเป็นความรู้เกี่ยวกับสังคมโลกสมัยใหม่และปรัชญาสมัยใหม่ ก็ทำให้เข้าใจได้ถึงการหล่อหลอมทางสังคมและความรู้ด้านประชาธิปไตยจากอังกฤษ เขาจึงกลับเมืองไทยพร้อมกับความสำนึกทางสังคมการเมืองสมัยใหม่ จึงไม่ผิดนักที่อาจารย์ฉัตรทิพย์ ได้สรุปชีวประวัติช่วงนี้ให้เห็นว่าเมื่อจำกัดรู้จักกับอาจารย์ปรีดี เขาจึงมีความคิดเห็นทางสังคมสอดคล้องกับอาจารย์และยังมีศรัทธาต่อกัน จึงอาจมองได้ว่า “ชาติ” ในทัศนะจำกัดมิได้จำกัดขอบเขตเพียง

เส้นเขตแดนแผนที่ภูมิศาสตร์สมัยใหม่ และพื้นที่สังคมการเมืองที่ประกอบด้วยผู้คนสัญชาติไทย หากแต่จำกัดให้ความสำคัญกับตัวตนของชาติ ในเรื่องเอกราช อธิปไตย และความเสมอภาคอันเป็นหลักการระบอบประชาธิปไตย ที่ต้องมีการให้เสรีภาพในการพูดและการเขียน (จำกัดเองก็ทำงานด้านสื่อสิ่งพิมพ์ในยุคนั้น) เรียกร้องให้ต้องมีรัฐบาลที่มีความเสมอภาคทางเศรษฐกิจ มีผู้แทนราษฎรที่เป็นตัวแทนของคนจน และต้องทำให้คนจนหลุดพ้นจากการครอบงำและวิธีคิดแบบคนรวย คือ การไต่เต้าเพื่อเลื่อนฐานะให้เป็นคนรวย ฯลฯ แต่เหนืออื่นใดความเป็นชาติไทยต้องพึ่งตัวเองได้ ต้องอบรมให้ประชาชนในประเทศเชื่อเรื่องโชคชะตาของประเทศ ทำให้จิตวิญญาณชาติไทยเป็นอิสระและเป็นประชาธิปไตย ไม่ใช่เชื่อผู้นำ ตามการโน้มน้าวของลัทธิชาตินิยมจอมพลป. พิบูลสงคราม (อ่านเพิ่มเติมในฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2549)

เมื่อจำกัด พลังกูร ได้ร่วมมือกับอาจารย์ปรีดี รวมกลุ่มก่อตั้งคณะเสรีไทย อาจารย์ฉัตรทิพย์ได้นำเสนออารมณ์ความรู้สึก “รักชาติ” ในงานเขียนละคร “เพื่อชาติ เพื่อ humanity” ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นการผนวกความหมาย และความรู้สึกรักชาติของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ เข้าไปด้วย ไม่ว่าจะด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ความรัก “ชาติ” ของขบวนการเสรีไทยได้รับการนำเสนอให้เห็นระดับความแตกต่างจากรักชาติตามนโยบายสร้างชาติและลัทธิชาตินิยมของจอมพล ป. พิบูลสงคราม เราอาจเข้าใจความแตกต่างนี้ได้ หากจินตนาการเปรียบเทียบภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” ของอาจารย์ปรีดี พนมยงค์ กับละครประวัติศาสตร์ชาตินิยมหลายสิบเรื่องของหลวงวิจิตรวาทการ โดยที่ “พระเจ้าช้างเผือก” เป็นภาพยนตร์นำเสนอเหตุผลการทำสงครามระหว่างกษัตริย์ไทยกับกษัตริย์พม่าสมัยอยุธยา ที่ฝ่ายไทยเข้าร่วมสงครามด้วยเหตุผลของการสร้างสันติภาพตามหลักการธรรมราชาให้กับปวงชน นี่อาจหมายถึง “เพื่อ humanity” ที่ปรากฏในชื่องานวิจัยและละคร หลักการนี้ยังตรงกันข้ามกับหลักการที่เป็นแนวเรื่องในละครประวัติศาสตร์หลวงวิจิตรวาทการ ซึ่งทำงานในฐานะตัวแทนฝ่ายผู้นำรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามมองข้ามและย้ำเน้นความร่วมมือร่วมใจ (สามัคคี) ของปวงประชา กับผู้นำในละครประวัติศาสตร์ ทำสงครามด้วยการใช้กองทัพและอาวุธเพื่อปกป้องเอกราชของชาติ เนื่องจากมีศัตรูจากภายนอก เข้ามารุกรานคนไทย การประกาศสงครามของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม จึงใช้เหตุผลของประวัติศาสตร์จากการตีความในฝ่ายตนเองว่า เพื่อนำดินแดนที่เคยเป็นของไทยแต่ถูกยึดจากภายนอก (มหาอำนาจจากตะวันตก) ช่วงชิงไปนั้นกลับคืนมา (ดูความหมาย Patriotism ได้จาก, www.wikipedia the free encyclopedia และข้อมูลภูมิหลังครอบครัวของจำกัด พลังกูร ได้ในฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2549 : 121-124 ส่วนภาพยนตร์เรื่อง “พระเจ้าช้างเผือก” มีให้บริการที่หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และหอสมุดปรีดี พนมยงค์ ท่าพระจันทร์) อนึ่งผู้เขียนขอขอบคุณอาจารย์เกรก เจย์ เรโนลด์ส ปิยมิตรผู้หนึ่งของอาจารย์ฉัตรทิพย์ ได้จุดประกายความคิดที่เป็นเรื่อง “Patriotism” ในละครขณะนั่งชมการแสดง

(5) น่าสนใจว่าละครประวัติศาสตร์ ในยุคปัจจุบันที่อยู่ในรูปการแสดงละครเวทีนั้น กลับปรากฏในชั้นเรียนโรงเรียนประถมและมัธยมศึกษาของรัฐ ในสังกัดสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน กระทรวงศึกษาธิการ ละครประวัติศาสตร์ในโรงเรียนได้มีการจัดแสดงในฐานะกิจกรรมประกอบการเรียนรู้อาสาสมัครศึกษา ซึ่งประกอบด้วยการเล่านิทานคุณธรรม เพลงคุณธรรม โครงการคุณธรรม ละครคุณธรรม ละครประวัติศาสตร์ สวดมนต์และมารยาทไทย ได้เริ่มจัดขึ้นตั้งแต่

พ.ศ. 2552 โดยแต่ละโรงเรียนจัดกิจกรรมขึ้น โดยมีเป้าหมายเพื่อประกวดและแข่งขันกันในระดับ จังหวัด ระดับภูมิภาคและระดับชาติ เป็นที่น่าสนใจว่าส่วนของละครประวัติศาสตร์นั้นกว่าร้อยละ 80 โรงเรียนยังคงเลือกบทละครหลวงวิจิตรวาทการ ที่ส่วนหนึ่งถูกนำไปผลิตซ้ำในภาพยนตร์ โทรทัศน์กลับมาแสดง ทั้งที่เนื้อหาละครประวัติศาสตร์หลายเรื่องล้าสมัย เมื่อพิจารณาจากความก้าวหน้าขององค์ความรู้วิชาประวัติศาสตร์ หรือแม้กระทั่งเนื้อหาในหลักสูตรวิชาประวัติศาสตร์ ของโรงเรียนเอง เช่น เรื่อง ท้าวสุรนารี เลือดสุพรรณ เจ้าหญิงแสนหวี หรือแม้แต่สุริโยทัย พระนเรศวร และสุพรรณกัลยา อย่างไรก็ตามข้อถกเถียงเรื่องอคติ และเจตคติของละครเหล่านี้ เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ต้องถกเถียงต่อไป (ข้อมูลจากสำนักงานการศึกษาขั้นพื้นฐาน งานศิลป ทัศนกรรมนักเรียนระดับชาติ พ.ศ. 2552 – 2555 จัดขึ้น ณ เมืองทองธานี ปากเกร็ด นนทบุรี)

เอกสารอ้างอิง

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา 2549. **เพื่อชาติ เพื่อ humanity** ภารกิจของวีรบุรุษเสรีไทย จำกัด พลังการ ในการเจรจากับ สัมพันธมิตร.
กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สร้างสรรค์เด็ก.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และอัจฉรา ทองรอด วดีวุฒิพงศ์ 2556. **บทละครเพื่อชาติ เพื่อ humanity**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์ จำกัด.

ประอรรัตน์ บุรณมาตร 2528. **หลวงวิจิตรวาทการกับบทละครประวัติศาสตร์**. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ภัทรวดี ภูชฎาภิรมย์. 2550. **วัฒนธรรมบันเทิงในชาติไทย การเปลี่ยนแปลงความบันเทิงในสังคมกรุงเทพฯ**
พ.ศ. 2491 – 2500. กรุงเทพฯ : ศิลปวัฒนธรรมฉบับพิเศษ.

มงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. 2526. **บทละครพูดคำฉันท์เรื่องมัทนะพาธา และบทละครเรื่องท้าวแสนปม**.
กรุงเทพฯ : ศิลปะบรรณาคาร.

www. Wikipedia free encyclopedia, patriotism ; nationalism.

พื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเกี่ยวเนื่องกับเพลงลูกทุ่ง

อาชญาสิทธิ์ ศรีสุวรรณ

นำเรื่อง

เพลงลูกทุ่งเป็นเพลงไทยสากลประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาสะท้อนสภาพสังคมและวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนความรู้สึกนึกคิดของประชาชน รวมถึงแสดงความเห็นต่อความเป็นไปและปรากฏการณ์แห่งยุคสมัย โดยถ่ายทอดเรื่องราวในลักษณะเรียบง่าย แต่กินใจ มีรากฐานความเป็นลูกทุ่ง จิตสำนึกแบบพื้นบ้านอันเป็นวิถีชีวิตของชาวบ้านธรรมดาสามัญ ที่ยึดโยงกับการดำรงอยู่แบบดั้งเดิมผ่านท่วงทำนอง คำร้อง และการออกเสียงที่ชวนให้นึกถึงบรรยากาศชนบทของไทย ที่มีลักษณะเป็นชุมชนเกษตรกรรมอันเป็นพื้นฐานสังคมเดิมมาแต่ครั้งโบราณ เนื้อหาของเพลงลูกทุ่งไม่เพียงแต่นำเสนอกลิ่นอายท้องทุ่งท้องนาเท่านั้น หากยังกล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงพร้อมผลกระทบจากนโยบายพัฒนาความเป็นเมืองซึ่งแพร่ขยายเข้าสู่พื้นที่ชนบทอีกด้วย

ลักษณะเฉพาะสำคัญของเพลงลูกทุ่งคือ ใช้สำนวนภาษาไม่ซับซ้อนบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา ผ่านสำเนียงท้องถิ่น เอื้อนลูกคอ อันเป็นวิธีการที่ผสมผสานกับการร้องเพลงพื้นบ้าน ทั้งยังนำเสนอเนื้อหาลงในคำร้องได้อย่างหลากหลายและกว้างขวาง ด้วยเหตุนี้ เพลงลูกทุ่งจึงเป็นการสื่อสารที่สามารถอธิบายและสะท้อนเรื่องราวต่างๆ นานาได้แทบทุกเรื่อง ทั้งวิถีชีวิตทั่วไปของชาวบ้าน แนวความคิด วัฒนธรรม ความเป็นไปทางสังคม รวมถึงเรื่องจิปาคะอื่นๆ

เรื่องราวที่ถูกกล่าวถึงในเพลงลูกทุ่งที่สำคัญเรื่องหนึ่ง และครูเพลงได้ถ่ายทอดเอาไว้คือเรื่องเกี่ยวกับสถานศึกษาระดับมหาวิทยาลัย โดยกล่าวถึงในแง่ของความสัมพันธ์ของคนและความรู้สึกนึกคิดอันเกี่ยวเนื่องกับมหาวิทยาลัย จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยหลายแห่งปรากฏอยู่ในเนื้อเพลงลูกทุ่ง เช่น มหาวิทยาลัยรามคำแหง เพลงส่งแอมวเรียนราม ขับร้องโดย ศรีเทพ ศรีทอง แต่งโดย สถิตพงษ์ สถาพร เนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “ขับรถสองแถวส่งแอมวเรียนราม ปีนี้คนงามเรียนอยู่ปีสามนิติศาสตร์..” ซึ่งทำให้ศรีเทพ ศรีทอง ได้รับโล่เกียรตินิยมจากมหาวิทยาลัยรามคำแหง ในฐานะที่ทำให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้มีชื่อเสียงถึงแดนชนบท เมื่อวันที่ 7 กรกฎาคม พ.ศ. 2534 เพลงไฉ่นุ่มดังเก ขับร้องโดยไพรวลัย ลูกเพชร มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “..ส่งลมทะเลบอกคนงาม จบจากเรียนราม โฉมตรูกลับมาเป็นครูสอนเด็กบ้านเรา..” มหาวิทยาลัยศิลปากร และมหาวิทยาลัยราชภัฏ เพลงหนุ่มราชภัฏ ขับร้องโดยคำรง วงศ์ทอง มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า

“..หนุ่มราชภัฏอัลดัด เงินทองได้แค่มอง ลอดรั้ว มหา’ลัยบุพเพน้าพา ให้สบตาสาวสดที่ลานจอด รถบิกซีเดือนก่อนแม่แก้มขาวสาวศิลปินกร แอบรักบังอรตอนยืมแก้มปอง..” กระทั่งมหาวิทยาลัย สุโขทัยธรรมมาธิราชที่มีการศึกษาทางไกลด้วยตนเอง เพลง จดหมายถึงเล็ก ขับร้องโดย วันครู วันชนะ (วันครู โภคารพรรษ) มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “..พี่เรียนหนังสืออ่านเขียนแบบเรียนทางลัด จากโทรทัศน์ที่รัฐเขาพัฒนาเราจนต้องเขียนดาวเทียมไทยคมส่งมาที่จะได้รับปริญญาศึกษาทาง ม.ศ.ธ. ...” เป็นต้น เหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าเพลงลูกทุ่งได้กล่าวถึงมหาวิทยาลัยไว้อย่างหลากหลาย

สำหรับบทความนี้มุ่งเน้นอธิบายถึงพื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับเพลงลูกทุ่ง ในฐานะสถานศึกษาหนึ่งที่มีความสำคัญจนถูกนำมาถ่ายทอดผ่านบทเพลง รวมถึงเป็นที่มาและเบื้องหลังของบทเพลงและนักร้องลูกทุ่ง โดยพิจารณาจากเนื้อหาบทเพลง และเอกสารเกี่ยวกับบริบทอื่นๆ ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับวงการเพลงลูกทุ่งไทย ผู้เขียนคาดหวังว่างานชิ้นนี้จะมีส่วนกระตุ้นให้ผู้อ่านมองเห็นแง่มุมการศึกษาเกี่ยวมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่แตกต่างออกไป และพัฒนาสู่การศึกษาถึงประเด็นอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องต่อไปได้

พื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง

ก่อนจะกล่าวถึงเรื่องพื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง ผู้เขียนขออธิบายถึงความเป็นมาของเพลงลูกทุ่งพอสังเขป เพื่อวางกรอบช่วงเวลาของประเด็นที่สนใจศึกษาในบทความชิ้นนี้

เพลงที่มีลักษณะความเป็นลูกทุ่งนั้น ปรากฏขึ้นในช่วงทศวรรษ 2480 และช่วงทศวรรษ 2490 โดยสังคมยุคนั้นแบ่งเพลงสากลไทยเป็นสองประเภท คือ เพลงผู้ดี และ เพลงตลาด สำหรับเพลงที่มีลักษณะความเป็นเมืองจะถูกเรียกว่าเพลงผู้ดี ส่วนเพลงที่มีลักษณะความเป็นลูกทุ่งมีกลิ่นอายบรรยากาศของความเป็นชนบทถูกจัดให้อยู่ในประเภทเพลงตลาด ซึ่งนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับวิถีชีวิตคนสามัญชน นอกจากนี้ เพลงตลาดยังมีเนื้อหาและน้ำเสียงค่อนข้างไปทางกระแนะกระแหนเรื่องการเมืองในยุคสมัยนั้นๆ และเมื่อเพลงตลาดเป็นเพลงสะท้อนเรื่องวิถีชีวิตผสมผสานกับเรื่องชนชั้นทางการเมือง เพลงเหล่านี้จึงถูกเรียกในอีกชื่อหนึ่งว่า เพลงชีวิต เพลงแรกที่มีลักษณะเพลงลูกทุ่งหรือเพลงชีวิตนั้น คือ เพลงสาวชาวไร่ แต่งโดย ครูเหม เวชกร และขับร้องโดย คำรณ สัมบุณณานนท์ เป็นเพลงใช้ร้องประกอบการแสดงละครวิทยุในปี พ.ศ. 2481 (เลิศชาย คชยุทด, 2538: 202-204)

ครูเหม เวชกร

คำรณ สัมบุณณานนท์

จวบจนในปีพุทธศักราช 2507 คำว่า “เพลงลูกทุ่ง” ได้เกิดขึ้นครั้งแรกโดยนายจำนง รังสิกุล เป็นผู้ริเริ่มใช้คำนี้ผ่านสื่อโทรทัศน์ขณะที่เขาดำรงตำแหน่งหัวหน้าฝ่ายจัดรายการของสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม มีการออกรายการชื่อว่า “เพลงลูกทุ่ง” เดือนละ 2 ครั้งในวันจันทร์ แล้วก็เว้นไปจันทร์หนึ่ง ค่อยออกอีกที รายการนี้ได้รับความนิยมเป็นอย่างมาก ทำให้นักร้องเพลงตลาดทั้งหลายต่างพากันเรียกตนเองว่า **นักร้องเพลงลูกทุ่ง** ในปีเดียวกันนี้ ป.วรานนท์ ครูเพลงและนักจัดรายการคนสำคัญได้ร่วมกับทีมวิทยุของพลที่ 1 ประกาศรางวัลแผ่นเสียงทองคำพระราชทานขึ้นเป็นครั้งแรก โดยในหมวดหมู่เพลงลูกทุ่งได้มอบรางวัลให้นักร้องที่ชื่อ “สมยศ ทัศนพันธ์” ด้วยการขับร้องบทเพลง “ซอทิพย์รวงทอง” (เลิศชาย คชยุทธ, 2538: 213-217)

ส่วนเพลงไทยสากลประเภทเพลงผู้ดีนั้น ได้มีชื่อเรียกใหม่เช่นกันว่า “เพลงลูกกรุง”

ป.วรานนท์

สมยศ ทัศนพันธ์

จากความเป็นมาจะเห็นได้ว่าเพลงลูกทุ่งเริ่มเป็นที่รู้จักอย่างจริงจังและแพร่หลายครั้งแรกในปีพุทธศักราช 2507 ดังนั้นประเด็นเรื่องพื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่งที่ปรากฏในบทความนี้จึงถือเอาปีพุทธศักราช 2507 เป็นจุดเริ่มต้นในการพิจารณา

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงลูกทุ่งกับมหาวิทยาลัย ดังได้กล่าวแล้วในช่วงต้นของบทความ เพลงลูกทุ่งได้ถ่ายทอดถึงมหาวิทยาลัยต่างๆ ไว้ในเนื้อเพลงอย่างหลากหลาย สิ่งนี้ย่อมส่งผลกระทบต่อแนวคิดและค่านิยมของประชาชนในชนบท ซึ่งเป็นคนกลุ่มหลักที่เป็นผู้รับการสื่อสารจากเพลงลูกทุ่ง กล่าวคือ เมื่อเสียงเพลงได้ทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวอันเกี่ยวเนื่องกับมหาวิทยาลัยหลายแห่งแพร่กระจายไปสู่พื้นที่ชนบท ชาวบ้านจึงเริ่มมีความสนใจและตื่นตัวต่อการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยมากยิ่งขึ้น เกิดเป็นค่านิยมที่ต้องการจะให้คนหนุ่มสาวในชนบทมีโอกาสเข้ามาเรียนระดับมหาวิทยาลัยซึ่งมีที่ตั้งอยู่ในเมือง จากเดิมที่คนหนุ่มสาวต้องเข้ามาทำงานในเมือง ก็เปลี่ยนมาเรียนหนังสือแทน ด้วยความเชื่อที่ว่า การศึกษาย่อมเป็นการยกระดับฐานะไปสู่ชีวิตที่ดีกว่าการประกอบอาชีพในสังคมการเกษตรแบบเดิม อย่างไรก็ตาม ชาวชนบทยังมีความคาดหวังให้คนหนุ่มสาวที่เข้ามาศึกษาในมหาวิทยาลัยให้วนคืนกลับสู่ภูมิลำเนาเพื่อไปพัฒนาถิ่นฐานของตนให้ดีขึ้น เพลงลูกทุ่งเพลงหนึ่งที่สะท้อนถึงแนวคิดนี้ได้เป็นอย่างดีคือ เพลง *ศาลาหลังเก่า* ที่ประพันธ์ด้วยปลายปากกาของ *ชลธิ์ ธารทอง* และขับร้องโดย *สุรียันต์ ส่องแสง* โดยสะท้อนค่านิยมและความคาดหวังของชาวชนบทต่อการเรียนมหาวิทยาลัยในช่วงทศวรรษ 2520 ดังมีเนื้อเพลงว่า

จบปริญญา มหา'ลัย แล้วคืนไปบ้านเรา เกิดนะเจ้าโหมงาม หนุ่มปริญญาหางยาม ผันถึง
ความชื่นใจ ถ้าเจ้าได้ปริญญา อย่าลืมจงไฝเรียน พากเพียร เกิดแก้วตา เจ้าลูกคนชาวนา
ได้ปริญญาคงไม่อายเขา

ที่โรงเรียนศาลา สอน ก การูปโดม บัดนี้ไทรร่มเต็มที่ ต้องอาศัยแม่ชีและหลวงพี่ช่วยกัน
เก็บไม้กั้นฝนเอา ได้พอเป็นที่เรียน อ่านเขียนเด็กรุ่นเยาว์ หากฝนแรงทำเอา ก็นั่งเฝ้ามองตากัน

รู้ไหม บ้านนาของเราทุกซอกทุกหน นิ่งอนุรักษ์ความจนทุกวันทุกวัน รายได้ปลายปีที่เอาแรง
ผลักดัน ข้าวขึ้นลานใจสัน เจ้าหนี้ยืนคอย

เดือนสิบสองน้ำทรง เขาก็ลงเหวเรือ ใส่เสื้อแดงเสื้อลาย พี่ไม่มีแรงพาย เพราะคิดถึงหน้ามน
นั่งเหมือนคนใจลอย ขาวว่า เจ้าโชคดี เศรษฐีบ่พอลอย หอบเงินมาล่าออย นั่งเฝ้าหน้า มหา'ลัย

รู้ไหม บ้านนาของเราทุกซอกทุกหน นิ่งอนุรักษ์ความจนทุกวันทุกวัน รายได้ปลายปีที่เอาแรง
ผลักดัน ข้าวขึ้นลานใจสัน เจ้าหนี้มองตา

ถ้าเจ้าลืมพี่ลง ขอนงค์เจ้าลืม แต่อย่าลืมที่เรียน ที่ศาลาการเปรียญ สอนเจ้าเรียนเริ่ม ก
จนถึง ฮ ก่อนมา ได้ดี เลิกขี่ควาย บั้นปลาย ได้ปริญญา ช่วยชายๆ หางตา มองศาลาหลังเดิม
(บุญเลิศ ช่างใหญ่, 2556ข: 184)

สุริยัน ส่องแสง

สำหรับการศึกษาเรื่องมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อันเกี่ยวเนื่องกับเพลงลูกทุ่งนั้น แบ่งมุมมองการศึกษาได้ 2 ประเด็นดังนี้คือ พื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง

พื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง

พื้นที่การศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปัจจุบันมี 4 แห่ง คือ ศูนย์กลางที่กรุงเทพมหานคร เขตพระนคร เป็นที่รู้จักกันว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ถือเป็นจุดกำเนิดของมหาวิทยาลัยก่อนที่จะมีการขยายการศึกษาไปยังศูนย์ภูมิภาค ได้แก่ ศูนย์รังสิต ศูนย์ลำปาง และศูนย์พัทยา โดยบทความนี้จะศึกษาเพียงสองพื้นที่ คือ พื้นที่บริเวณท่าพระจันทร์ และพื้นที่ศูนย์รังสิต

เริ่มจากพื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ซึ่งตั้งอยู่บนเกาะรัตนโกสินทร์ มีอาณาเขตติดกับสถานที่สำคัญอย่างแม่น้ำเจ้าพระยาและสนามหลวง แน่นนอนว่าบริเวณนี้ย่อมเป็นจุดที่มีผู้สัญจรผ่านไปมาโดยเฉพาะพื้นที่ท่าพระจันทร์ข้างมหาวิทยาลัยซึ่งมีลักษณะเป็นท่าเรือข้ามฟากไปยังวังหลังฝั่งธนบุรี ถือเป็นย่านเก่าแก่ ทั้งยังเป็นแหล่งจับจ่ายซื้อขายสินค้าของกินของใช้หลากหลาย เช่น ยาสมุนไพร ร้านอาหารเลื่องชื่อ ตลาดผักผลไม้ที่มีขายเฉพาะวันพระ และวันอาทิตย์ จากแม่ค้าชาวสวนจังหวัดนนทบุรี นวดแผนโบราณ ศูนย์พระเครื่องชื่อดังอันเป็นที่รู้จักในหมู่เซียนพระ จึงเป็นแหล่งให้ผู้คนแวะเวียนมาผ่านไป-มาอย่างไม่ขาดสาย

เมื่อมองถึงความเกี่ยวพันระหว่างพื้นที่ท่าพระจันทร์กับเพลงลูกทุ่งแล้ว กล่าวได้ว่า บริเวณดังกล่าวได้กลายเป็นแรงบันดาลใจของครูเพลง และจากหลังในเพลงลูกทุ่งเช่นกัน หากพิจารณาถึงบริบทของวงการเพลงลูกทุ่ง จะพบว่า วงดนตรีลูกทุ่งมักจะตั้งสำนักงานกันทั่วย่านฝั่งธนบุรี ขณะที่ห้องอัดบันทึกแผ่นเสียงจะอยู่ทางฝั่งพระนคร อย่างเช่น ห้องอัดบริเวณสะพานผ่านฟ้าลีลาศ เป็นต้น ด้วยเหตุนี้ บริเวณท่าพระจันทร์จึงเป็นจุดที่มีผู้คนในวงการเพลงลูกทุ่งสัญจรผ่านไปมาเสมอๆ

ชลธิ์ ธารทอง ครูแต่งเพลงลูกทุ่งชื่อดังกล่าวถึงพื้นที่ท่าพระจันทร์ว่าเป็นจุดนัดหมายในการขึ้นรถบัสออกไปตระเวนเดินสายการแสดงของวงดนตรีลูกทุ่ง โดยเฉพาะวงดนตรีรวมดาวกระจายของครูสำเนียง ม่วงทอง อันเป็นวงดนตรีที่มีนักร้องในสังกัดเยอะมาก ก็มีสำนักงานตั้งอยู่ที่ท่าพระจันทร์ ชลธิ์ ผู้เคยเป็นหนึ่งในสมาชิกวงดนตรีนี้ และเคยได้รับนัดหมายให้มาขึ้นรถบัสที่สำนักงานวงดนตรีได้เล่าไว้ว่า

ผมก็ถามเขาไปเรื่อย พรานนกอยู่ไหนครับ เขาบอกอยู่ฝั่งโน้น ข้างศิริราช ท่าพรานนกขึ้นฝั่งท่าพระจันทร์พอดี พอขึ้นฝั่งก็เห็นรววงดนตรีรวมดาวกระจายเลย เดินไปหารถเก้ๆ กังๆ สะพายกระเป๋า (บุญเลิศ ช้างใหญ่, 2556ข: 38)

ในช่วงปีพุทธศักราช 2507 วงรวมดาวกระจายเป็นวงดนตรีลูกทุ่งขนาดใหญ่และเป็นวงยอดนิยมของผู้ชมอย่างมาก นักร้องในวงโด่งดังหลายต่อหลายคน ไม่ว่าจะเป็นปอง ปรีดา ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ เพลิน พรหมแดน การที่สำนักงานวงดนตรีลูกทุ่งชื่อดังตั้งอยู่บริเวณท่าพระจันทร์ไม่ไกลจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับว่าสร้างความครึกครื้นให้แก่ย่านนี้อย่างยิ่ง

ครูสำเนียง ม่วงทอง

ชลธิ์ ธารทอง

สำหรับชลธิ์ ธารทองนั้น เรียกว่ามีความผูกพันกับพื้นที่ท่าพระจันทร์และการนั่งเรือข้ามฟากแม่น้ำเจ้าพระยา จนเกิดแรงบันดาลใจนำเอาบรรยากาศนั้นมาเขียนเพลงลูกทุ่งเพลงหนึ่ง และร้องบันทึกเสียงไว้ด้วยตนเอง นั่นคือ เพลงเรือจ้างท่าพระจันทร์ มีเนื้อร้องว่า

“ล่องเรือกลางลำเจ้าพระยา สู้แดดลมร้อนจ้า ส่งประจำถึงฝั่งทุกวัน จากท่าพรานนกแล้ว
วกมาสู่ท่าพระจันทร์ ก็จิวตรมมเคยยี่ดมัน ทุกๆ วัน ผมทำเรื่อยมา

ส่งคนขึ้นฝั่งได้สนใจ คงได้พบกันใหม่ หากเมื่อใดคุณย้อนกลับมา ผมคอยรับใช้ คุณหญิง
ชายอยู่ทุกวัน คอยประจำอยู่ที่ริมท่า คุณผ่านมาพบผมทุกวัน

แม่เจ้าพระยา ไหลเอื่อยมาช้วนตาปี พระนครและธนบุรี แม่น้ำนี้ขวางกัน แต่มีเรือจ้าง เชื่อมหนทางให้ติดต่อกัน ลงเรือจ้างที่ท่าพระจันทร์ ข้ามฝั่งพลันถึงธนบุรี

ขอบคุณ ที่การอุทธรณ์เรือ คุณเมตตาแผ่เผื่อ ช่วยชาวเรือด้วยใจแสนดี เพียงหนึ่งสลึง ผมก็ซึ่งในความปรานี ขอรบใช้หญิงชายน้องพี่ อยู่อย่างนี้ไปจนวันตาย” (บุญเลิศ ช้างใหญ่, 2556: 203)

จากเนื้อเพลงจะมองเห็นภาพสะท้อนของท่าพระจันทร์ช่วงปลายทศวรรษ 2500 ได้เป็นอย่างดี อย่างกรณีค่าโดยสารเรือในสมัยนั้นที่มีราคาเพียงหนึ่งสลึง ก็แสดงถึงมูลค่าของเงินทางประวัติศาสตร์ชัดเจน

ขณะที่ในส่วนในพื้นที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต ซึ่งตั้งอยู่ริมถนนพหลโยธิน ในเขตอำเภอคลองหลวงนั้น พื้นที่การศึกษาแห่งนี้อยู่ท่ามกลางบรรยากาศท้องทุ่งเมืองปทุมธานี อันเป็นต้นธารของบทเพลงลูกทุ่งหลากหลายบทเพลง ทว่าด้วยความที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตเพิ่งดำเนินการปลูกสร้างในช่วงต้นทศวรรษ 2520 เพลงลูกทุ่งที่บอกเล่าบรรยากาศของพื้นที่ดังกล่าวก่อนหน้านั้นจึงไม่มีความเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยมากนัก

อย่างไรก็ตาม หากจะกล่าวถึงเพลงลูกทุ่งที่สะท้อนภาพในพื้นที่ใกล้เคียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิตแล้ว เพลงที่น่าจะแสดงภาพบรรยากาศได้คือเพลงเกี่ยวกับนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งตั้งอยู่ไม่ไกลห่างจากมหาวิทยาลัย

สืบเนื่องจากท้องทุ่งปทุมธานีแปรเปลี่ยนสภาพมาเป็นเขตนิคมอุตสาหกรรมสมัยใหม่ ในนาม “นวนคร” แรงงานมาจากชนบทหลากหลายถิ่นฐานมารวมตัวกันเพื่อตอบสนองความเจริญทางกลไกเศรษฐกิจและสังคม จึงมีครูเพลงแต่งเพลงลูกทุ่งที่บอกเล่าเรื่องราวและสะท้อนภาพการจากบ้านเกิดมาใช้แรงงาน โดยเฉพาะชาวภาคอีสาน เช่นเพลง รอเธอที่นวนคร ที่ขับร้องโดยมนต์แคน แก่นคูณ สะท้อนให้เห็นภาพของพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมนวนครดังปรากฏในเนื้อเพลงว่า

“คนมากแต่ทางเดินน้อย ขึ้นสะพานลอยก็ยังเข้าคิวรอคือศูนย์รวมคน ตจว เป็นจุดนัดพบของคนแรมรอนเป็นอาณาจักรของชาวโรงงาน มีชื่อเรียกขานว่านวนครสถานีจอดใจคนจร เป็นฉากละครตอนรักเราเริ่มต้น”

แม้กระทั่งเหตุการณ์อุทกภัยเมื่อปลายปี พ.ศ. 2554 ก็มีเพลง “บ้านพี่ก็ถูกน้ำท่วมเหมือนกัน” ผลงานของสลา คุณวุฒิ ครูเพลงลูกทุ่งแนวอีสานผู้ถ่ายทอดเรื่องราวเกี่ยวกับชาวชนบทที่อพยพเข้ามาทำงานในสังคมเมืองผ่านสำนวนภาษาร่วมสมัยเป็นเอกลักษณ์ โดยเพลงมีเนื้อความตอนหนึ่งว่า “ทางน้ำไหลผ่านทุ่งทรายเป็นลำน้ำก็ยิ่งกระดอนจะรวยหรือจนต่างก็โดนน้ำท่วมเปียกปอนหักด่านนวนครน้ำสัจจรวมน้ำกรุงวุ่นวาย”

นอกจากนี้ ยังปรากฏเพลงลูกทุ่งที่น่าเสนอผ่านคลิปวิดีโอในเว็บไซต์ Youtube เกี่ยวกับเหตุการณ์น้ำท่วมและได้กล่าวถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไว้ด้วย นั่นคือเพลงน้ำท่วมเมืองปทุม ที่มีเนื้อเพลงตอนหนึ่งว่า “น้ำท่วมเมืองปทุม เห็นมวลน้ำแล้วลุ่ม หนุ่มลุ่มตาปี เรียนธรรมศาสตร์เรื่อยมาจนถึงปีสี่ ไม่เห็นเคยมีน้ำมาใกล้กาย..”

ครูสลา คุณวุฒิ

นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับเพลงลูกทุ่ง

สำหรับเรื่องราวและบทบาทของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ปรากฏอยู่ในบทเพลงลูกทุ่งนั้น ก่อนพิจารณาถึงประเด็นนี้ จำเป็นต้องกล่าวถึงวงดนตรีลูกทุ่งในสถานศึกษาเสียก่อน

ประมาณปี พ.ศ. 2509-2516 อันเป็นยุคที่เพลงลูกทุ่งเฟื่องฟู มีการนำไปเป็นเพลงประกอบภาพยนตร์โด่งดัง ในช่วงเวลานี้เอง มีการเกิดขึ้นของวงดนตรีลูกทุ่งในมหาวิทยาลัยหลายวงอย่างเช่น “วงลูกทุ่งถาด” ของนิสิตคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย “วงลูกทุ่งดาวกระจุก” ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ รวมถึงวงดนตรีลูกทุ่งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นต้น แม้กระทั่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ก็มีการเกิดขึ้นของลูกทุ่งวิจิตรศิลป์ในทศวรรษ 2520 การเกิดขึ้นของวงดนตรีลูกทุ่งในมหาวิทยาลัยเหล่านี้ส่งผลให้นักศึกษา ปัญญาชน และผู้คนในเมืองหลวงหันมาสนใจเพลงลูกทุ่งมากยิ่งขึ้น

สำหรับในกรณีของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น แม้ว่านักศึกษาจะให้ความสนใจไปยังเพลงเพื่อชีวิตมากกว่า แต่ก็ยังปรากฏว่ามีนักศึกษาฟังเพลงลูกทุ่งที่กล่าวถึงเหตุการณ์ของบ้านเมืองด้วยเช่นกัน ดังปรากฏในเรื่องสั้นเรื่อง “ความเงิบ” ของสุชาติ สวัสดิ์ศรีซึ่งใช้นามในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกล่าวถึงนักศึกษาที่ฟังเพลงลูกทุ่งชื่อ “ลาน้องไปเวียดนาม” ของ ไหวพจน์ เพชรสุพรรณ (สุชาติ สวัสดิ์ศรี, 2534: 42)

“ใจเจ้าไม่นั่นคง รักไม่ลง แล้วรูปหล่อ ดูหน้า กันเสียให้พอ ลาแล้วหนอแม่ซ่มะไฟ พี่สุญรัก เพราะเสียรู้ ถูกเขาหลอ น้ำตาไหล คนรู้จักหักหัวใจ อ่อนแอลัย ไจรอนๆ

แม่เนื้อนุ่ม เหมือนปุยพุ่ม ดูว่ารุ่น เทียบปลิวว่อน อยู่ก็อายหน้าบังอร ตัดใจจระ จากคู่จอมแม่ ผีผอง เหมือนช้างเผือก รักเผื่อเลือก เพื่อทดลอง ขอลาไป ไม่หมายปอง ลานวลน้อง ไปเวียดนาม

รักสดชื่น คือรักชาติ รักเด็ดขาด ไม่เกรงขาม หมู่มิตร คิดคุกคาม รุกฉวนลาม ไกล่ดินแดน ต้องจากกัน ขอลาก่อน แม่งามอน ใจอ่อนแอ สุดขอบฟ้า ขอลาแฟน ไปรบแทน พี่น้องไทย

ขึ้นอยู่ไป หัวใจแป้ว หักใจแล้ว ไม่หลงไหล ขอสลัด ตัดอาลัย สมครไป รบเวียดนามคอยเจ้า
ไม่ได้ความ สาวเวียดนาม คงดีแน่ เมืองเรา สาวๆ ไม่แล ลาน้องแน่ ลาไปเวียดนาม”

เพลงนี้สะท้อนให้เห็นถึงความรู้สึกนึกคิดทางการเมืองที่เพลงลูกทุ่งได้เสนอต่อกรณีสงคราม
เวียดนามในช่วงสงครามเย็นอันส่งผลกระทบต่อประชาชนในชนบท

ไวพจน์ เพชรสุพรรณ

ภายหลังเกิดเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ที่มีการเรียกร้องประชาธิปไตยของนิสิต
นักศึกษา วงการเพลงลูกทุ่งได้ตื่นตัวและสนใจต่อขบวนการเคลื่อนไหวของนิสิตนักศึกษา จนนำ
ไปเขียนเป็นเพลงลูกทุ่งหลายเพลง เช่น เพลง 14 ตุลา วันมหาวิปโยค ที่ขับร้องโดย พร ภิรมย์และ
เพลงสดุดีวีรชน ที่ขับร้องโดยชินกร ไกรลาศ (สำนักงานมูลนิธิ 14 ตุลา, 2552: 237)

เพลงเพื่อประชาธิปไตยที่แต่งและขับร้องโดย สมเศียร พานทอง หรือ ชาย เมืองสิงห์ ดังที่มี
เนื้อเพลงที่กล่าวถึงบทบาทของนักศึกษาว่า “ถ้าไทยทำไทยใช้หรือจะให้ญี่ปุ่น ถ้าไทยทำไทยใช้
คนไทยไม่อายหรืออไ้ย่น ขอวอนนิสิตทุกๆ รุ่น ให้ช่วยแก้ดุลการค่า” สิ่งนี้สอดคล้องกับ
การเคลื่อนไหวต่อต้านสินค้าญี่ปุ่นของนิสิตนักศึกษาในยุคสมัยนั้นอีกทั้งยังได้ยกย่องนักศึกษา
ที่ต่อสู้เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยจนได้รับบาดเจ็บและเสียชีวิต ดังเนื้อเพลงที่ว่า “ขอสดุดีวีรชน
ผู้กล้าที่หลังเลือด แลกอำนาจอธิปไตย”

พร ภิรมย์

ชาย เมืองสิงห์

ความงามของนักศึกษาสาวธรรมศาสตร์คืออีกหนึ่งเรื่องหนึ่งที่ถูกนำไปเป็นแรงบันดาลใจและนำเสนอไว้ในเนื้อเพลงลูกทุ่ง

เพลง “ลูกสาวผู้การ” ที่ประพันธ์โดย ชลธิ์ ธารทอง และเป็นเพลงที่ทำให้สายัณห์ สัญญา แจ้งเกิดจนดังเป็นพลุแตกในปี พ.ศ. 2516 นั้นเป็นเพลงที่ได้รับแรงบันดาลใจมาจากความงามของสาวสวยที่เดินผ่านป้อมยามทุกวันจนทำให้พลตำรวจประจำป้อมตกหลุมรัก ดังปรากฏในเพลงว่า

“เกิดมาจนทุกขเหลือทนหนอ พลตำรวจ เรื่องศักดิ์ศรีไม่มี ใ้อวด พลตำรวจ ผู้น้อยด้อย
ชั้น กลุ้มใจนัก ผมหลงรักลูกสาวผู้การ เธอเดินผ่านป้อมยามทุกวันเก็บไปฝันถึงจนมลาย

แปลกจริงเออ ผมรักเธอแล้ว ไม่กล้าบอก พ่อเธอรู้ กลัวโดนไล่บอกกลัวโดนออก เอาเสีย
ง่าย ๆ ได้ แต่ผมเรามีค่า แค่เพียงเม็ดทรายบังอาจรัก ลูกสาว เจ้านาย โชคจะร้ายแล้ว ชินเธอเรา

อยู่ป้อมยามได้แต่มองจ้องเธอทุกครา เมื่อไหร่หนอเธอจะผ่านมา ได้เห็นหน้าพอให้คลายเหงา
นั่งฝันจนเพื่อไถ่เธอ จะรู้หรือเปล่า พลตำรวจผู้น้อยอย่างเรา หลงรักเจ้าลูกสาวผู้การ

โปรดเมตตาผมเถิดหนาท่านผู้กำกับ เผื่อครุ่นคิดจนนอนไม่หลับ นอนไม่หลับเพราะ
ความพึงชาน ไม่กล้าเผยขอเป็นเชยของท่านผู้การ เงินเดือนจะน้อยด้อยทั้งการงาน ไม่อาจหาญ
ไปปองดอกฟ้า”

สำหรับสาวสวยที่เดินผ่านป้อมยามทุกวันนี้ เป็นนักศึกษาสาวของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ชลธิ์ ธารทองกล่าวถึงเบื้องหลังที่มาของเพลงนี้ไว้ว่า

“แต่งเพลงนี้ขณะเข้าบ้านอยู่ย่านพรานนก มีพลตำรวจนายหนึ่งทำงานป้อมสี่แยกพรานนก
มาบอกว่า ชอบมองนักศึกษาสาวธรรมศาสตร์เวลาเดินผ่านป้อมยามทุกวัน แต่ด้วยความ
ตำรวจชั้นผู้น้อย ไม่กล้าไปรักไปจีบ เพราะนักศึกษาผู้นี้เป็นลูกสาวผู้กำกับ การ ซึ่งเป็นเจ้านาย
เขาไม่กล้าจีบ จึงวานผมช่วยเขียนเพลงแทนใจ ผมเห็นพล็อตเรื่องน่าสนใจเลยแต่งเป็นเพลง
ลูกสาวผู้การ ตั้งใจให้ครีๆ แต่ที่สุดมาลงที่สายัณห์” (ชลธิ์ ธารทอง, 2556ข: 78)

ครีๆ ที่ถูกวางตัวให้ร้องเพลงนี้ตอนแรก คือ ครีๆ ศรีประจวบ เจ้าของเพลงดังอย่างแม่คำ
ตาคม ยังไม่ทันที่เขาจะได้ขับร้องเพลงลูกสาวผู้การ ก็มีคนต้องด่วนจากไปด้วยอุบัติเหตุทางรถยนต์
สายัณห์ สัญญา ซึ่งเป็นเพียงเด็กล้ารรถในขณะนั้น จึงได้ขับร้องแทนจนแจ้งเกิดโด่งดังเป็น
พลุแตกเป็นนักร้องเพลงลูกทุ่งชื่อดังแห่งยุคสมัยด้วยเพลงนี้

นักศึกษาสาวของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ไม่เพียงแต่เป็นแรงบันดาลใจจนกลายเป็น
เพลง “ลูกสาวผู้การ” เท่านั้น ทว่ายังคงเป็นข่าวในฐานะคู่รักของ “สายัณห์ สัญญา” อีกด้วย

ปลายปีพุทธศักราช 2520 สายัณห์ สัญญาตกเป็นข่าวใหญ่ในหน้าหนังสือพิมพ์ เมื่อเขา
ประกาศหมั้นและถอนหมั้นอย่างกะทันหันกับหญิงสาวที่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คนหนึ่งแต่แล้วท้ายที่สุดเธอก็ถอนหมั้นไป เพราะความไม่เข้าใจกันในเรื่องงาน

ศรศรี ศรีประจวบ

นิตยสารลูกทุ่งดาราลงรายละเอียดเรื่องนี้ว่า

“สายัณห์ สัญญา เป็นนักร้องลูกทุ่งผู้ยิ่งใหญ่ที่ประชาชนทั้งประเทศขนานนามให้เขาเป็น
ขุนพลเพลงลูกทุ่งดั่งแห่งยุค สายัณห์ สัญญา ครองความดัง ครองความเป็นขวัญใจคนเดิมมา
อย่างสม่ำเสมอ เฉลี่ยๆ จะเข้า 5 ปีแล้วมั้ง

เมื่อจะมีรัก มีหวัง มีหมั้น... จึงเป็นเรื่องราวใหญ่โตถึงกับขึ้นหน้า 1 หนังสือพิมพ์ยักษ์ใหญ่
ของเมืองไทยเสียวหะละ ชาวสายัณห์ สัญญา หมั้นนักศึกษาสาวเมื่อ 1 พ.ย. ยังไม่จางหาย ลูกทุ่ง
ดาราเตรียมภาพ เตรียมรูป จะทยอยออกมาให้ดูอยู่แล้ว ชาวสายัณห์ สัญญารักแล้ว นักศึกษา
ถอนหมั้น นำแหวนเพชร เงินสดมาคืน ก็พาดหัวหนังสือพิมพ์ เป็นข่าวใหญ่สำหรับนักเพลงลูกทุ่ง
ทั่วไปทันที (บุญเลิศ ช้างใหญ่, 2556: 202)

สายัณห์ สัญญา

ต่อมาในช่วงทศวรรษ 2530 อันเป็นช่วงที่มีการผสมผสานเพลงลูกทุ่งเข้ากับเพลงสตริง ทำนองของเพลงลูกทุ่งหลายเพลงจึงนำเข้ามาและดัดแปลงจากทำนองเพลงต่างประเทศ เพลง “แอบฝัน” ของ เอกพจน์ วงศ์นาค ที่โด่งดังในปี พ.ศ. 2531 ก็ใช้ทำนองเพลง Sijantunghati ของ อินโดนีเซียซึ่งกำลังได้รับความนิยมขณะนั้นมาดัดแปลง ในเพลงนี้ได้กล่าวถึงหญิงสาวนักศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในเนื้อเพลง ดังความที่ว่า

“มองที่ไร ใจเต้นตุ้ม ตึกตัก ชอบตรงมี ลักยิ้มดูยังไง ก็น่ารัก และพัคตร์พริ้มเธอสวยริม
นางสาวไทย โอโห้ ทำยังไง ได้เจอ หนองลงในราย สัปดาห์ เธอมีชื่อว่า สุชาวดีคนตระกูล มั่งมี
และเรียนปี่สี่ อยู่ที่ มธ. อนาคตเธอเรา มองเงาในน้ำ ต้อยต่ำ มอซอ”

นอกจากนี้ เอกพจน์ วงศ์นาคผู้ขับร้องเพลงนี้ ยังเป็นศิษย์เก่าในระดับปริญญาโทรัฐศาสตร์ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกด้วย

เอกพจน์ วงศ์นาค

นับจากช่วงทศวรรษ 2540 มาจนถึงในปัจจุบัน เพลงลูกทุ่งที่มีความเกี่ยวเนื่องกับ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังไม่ปรากฏมากนัก ขณะที่ความนิยมต่อเพลงลูกทุ่งของนักศึกษาก็เริ่มลดน้อยถอยลง สำหรับในพื้นที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั้น ยังมีกิจกรรมเกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง เช่นกัน ดังเช่น รายการเพลงลูกทุ่งธรรมศาสตร์ที่ออกอากาศโดยสถานีวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งตั้งอยู่ในคณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต และได้รับการตอบรับจากผู้ฟังเป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังมีการจัดงานต่างๆ ที่เกี่ยวกับเพลงลูกทุ่ง เช่น เมื่อวันที่ 23 สิงหาคม พ.ศ. 2553 สถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้จัดงานเชิดชูครูเพลง “ครูไพบูลย์ บุตรขัน” เนื่องในวันครบรอบการถึงแก่กรรม มีการเสวนาและการขับร้องบทเพลงไพเราะจากฝีมือการประพันธ์ของครูไพบูลย์ ทั้งนี้ครูไพบูลย์ ยังมีบ้านอยู่ที่ทุ่งเชียงราก ไม่ไกลจากที่ตั้งของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รังสิตอีกด้วย

ไพบูลย์ บุตรขัน

เมื่อพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างเพลงลูกทุ่งกับมหาวิทยาลัยแล้ว จะเห็นได้ว่า พื้นที่และนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์มีเรื่องราวและบทบาทที่น่าสนใจจนถูกนำไปนำเสนอในเนื้อเพลงลูกทุ่งในบริบทและแง่มุมที่หลากหลายดังนั้นการศึกษาถึงประเด็นดังกล่าว จึงเป็นแนวทางการเรียนรู้และเข้าใจมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในรูปแบบที่แตกต่างออกไปได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

- บุญเลิศ ช้างใหญ่. 2556ก. **รักน้อยๆ แต่ขอให้นานๆ** สายัณห์ สัญญา. กรุงเทพฯ: นาครมีเดีย.
- บุญเลิศ ช้างใหญ่. 2556ข. **ศิลปินแห่งชาติ ชลธี ธารทอง เทวดาเพลง ภาคสมบูรณ์**. กรุงเทพฯ: แพร่สำนักพิมพ์.
- เลิศชาย คชยุทธ. 2538. **ไทยลูกทุ่ง**. กรุงเทพฯ: มติชน.
- สุชาติ สวัสดิ์ศรี. 2534. **ความเจ็บในความเจ็บ**. กรุงเทพฯ: คนวรรณกรรม.
- สำนักงานมูลนิธิ 14 ตุลา. 2552. **สมุดภาพแห่งความทรงจำจารึกประวัติศาสตร์ 14 ตุลา ในวาระครบรอบ 36 ปี 14 ตุลา**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิ 14 ตุลา.

๕๐ ปี

วรรณศิลป์ - ธรรมศาสตร์ กึ่งศตวรรษ บนเส้นทางวรรณกรรม

กระวีกระวาดไว้ : การสร้างบทกวีของนิสิตนักศึกษาในชมรมวรรณศิลป์

จตุชัย แซ่ซื่อ

“...ปัญญาชนคนหนุ่มสาวส่วนใหญ่ในรั้วมหาวิทยาลัยในช่วงทศวรรษ 2500 นอกจากเสนอความคิดเชิงวิพากษ์ที่มีต่อปัญหาทางสังคมการเมืองและหรือทัศนะเชิงปรัชญาชีวิตผ่านงานเขียนประเภทความเรียงร้อยแก้วแล้ว ยังมักจะถ่ายทอดทัศนะความเห็นอิสระของตนผ่านงานเขียนประเภทเรื่องสั้นและบทกวีอีกด้วย” (ฉลอง สุนทรวาณิชย์, 2545)

นับตั้งแต่การปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2501 ได้มีการประกาศกฎอัยการศึก ประกาศยุบสภา และยกเลิกรัฐธรรมนูญ พร้อมดำเนินการจับกุมผู้ต้องสงสัยว่าเป็นคอมมิวนิสต์ คณะปฏิวัติได้สถาปนาระบบที่จะก่อให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองควบคู่กับการมุ่งที่จะพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ ภายใต้การควบคุมทางการเมืองอย่างเข้มงวด ทำให้บรรยากาศการเมืองที่เคยคึกคักในยุคนั้นกลับดับเฉาลง โดยเฉพาะประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 ที่จำกัดเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นของบรรดาหนังสือพิมพ์และนิตยสารทั้งหลาย ซึ่งนับว่ามีผลกระทบต่อวงการวรรณกรรมในยุคนั้นมากที่สุด ดังที่ Herbert Phillips ผู้เข้ามาทำวิจัยเรื่อง “ปัญญาชนไทย” ได้สรุปไว้ในบทวิจัยว่า “...อำนาจของประกาศฉบับนี้ในการปรามนักเขียนโดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการปลุกฝังจิตสำนึกในการเซนเซอร์ตนเองอย่างรัดกุม” (เฮอเบิร์ต ฟิลลิปส์, 2512: 134)

แต่กระนั้น จากข้อความที่ยกมาข้างต้นบ่งบอกว่าปัญญาชนคนหนุ่มสาวได้เสนอความคิดเห็นของตนผ่านรูปของงานเขียนประเภทต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นความเรียง เรื่องสั้นและบทกวี จึงเป็นคำถามเพื่อค้นหาคำตอบว่าปัญญาชนคนหนุ่มสาวในรั้วมหาวิทยาลัยได้ถ่ายทอดงานเขียนในพื้นที่ใดภายใต้ข้อจำกัดทางการเมือง และสร้างงานเขียนในลักษณะใดออกมาในยุคสมัยที่ถูกเรียกขานว่าเป็นยุคแห่งความเงียบ ยุคมืด หรือยุคสายลมแสงแดด จนกระทั่งมาถึงยุคแห่งความตื่นตัวแสวงหา ตามวลี “ฉันจึงมาหาความหมาย” การศึกษาเบื้องต้นพบว่างานเขียนของชมรมวรรณศิลป์ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ มีส่วนช่วยเป็นตัวสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทการเสนอความคิดและถ่ายทอดทัศนะความเห็นอิสระของคนหนุ่มสาวในยุคนั้นได้เป็นอย่างดี เป็นปรากฏการณ์ต่อเนื่องยาวนานตามแต่ละช่วงเวลาจนกระทั่งถึงจุดหักเหจากเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่ลงเอยด้วยชมรมกิจกรรมของนักศึกษาทั้งหมดถูกคำสั่งยุบอันเป็นการสิ้นสุดกิจกรรมของชมรมวรรณศิลป์ไปชั่วเวลาหนึ่ง ก่อนที่จะได้รับการรื้อฟื้นชมรมขึ้นใหม่อีกครั้งในปี พ.ศ. 2521 แต่ก็กล่าวได้ว่านั่นเป็นการขาดสะบั้นลงจากพลังที่เคยสั่งสมต่อเนื่องกันมากับบรรยากาศที่แปรเปลี่ยนไปทำให้การสร้างงานเขียนของนักศึกษาหดตัวลง

จากคำกล่าวของประยอม ชองทอง นักกลอนผู้มีชื่อเสียงที่ว่า “ชมรมวรรณศิลป์นับว่ามีคุณูปการอย่างมากต่อวงการกาพย์กลอนไทยช่วงทศวรรษ พ.ศ. 2505 – 2515 ทำให้คนมีฝีมือได้แสดงฝีมือ เพราะมีโอกาสและสนามแสดง มีการแข่งขันระหว่างสถาบัน ระหว่างคณะ ระหว่างชุมชน ทำให้เกิดการตื่นตัว มีการฝึกปรือให้ชำนาญ” (ประยอม ชองทอง, 2533: คำนำ) ทำให้อนุมานได้ว่าการก่อตั้งชมรมวรรณศิลป์ตามแต่ละมหาวิทยาลัยก่อให้เกิดให้วงการกาพย์กลอนไทยขยายตัวไปด้วย การปะทะสังสรรค์ของงานเขียนเช่นนี้ย่อมเกิดกระแสความเคลื่อนไหวทางความคิดจากจุดหนึ่งไปอีกจุดหนึ่ง อาศัยการรวมกลุ่มที่เป็นสถาบันอย่างชมรมวรรณศิลป์เป็นตัวกลางที่จะสื่อความหมาย แสดงออกผ่านงานเขียนร่วมกันของนักศึกษาในแต่ละมหาวิทยาลัย แต่อย่างไรก็ตามการเกิดขึ้นหรือดำรงอยู่ของกวีนิพนธ์ มิได้ขึ้นอยู่กับสถาบันเท่านั้น หากบริบทของสังคมยังเป็นปัจจัยและเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรคบทกวีในแนวต่าง ๆ

ฉะนั้น การศึกษาถึงชมรมวรรณศิลป์ในช่วงเวลาที่ผ่านมามีข้อจำกัดอยู่มาก ทั้งๆ ที่วรรณศิลป์เป็นชมรมหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญต่อการสร้างงานเขียนในมหาวิทยาลัย กับทั้งมีส่วนเชื่อมต่อกับวงการกาพย์กลอนของไทย ดังนั้นจากความคลุมเครือและไม่กระจ่างชัด งานเขียนชิ้นนี้ผู้เขียนมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาถึงการสร้างบทกวีของนิสิตนักศึกษาในชมรมวรรณศิลป์ตั้งแต่ช่วงเวลา พ.ศ. 2505 จนถึง พ.ศ. 2516 โดยถือว่าหลังจากนั้นชมรมวรรณศิลป์ได้ลดบทบาทลงทั้งทิศทางการสร้างสรรค์ได้คลี่คลายเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยอาศัยเค้าโครงที่เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ เคยจัดแบ่งยุคของกาพย์กลอนได้แก่ ยุคความคิดใหม่ (2480-2490) ใฝ่การเมือง (2490-2500) เพื่องการรัก (2500-2510) ชักธงรบ (2510-2520) และยังไม่พบเส้นทาง (เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, 2532: คำนำ) ซึ่งเมื่อนำมาเปรียบเทียบกับการแบ่งยุคสมัยทางเวลาของกิจกรรมนักศึกษาแล้ว ช่วงเวลาที่เรียกขานว่ายุคสายลมแสงแดดก็จะตรงกับยุคเพื่องความรัก ส่วนยุคที่จะเริ่มแสงหานั้นตกช่วงคาบคานระหว่างเพื่องความรักกับชักธงรบ โดยการแบ่งยุคสมัยตามนี้เป็นเพียงความสะดวกต่อการจัดแบ่งเนื้อหาแบบกว้างๆ เท่านั้น เพราะพบว่าการแบ่งยุคสมัยของช่วงเวลาดังกล่าวยังไม่มีความชัดเจนมากนัก สืบเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของเนื้อหาความคิดหรือบทบาทการแสดงออกไม่ได้มีความแน่ชัดตายตัวตามช่วงเวลาที่กำหนดไว้

การก่อเกิดของวรรณศิลป์

ในช่วงทศวรรษ 2490 ความเคลื่อนไหวทางด้านกวีนิพนธ์เป็นไปอย่างคึกคัก และขยายตัวอย่างที่ไม่เคยมีมาก่อน มีการนำเสนอความคิดใหม่ๆ เข้ามาแพร่หลายสู่สังคมไทย ผ่านช่องทางของกวีนิพนธ์ เช่น งานของนายผี กระแสแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิต กลายเป็นเป้าประสงค์ของนักเขียนฝ่ายซ้ายที่ต้องการจะใช้งานศิลปะ เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชนคนส่วนใหญ่ของสังคม งานเขียนของทวีป วรดิลก จิตร ภูมิศักดิ์ นเรศ นโรปกรณ์ มณี โชติรส เริ่มถูกผลิตออกมา ในจังหวะเวลาดังกล่าว ขณะที่อุษเชนี เขียนบทกวีหวานนุ่ม แต่เรียกร้องให้เห็นความมีมนุษยธรรมแก่คนทุกข์ยาก กล่าวได้ว่าการตื่นตัวทางการเมืองในยุคนี้เอื้อให้กวีนิพนธ์เป็นพื้นที่หนึ่งในการถ่ายทอดความรู้สึก ตลอดจนเป็นสนามประลองทางความคิดอีกด้วย

จ่านง รังสิกุล

พื้นที่มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งผลิตนักเขียนสำคัญดังเช่นในปี 2499 ขณะที่ประยอม ของทอง เรียนอยู่ชั้นปีที่ 3 มีหน้าที่รับผิดชอบเป็นสาราณียกรชุมนุมนิสิตหญิงของสโมสรนิสิตจุฬาฯ (ส.จ.ม.) ได้เขียนกลอน “เพื่อและจาก...เพื่อนใจ” ที่โด่งดังขึ้นว่า

ยินระสังขยาการค้าโครมครึก ความรู้สึกสับสนปนโศกศัลย์
พิกลทองพร้อมพรำร่ำจาบัลย์ รอรับวันเธอเยือนเป็นเพื่อนใจ

การปฏิวัติของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ในปี 2501 ได้กวาดล้างนักเขียนฝ่ายซ้ายและทำให้แนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตจางหายไป หากแต่ไม่ได้ส่งผลให้การสร้างงานกวีนิพนธ์ต้องหยุดชะงักลง ตรงกันข้ามกลับเกิดความเฟื่องฟูของกลอนที่คงเหลือแต่แนวคิดศิลปะเพื่อศิลปะ ซึ่งเน้นตอบสนองอารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวเป็นสำคัญ ความสับสนต่อประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่ 17 ให้นักเขียนเปลี่ยนไปเขียนแนวคิดศิลปะเพื่อศิลปะแทนศิลปะเพื่อชีวิต ประกอบกับมีช่องทางการส่งเสริมกวีนิพนธ์ที่กว้างขวางกว่าเดิม ทั้งจากหนังสือพิมพ์ นิตยสาร รายการกลอนทางวิทยุ กับได้รับแรงกระตุ้นที่มีอิทธิพลที่สุด คือ รายการลับแลกลอนสด ของจ่านง รังสิกุล ทางสถานีโทรทัศน์ช่อง 4 บางขุนพรหม ที่เริ่มขึ้นในปี 2502 เป็นผลให้วงการกลอนคึกคักมากยิ่งขึ้น เกิดการรวมกลุ่มของนักกลอนหลายกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มของชมรมนักกลอนอันเป็นกลุ่มของคนหนุ่มสาวที่สนใจด้านการแต่งบทร้อยกรอง ซึ่งจะเป็นรูปแบบของการจัดตั้งชมรมวรรณศิลป์ในภายหลัง

สาเหตุของการก่อเกิดของวรรณศิลป์ มาจากการที่นักกลอนจุฬาฯ ไปออกรายการโทรทัศน์ มักอ้างว่าเป็นตัวแทนของมหาวิทยาลัย ทำให้เกิดความคิดขึ้นมาว่าควรที่จะมีชมรมหรือศูนย์กลางขึ้นมาทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงาน อำพล สุวรรณธาดา ผู้เป็นหัวแรงหลักในการก่อตั้งได้ใคร่ครวญว่างานเขียนมิได้มีเฉพาะกลอนเท่านั้น หากยังรวมไปถึงบทความ บทละคร เรื่องสั้น และนวนิยายด้วย จึงตกลงใช้ชื่อ “วรรณศิลป์” ที่ได้จากการไปขอให้พระยาอนุมานราชธน ตั้งชื่อตามแบบ Pen Club ในภาษาอังกฤษ (อำพล สุวรรณธาดา, 2554: 28 - 30) ควบคู่กับการวางระเบียบชมรมเพื่อเข้าไปนำเสนอต่อสภานิสิต จนได้รับการอนุมัติเมื่อปลายปี 2504 และเริ่ม

จัดกิจกรรมเมื่อปี 2505 สมาชิกชมรมวรรณศิลป์จุฬาฯ ยุคแรก ประกอบด้วย อำพล สุวรรณธาดา สุรีย์ พันเจริญ จินตนา ปิ่นเฉลียว แววดา สีมานันท์ นภลัย ฤกษ์ชนะ บัณฑิต ชุ่มนิกาย เป็นต้น

ต่อมาในเวลาใกล้เคียงกัน นักกลอนทางฝั่งธรรมศาสตร์ เริ่มคิดรวมตัวกันที่จะก่อตั้งชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ โดย ดุสิต พนาพันธุ์ ได้เสนอขอให้จัดตั้งชมรมขึ้นเช่นเดียวกับของจุฬาฯ ในปี 2505 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, 2532: 120) โดยได้รับการเห็นชอบจาก ดร.อดุล วิเชียรเจริญ เลขาธิการมหาวิทยาลัย ตัวตั้งตัวตีในระยะแรกก็เช่น ดุสิต พนาพันธุ์ นิภา บางยี่ขัน ดวงใจ รวีปริชา ถาวร บุญปวัฒน์ ทวีสุข ทองถาวร ต่อมาสมาชิกจากคณะต่างๆ เข้ามาสมัครเพิ่มเติม อาทิ ศุภกิจ นิมมานนรเทพ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ นรนิติ เศรษฐบุตร วสันต์ สร้อยพิสุทธิ์ ฯลฯ นับได้ว่าชมรมวรรณศิลป์ในแต่ละแห่งก่อตั้งขึ้นมาจากแรงบันดาลใจของนักเขียนร้อยกรองที่เรียนอยู่ตามมหาวิทยาลัยนั้นๆ ภายในเวลาไม่นานชมรมวรรณศิลป์ทั้งธรรมศาสตร์และจุฬาฯ ก็กลายเป็นแหล่งผลิตงานเขียนออกมาเป็นจำนวนมาก

ผลงานการเขียนยุคแรก

ในเดือนสิงหาคม ปี 2505 ชมรมวรรณศิลป์ จุฬาฯ ได้พิมพ์หนังสือ “อนุสารวรรณศิลป์” ออกแจกสมาชิกและจำหน่าย อันเป็นจุดเริ่มต้นของการทำหนังสือนักศึกษาที่เรียกกันว่าหนังสือเล่มละบาท ซึ่งมีขนาด 8 หน้ายก หนาไม่เกิน 50 หน้า เนื้อหาภายในเล่มประกอบด้วยบทกลอน เรื่องสั้น บทความ ที่สมาชิกชมรมเขียนขึ้นเองกับขอซื้อเขียนมาจากนักเขียนภายนอก ภายในระยะเวลาไม่นานชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ได้ออกหนังสือ “วรรณศิลป์” ที่มีเนื้อหาแบบเดียวกัน จากนั้นชมรมวรรณศิลป์ เกษตรศาสตร์ ก่อตั้งขึ้นปี 2508 ไล่เลี่ยกับชมรมวรรณศิลป์ เชียงใหม่ ก็มีสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือเล่มละบาทของตนเช่นเดียวกัน รวมไปถึงกลุ่มอิสระต่างๆ ที่ก่อตั้งขึ้นมาในภายหลัง ต่างก็มีหนังสือเล่มละบาทเป็นเครื่องมือถ่ายทอดความคิดเช่นกัน

นอกจากนี้ ผลงานการเขียนของสมาชิกชมรมวรรณศิลป์ที่พบได้จากในหนังสือเล่มละบาทแล้ว ยังพบในหนังสือรวมกลอนซึ่งเป็นรูปแบบการรวมผลงานของนักกลอนหลายๆ คน ก่อนที่จะปรากฏออกในนามของนักกลอนคนเดียว แม้ว่าจะมีหนังสือรวมเรื่องสั้นที่ถูกผลิตออกมาในช่วงเวลาเดียวกัน แต่บทร้อยกรองก็เป็นผลงานโดดเด่นที่สุดของชมรมวรรณศิลป์ เนื่องจากสมาชิกชมรมวรรณศิลป์ให้ความสนใจกับกาพย์กลอนอย่างมาก จนส่งผลให้กิจกรรมของชมรมเน้นหนักไปทางด้านกวีนิพนธ์เป็นพิเศษ ได้แก่การจัดแข่งขันกลอนภายในมหาวิทยาลัย หรือระหว่างมหาวิทยาลัยเป็นประจำ ตามแบบอย่างของรูปแบบการแข่งขันในรายการกลอนทางโทรทัศน์ และมีจุดเด่นเรื่องการจัดรายการสัญจรไปตามจังหวัดต่างๆ (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2538: 11)

ลักษณะสำคัญของงานร้อยกรองในช่วงนี้จะได้แก่การเคร่งครัดในฉันทลักษณ์ตามแบบของสุนทรภู่จนถึงือเป็นข้อกำหนดที่ตายตัว นิยมเขียนในรูปแบบขนาดสั้น 6-8 บท เพื่อสะดวกแก่การตีพิมพ์ลงหนังสือ ส่วนเนื้อหาของบทกวีก็ออกไปในแนวความรัก เพื่อฝัน จนนับได้ว่ากลอนประเภทความรักกลายเป็นแนววิธีการทางงานเขียนที่ใหญ่ที่สุด ซึ่งในแง่หนึ่งก็ตอบสนองเข้ากับอารมณ์ความรู้สึกของชนชั้นกลาง ที่เป็นองค์ประกอบใหญ่ของนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยขณะนั้น ความรักตามแบบฉบับของปัจเจกชน หรือ “เรามีสิทธิเสรีที่จะรัก” ได้เฟื่องฟูในพื้นที่

วรรณศิลป์ ฉบับที่ 4 ปี 2511

อนุสารวรรณศิลป์ สิงหาคม 2506

วรรณศิลป์ ฉบับที่ 1 ปี 2514

อนุสารวรรณศิลป์ จุฬาลงกรณ์
สิงหาคม 2511

“นักกลอน” เป็นคำเรียกหนุ่มสาวนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัยที่มีใจรัก และมีฝีมือในการเขียนงานประเภทบทกวีหรือกรอง โดยในช่วงทศวรรษ 2500 มาจนถึง 2516 ธรรมศาสตร์และจุฬาฯ เป็นมหาวิทยาลัยที่มีนักกลอนชุมนุมกันมากที่สุดคือ ชมรมวรรณศิลป์ทั้งสองสถาบันที่เป็นทั้งคู่ขวัญและคู่แข่งกัน มีลักษณะคล้ายคลึงกันอยู่มาก มีการนำผลงานแลกเปลี่ยนไปลงหนังสือของอีกฝ่ายอยู่บ่อยครั้ง และมีความรู้จกมักคุ้นจากการทำกิจกรรมร่วมกันที่ออกเน้นไปทางการแข่งขันกลอน จึงถือว่ากิจกรรมการเขียนกลอนในพื้นที่มหาวิทยาลัยขยายตัวไปพร้อมๆ กับบทบาทของชมรมวรรณศิลป์

ด้วยวิธีเชื่อมโยงจากการทำกิจกรรมและความสนใจที่เหมือนๆ กัน ชมรมวรรณศิลป์แต่ละแห่งจึงมีการติดต่อระหว่างกันมาตลอด ดังเช่นเมื่อทางจุฬาฯ ขาดนักกลอนมือทองลงในปี 2508 เนื่องจากสมาชิกชมรมรุ่นเริ่มแรกที่เป็นนักกลอนทยอยจบการศึกษาไปเกือบหมด จากข้อบังคับที่ว่าผู้เข้าแข่งขันต้องยังศึกษาอยู่เท่านั้นถึงจะมีสิทธิลงแข่งขัน จึงเกิดการคิดค้นกิจกรรมรูปแบบใหม่เพื่อหลีกเลี่ยงการแข่งขัน กลายเป็นที่มาของกิจกรรม “เพื่อนขวัญวรรณศิลป์” ที่เป็นงานเชื่อมสัมพันธ์มิตรระหว่างมหาวิทยาลัยผ่านการแข่งขันที่มคละผสมของแต่ละชมรม (มติชนสุดสัปดาห์, 2535: 45) ในขณะที่ช่วงเวลาเดียวกันนั้นเองชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ก้าวเข้าสู่ยุคทอง จากการบริหารงานของศุภกิจ นิมมานนรเทพ ที่ประสบความสำเร็จอย่างสูง ก่อกำเนิดทีมกลอนที่รู้จักเลื่องลือในชื่อ 4 มือทอง ประกอบด้วย เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ทวีสุข ทองถาวร นิภา บางยี่ขัน ดวงใจ รวีปรีชา ทั้งยังริเริ่มการจัดกิจกรรมในรูปแบบของนิทรรศการขึ้นมาในชื่อ นิทรรศการบทกวีหรือกรองแห่งประเทศไทยครั้งที่ 1 (ชาญชัย ลวิตรังสิมา, 2508)

งานของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ในยุคแรกที่เน้นสัมผัสในแพรวพราว ภาษาอ่อนหวาน ละเมียดละไมซึ่งได้รับอิทธิพลขนบแบบสุนทรภู่ฝังแน่น ก็เป็นที่ชื่นชอบของคนจำนวนมาก ดังตัวอย่างบทกลอนหวานคมคายซึ่งต่อมาได้จัดพิมพ์รวมเล่มในหนังสือชื่อคำหยาด

เอนระนาบอาบนํ้าค้ำกลางแดดหนาว ทอดรวงยาวยอตระย้ารอนํ้าไหล
ระรานรอบขอบฟ้าคราพลั่วใบ เพียงพรมใหญ่ให้ระยาบาทาเปลวทอง

ส่วนทวิสุข ทองถาวร มีสำนวนกลอนรักเศร้าเหมือนกับสวัสดี ธงศรีเจริญ นักกลอนรักผู้มีชื่อเสียงขณะทีนิภา บางยี่ขัน และดวงใจ วิปริศา เขียนกลอนได้อ่อนหวาน แต่ถูกนักวิจารณ์ในรุ่นเดียวกันวิจารณ์ว่า “ชีวิตจริงยืนอยู่บนพื้นโลกอันกว้างขวาง ท่ามกลางสิ่งแวดล้อมร้อยแปด แต่พยายามทำตนเหมือนคนตกอยู่ในบ่อเก่าๆ ซึ่งรอบๆ บ่อมีแต่ตะไคร้ ก้นบ่อมีแต่นํ้าเย็นและขุ่น ข้างบนมีแต่แสงสว่างและท้องฟ้า แต่วงของปากบ่อจะครอบถึง ถึงแม้เธอจะเขียนได้ดีอย่างไร ก็ติดอยู่ในวงจำกัดและจำเจเท่านั้น” (วรรณศิลป์, 2508) ซึ่งเป็นคำวิจารณ์ที่อาจหมายความว่าความครอบคลุมวงการกลอนช่วงนั้นได้ทั้งหมดด้วย ทว่ายังมีงานกลอนของสมาชิกชมรมวรรณศิลป์อีกคนหนึ่งที่มีลักษณะแตกต่างจากของนักกลอนคนอื่นๆ คือ จินตนา ปิ่นเฉลียว มีผลงานเด่นไปในทางสะท้อนสังคม หรือเพิ่มนํ้าหนักทางความคิดหลายบทด้วยลีลาภาษาอันแข็งกร้าว

การจัดประกวดงานเขียนเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งของชมรมวรรณศิลป์ โดยชมรมวรรณศิลป์จุฬาฯ ได้เริ่มจัดประกวดรางวัลเกียรติยศวรรณศิลป์ขึ้นในปี 2507 มีจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการสนับสนุนส่งเสริมงานเขียนภายในมหาวิทยาลัย คัดเลือกจากข้อเขียนที่ตีพิมพ์อยู่ในนิตยสารวรรณศิลป์หรือหนังสืออื่นๆ ของมหาวิทยาลัยเพื่อส่งให้กรรมการเป็นผู้ตัดสิน ชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ได้จัดประกวดบทร้อยกรองภายในงานนิทรรศการร้อยกรองแห่งประเทศไทย พร้อมทั้งมีรางวัลวรรณศิลป์สรรเสริญเกิดขึ้นมอบให้กับบทกวีที่ตัดสินว่าดีเด่นจากในหนังสือวรรณศิลป์ อันเป็นการสร้างมาตรฐานเพิ่มขึ้นให้แก่งานเขียนที่ตีพิมพ์ไปในตัว

กระแสความเคลื่อนไหวด้านวงการกลอนนอกมหาวิทยาลัยขณะนั้น ก็เป็นไปในทิศทางเดียวกันกับชมรมวรรณศิลป์ตามแต่ละมหาวิทยาลัย โดยเน้นที่อารมณ์ความรู้สึกส่วนตัวเป็นหลัก ดังที่สนธิกาญจน์ กาญจนาสน์ นักกลอนโด่งดังอีกคนหนึ่งได้เขียนกลอนรักอันมีชื่อเสียงบทหนึ่งไว้ว่า

หากเธอมีรักใหม่อย่าให้รู้ และถ้าอยู่กับใครอย่าให้เห็น
ให้ฉันเผลอ...ขอร้องสองประเด็น แล้วจะเป็นผู้แพ้อย่างแท้จริง

การปรับเปลี่ยน

จุดปะทะสำคัญที่สุดของวงการร้อยกรองไทยสมัยใหม่ เกิดขึ้นเมื่อกลอนลีลาใหม่ของ อังคาร กัลยาณพงศ์ ซึ่งพิมพ์เผยแพร่ครั้งแรกใน พ.ศ. 2506 ในหนังสือสังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่หนึ่ง จากบทที่ชื่อ “วัฏทะเล” ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จนก่อให้เกิดความขัดแย้งอย่างมาก โดยฝ่ายหนึ่งโจมตีความ “นอกคอก” ของอังคาร แต่งผิดฉันทลักษณ์ไปจากขนบกลอนแปดแบบสุนทรภู่ แต่ฝ่ายสนับสนุนอังการก็ตอบโต้อีกฝ่ายนั้นว่าเป็น “กาหกเดนสุนทรภู่” (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2551: 112) หลังจากนั้นด้วยอิทธิพลของอังการทำให้รูปแบบของร้อยกรองเริ่มเปลี่ยนไปจากเดิม

การำกิจกรรมของชมรมวรรณศิลป์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

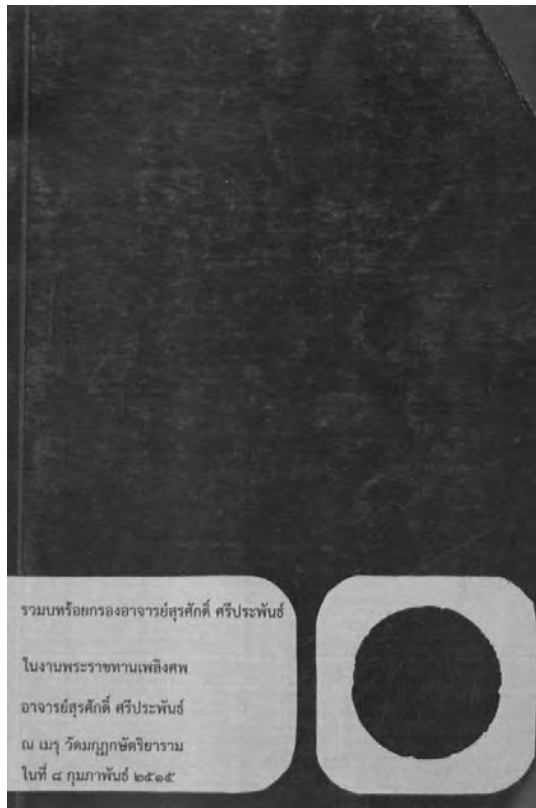
อังการ กัลยาณพงศ์

มีคนจำนวนไม่น้อยชื่นชมผลงานแปลกใหม่ของอังการ เริ่มหันไปแสวงหารูปแบบแปลกๆ ใหม่ๆ โดยการมุ่งแสดงแนวคิดมากกว่าการยึดรูปแบบฉันทลักษณ์แบบสุนทรภู่ แต่แท้ที่จริงแล้ว การเขียนบทกวีของยุคสายลมแสงแดดได้ก้าวมาถึงจุดอิมิตัวในช่วงปี 2508 – 2510 ที่เริ่มมีเงื่อนไขปัจจัยอื่นเข้ามาท้าทายสภาพบรรยากาศที่ดำรงอยู่ อย่างแรงบีบคั้นจากสงครามเวียดนาม ในทางแวดวงวรรณศิลป์เอง ก็เป็นช่วงสืบทอดยุคแสวงหาที่ตกอยู่ระหว่างยุคเพื่อความรักกับชักธงรบที่เริ่มเห็นการสอดแทรกเนื้อหาสาระใหม่ๆ เข้ามาในบทร้อยกรอง ทางด้านรูปแบบของงานเขียนพบว่างานประเภทร้อยแก้วได้ปรากฏอย่างแพร่หลายมากขึ้น จนค่อยๆ ลดทอนบทบาททางกลอนลง ถึงแม้ว่ากิจกรรมเกี่ยวกับบทร้อยกรองอย่างการแข่งขันกลอนสดหรือจัดประกวดงานเขียนยังคงมีอยู่ก็ตาม

ปี 2510 อุดล จันทศักดิ์ ขึ้นเป็นประธานวรรณศิลป์ จุฬาฯ ได้จุดคิดที่จะปรับเปลี่ยนการทำเรื่องหนังสืออนุสารวรรณศิลป์จากเรื่องราวรักๆ หวานๆ ออกหัก ให้ก้าวออกจากวังวนเดิมๆ ขยับตัวหันมาเขียนถึงปัญหาสังคมรอบตัวและต่อต้านสงคราม อุดลในนามปากกา “ธำรี” ได้เขียน “บทเพลงเหนือสุสาน” ว่า

เวียดนามสองกองทัพเหินกับใต้	เสียงร้องไห้คือเสียงของน้องกับพี่
แผ่นดินร้อนดังไฟไล่ธาตุรี	จากวันนี้ถึงวันนิรันดร
ฆาตกรนิรนามสงครามเถื่อน	เพื่อนกับเพื่อนก็ถึงวันฆ่ากันได้
ชนละทิ้งคุณธรรมประจำใจ	เพียงเพื่อใช้นามว่า “วีรชน”

นอกจากนี้อุดลยังมีเทคนิคแปลกใหม่โดยยืมวิธีการสร้างตัวละครตามแบบของนักเขียนเรื่องสั้นหรือนวนิยายมาใช้ กลอนของเขาจึงไม่ใช่แค่การถ่ายทอดความคิดหรืออารมณ์ออกมาในรูปคำคมที่จัดเรียงไว้ในกรอบฉันทลักษณ์ที่ถูกต้องเท่านั้น หากแต่เขายังบังคับให้กรอบความคิดหรืออารมณ์เหล่านั้นเข้าไปอยู่ในตัวตนที่มีเลือดเนื้อของตัวละครที่เขาสร้างขึ้นมาเป็นคนในฝัน เป็นคนในจินตนาการ แต่ธำรีไม่ใช่คนแรกๆ ที่เริ่ม จินตนา ปิ่นเฉลียว นักกลอนรุ่นพี่ก็เคยทำมาก่อน หรือนักกลอนรุ่นเดียวกันคือ สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ (ไพลิน รุ่งรัตน์, 2549: 25)

หนังสือรวมบทร้อยกรองของ
อาจารย์สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์

จินตนา ปิ่นเฉลียว

ในช่วงรอยต่อของยุคเพื่อความรักกับชักรงรบ คนหนุ่มสาวได้เริ่มการแสวงหาอย่างไม่ขาดสายภายในชมรมวรรณศิลป์เองก็เริ่มเห็นถึงการปรับเปลี่ยน กลอนรักที่ด้อยคุณค่าทางความคิดไม่อาจตอบสนองต่อแรงบีบคั้นของสังคม หรือความไม่สบายใจต่อสภาพแวดล้อมรอบตัว สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ นักกลอนอีกคนหนึ่งนับว่าเป็นที่น่าสนใจไม่น้อยจากการเห็นถึงการเปลี่ยนผ่านของผลงาน ตามการแบ่งยุคสมัยที่ทับซ้อนกัน โดยผลงานของสุรศักดิ์ในระยะแรกจะเป็นแนวหวานชื่นตามแบบฉบับของนักกลอนรุ่นก่อนหน้า

กระถินณรงค์โรยหล่นบนลานหญ้า	แต่มีขอบสระซึ่งตาเมื่อน้ำหนาว
บทลำน่าน้ำค้างคงพราวพร่า	ก่อนแสงดาวดวงสุดท้ายจางหายไป
จนแดดอ่อนตอนเช้ายืมเฝ้าโลก	เย็นหัตถ์โบกรับขวัญสู่วันใหม่
จนหมอกจางหว่างชอกกลีบดอกไม้	ละลายในลมหนาวที่พราวพริ้ว
	จาก ร่มกระถินณรงค์ถึงลานขงโค

แต่ก็พบงานที่บ่งบอกความคำนึงต่อสังคมจำนวนหนึ่ง บทกวี “ม่านไม้ไผ่” ที่ได้รางวัลชนะเลิศจากงานแสดงนิทรรศการร้อยกรองทั่วประเทศ ที่ชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์เป็นเจ้าภาพจัดงาน ในปี 2508 มีเนื้อหาบรรยายความทุกข์ยากในสังคม สะกิดใจว่า “อยากให้ใครได้คิดสักคิดบ้าง ก่อนทุกอย่างจะย่อยยับกับความสลาย อย่าหลงปลื้มลิ้มมองท้องทุ่งทราย ซึ่งอาจกลายเป็นกลียุคได้ทุกวัน” ก่อนแสดงทัศนะทางออก

“เราอยากเห็นชนชั้นปัญญาชาติ ใช้อำนาจอำนาจอวยอวยสุขสันต์
โอบมือป้องภัยให้คุ้มกัน ก่อนโลกอันระอุจะคุไฟ”

หรือเขียนถึงการเมืองที่เป็นเรื่องสุมเสียงในขณะนั้นว่า

เพื่อนเราว่า “ทุกวันนี้ที่เห็นอยู่ บ้านเมืองดูเหมือนเรือเมื่อเจียนล่ม
ทุกวงการคอร์รัปชันกินกันจน มั่นโสมมแก่ไม่ไหวให้ตายสิ”
การเมือง - เรื่องไม่สนุก

ภายในเวลาไม่นานนักสุรศักดิ์ได้ก้าวขึ้นเป็นนักกลอนมือทอง ทั้งยังมีบทบาทนำแสวงหาถึงความคิดใหม่ ตั้งคำถามถึงคุณค่าต่างๆ ที่ไม่เพียงเปลี่ยนจากกลอนสะท้อนอารมณ์เป็นกลอนสะท้อนคิดเท่านั้น หากแต่ยังปรับเปลี่ยนรูปแบบวิธีการนำเสนอ โดยได้เสนอลีลากลอนแบบใหม่ในชุดความยาว 5 บรรพ (30 บท) ที่รู้จักกันในชื่อนิยายกลอน เขียนกลอนเป็นชุด มีสัมผัสต่อเนื่องกันจากขึ้นหนึ่งไปถึงอีกขึ้นหนึ่งจนเป็นที่ฮือฮาและมีผู้เขียนตามอย่างกันไม่น้อย ความสับสนหรือสภาวะความรู้สึกแปลกแยกนี้ได้เข้ามากระทบกับคนหนุ่มสาวในยุคต้นทศวรรษ 2510 จนคำว่า “แสวงหา” กลายเป็นกรอบความคิดที่ใช้อธิบายปรากฏการณ์ของการสร้างงานเขียนที่เด่นชัดในช่วงเวลาดังกล่าว สอดคล้องกับการเกิดขึ้นของกลุ่มอิสระต่างๆ ที่จะนำไปสู่ปรากฏการณ์เคลื่อนไหวของนักศึกษาปัญญาชนในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516

ความเห็นแก่ตัวของผู้คน ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาสังคมและการเมืองอันแก้ไขไม่ได้ก ปิยะพันธ์ จัมปาสุต เขียนประชดประชันในบทกลอนชื่อ “มัน” ที่ชนะเลิศรางวัลเกียรตินิยมวรรณศิลป์ของชมรมวรรณศิลป์ จุฬาฯ ในปี 2509 ว่า

เพื่อจะกินเรื่องไปไม่ต้องอด เพื่อปรากฏเกียรติอยู่ชู้ศักดิ์ศรี
เพื่อสุขในทางกามคงความมี จึงผลที่สุดนั้นมันก็โกง

ชนิดา เดชาฤทธิ์ ประธานชมรมวรรณศิลป์ จุฬาฯ ปี 2511 เขียนบทกลอน “ไฟดับไฟ” ในปี 2512 ที่มีเนื้อหาปลุกปลอบคนหนุ่มสาวว่า

มันเป็นบาปสำหรับการรับรู้ หากเธอยังอยู่กับความหลง
ก้าวไปกับความอ่อนไหวไม่มั่นคง และพะวงว่าที่นี่จะมีภัย
ทางข้างหน้าหนทางจะว่างเปล่า แดดจะเผาผิวผ่องเธอหมองไหม้
ที่ตรงโน้นมีหุบเขามีเปลวไฟ ถ้าอ่อนแอจะก้าวไปอย่างไรกัน

เกษรรงค์ วังแก้ว ประธานชมรมของจุฬาฯ ปี 2513 มีผลงานกลอนรักที่ตัดพ้อแต่แฝงไปด้วยความหวังว่า

ความเป็น “เรา” วันนี้ถึงที่สุด หยุดแล้วหยุดทักท้วงหยุดห่วงหา
แววอาทรเลือนหายจากสายตา เมื่อรู้ว่าความหวังกำลังร้าง
ทุกสิ่งที่พบเห็นเน้นรอยร้าง ความอ้างว้างลุ่มกมลจนเหน็บหนาว
จะหลับตาว่าให้ก็อายดาว ผืนยิ้มพรายเชิดหน้า - ทำความจริง

น่าเสียดายที่ในเดือนตุลาคม 2513 ระหว่างที่ชมรมวรรณศิลป์จุฬาฯ จัดค่ายเสวนา วรรณศิลป์บนภูกระดึง ได้เกิดอุบัติเหตุทำให้ สุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ ชนิดา เดชาฤทธิ์ เกษวรารงค์ วังแก้ว เป็นเหตุต้องเสียชีวิต นับเป็นการสูญเสียครั้งใหญ่หลวงครั้งหนึ่งในวงการกลอนโดยเฉพาะสุรศักดิ์ ศรีประพันธ์ที่สำเร็จการศึกษาแล้วเข้ามาเป็นอาจารย์ที่ปรึกษาชมรมได้เพียงไม่นาน

ทางฝั่งชมรมวรรณศิลป์ ธรรมศาสตร์ วิทยาการ เชียงกูล ขึ้นเป็นประธานในปี 2510 ได้มีความคิดปรับเปลี่ยนเนื้อหาของหนังสือ “วรรณศิลป์” มาเน้นเสนอเรื่องงานที่เป็นเรื่องแปลกจากต่างประเทศ รวมถึงบทวิพากษ์วิจารณ์งานวรรณกรรมอันเป็นจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ ที่เริ่มเข้าสู่ปฏิบัติการแห่งยุคสมัย จนดูเหมือนว่ากลอนจะอ่อนลงและไปเด่นทางเรื่องสั้น (วิทยาการ เชียงกูล, 2555) ทั้งนี้ความรู้สึกดังกล่าวปรากฏอยู่ในงานเขียนของวิทยาการ เชียงกูลเองในชื่อผลงาน “เพลงเถื่อนแห่งสถาบัน” แต่งปี 2511 ที่กลายเป็นวรรคทองในภายหลังว่า

“ฉันเยาว์ ฉันเขลา ฉันทึ่ง	ฉันจึงมาหาความหมาย
ฉันหวังเก็บอะไรไปมากมาย	สุดท้ายได้กระดาษแผ่นเดียว”

ช่วงเวลาก่อนหน้าเล็กน้อย เฉลิมศักดิ์ ศิลพร ประธานชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ ปี 2509 ได้เขียนกลอนเพื่อนำไปลงจุฬาสาร ตามคำขอของอดุล จันทระศักดิ์ ที่รับหน้าที่เป็นบรรณาธิการอยู่ขณะนั้น (เฉลิมศักดิ์ รังคนลิน, 2549: 42 - 43) ในชื่อ “บทสุดท้ายของความรัก” ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

เมื่อเธอสิ้นเสน่ห์หามาสนอง	รักที่ปองมอดหมดความสดใส
แผลรักร้ายบ่นทวนเนื้อหัวใจ	จะต้องปวดร้าวไปถึงไหนกัน
ดอกกรักบานในใจใครทั้งโลก	แต่ดอกโคกบานแล้วในหัวใจฉัน
และอาจเป็นเช่นนี้ชั่วชีวิต	เมื่อรักอันแจ่มกระจ่างเลื่อนร้างไป

จะเห็นได้ชัดว่าการสร้างงานเขียนของชมรมวรรณศิลป์ทั้งจุฬาฯ และธรรมศาสตร์เริ่มแหวกตัวออกไปจากบรรยากาศของสายลมแสงแดด แต่ก็ยังมีกลอนรักเป็นรูปแบบการเขียนที่ใหญ่ที่สุดอยู่ที่เขียนจากใจของคนหนุ่มสาว ที่เปรียบเทียบกับแล้วก็เหมือนกับสิ่งใกล้ตัวยอมเขียนได้ง่ายกว่า สิ่งกระทบจากภายนอก ความรู้สึกจากธรรมชาติยอมแสดงออกง่ายกว่า ดังที่กลอนประเภทนี้ยังคงปรากฏอยู่ดาษดื่นตามหนังสือเล่มละบาทของชมรมวรรณศิลป์ จนถือเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งทางการเขียนงานของชมรมวรรณศิลป์

ทางด้าน “วรรณศิลป์” หนังสือเล่มละบาทของชมรมวรรณศิลป์เกษตรศาสตร์ ก็พบเจอกลอนประเภท “จากเจ้าพระยาทำพระจันทร์ เพื่อรำพันถึงคนดีศรีบางเขน” อันเป็นกลอนที่เพื่อนชมรมวรรณศิลป์จากต่างสถาบันส่งมาลง เช่นเดียวกับกลอน “จากจามจุรีถึงยุงทอง” กับ “จากยุงทองถึงจามจุรี” ที่พบอยู่ในหนังสือเล่มละบาทของชมรมวรรณศิลป์ทั้งสองแห่งข้างต้น

ชมรมวรรณศิลป์ที่เริ่มมีบทบาทเด่นขึ้นมาในยุคแห่งการปรับเปลี่ยนนี้คือชมรมวรรณศิลป์ เชียงใหม่ในปี 2513 ที่สุภาพ คลีขฉาย เป็นประธาน พร้อมกับหัวหน้าทีมกลอนอย่างสถาพร ศรีสังข์ จึงได้ออกหนังสือเล่มละบาท “เจ้าชู้ทองกวาว” มีเนื้อหาลีลาภาษาที่ดูแตกต่างจากการสร้างงานเขียนของชมรมวรรณศิลป์ที่อื่นๆ ในยุคเดียวกัน

เด็กอนุบาลผู้ใหญ่ในที่นั้น
แต่งตัวยั่วกามกันความแวม

มีเพียงความกลัวทั่วห้องจิต
ไม่มีความนึกคิดติดหัวใจ
จึงที่นี้ไม่มีอะไรให้ชาติ
เป็นโรงเรียนฝึกอาชีพทรมทรม

ทั้งหญิงชายเจ็ดชั้นที่แฉล้ม
ฝึกเดินแต่้มความพินาศให้ชาติไทย

ซึ่งผู้ใหม่ผลิตเข้าไว้ให้
หวังเพียงใบปริญญาอาชีพงาม
นอกจากผลิตเศษกระดาษให้เกลื่อนสยาม
ที่ฝึกความดักดานให้ครองเมือง

อย่างไรก็ตาม การแสวงหาของคนหนุ่มสาวสำหรับงานร้อยกรองพิจารณาได้ว่าเป็นแค่ปรากฏการณ์หนึ่งที่เคลื่อนตัวจากสิ่งเดิม แต่ก็ยังคงมีสิ่งเดิมๆ ซ่อนตัวอยู่ในพื้นที่เดียวกัน นั่นคือพื้นที่การสร้างงานเขียนของชมรมวรรณศิลป์ที่จะพบเห็นความปะปนระหว่างงานที่นิยมเขียนอยู่เดิม ตามเนื้อหาความรักกับงานสะท้อนคิดที่เข้ามาใหม่อย่างแยกขาดจากกันไม่ออก บทกวีที่ได้ปรับเปลี่ยนเนื้อหาไปสู่ความคิดเห็นอิสระแบบใหม่เองก็ได้พัฒนาจากรากฐานความคิดเดิมที่ทำให้ร้อยกรองสอดคล้องกับสภาวะสังคม กระบวนการเคลื่อนตัวของงานเขียนนี้ เมื่อเบนเนติกท์แอนเดอร์สัน ที่มาศึกษาถึงเรื่องสั้นของไทยก็ได้จำแนกวรรณกรรมออกเป็นแต่ละยุคตามที่นักวรรณกรรมไทยศึกษาเสนอ ด้วยเหตุผลว่าการหันมาสนใจวรรณกรรมเพื่อชีวิตของนักเขียนมิใช่ดัชนีที่จะแบ่งยุคของงาน เพราะความสนใจดังกล่าวมาจากสำนึกที่แตกต่างกันแต่ละช่วงเวลาของแต่ละคน

งานเขียนแนวแสวงหาในช่วงยุคนี้พบว่า บทกลอนเพิ่มน้ำหนักทางความคิดสมัยนั้นก็ยังติดเรื่องมารยาท การแต่งกาย ชาตินิยม อันเป็นส่วนผสมอันกลมกล่อมทำให้ค่อนข้างเข้ากับพุทธศาสนาได้ดีเช่นความเห่อเหิมวัฒนธรรมตะวันตก ทำให้ปัญญาชนคนหนุ่มสาวเขียนหาทางออกมุ่งไปในทางการรักษาความเป็นไทย หรือเมื่อสมาชิกรวมจากชมรมวรรณศิลป์ มช. ได้รวมกลุ่มกันทำหนังสือ *วลัญชทัศน์* ฉบับกึ่งเขียนก็ได้รับการกล่าวขานว่าก้าวหน้ามาก แต่ก็อิงกับกระแสชาตินิยมสูง อีกทั้งเขียนถึงคนที่คอร์รัปชันโกงกินชาติว่า “ควรถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยาสาบาน” ดังนั้นลักษณะของการแสวงหาจึงมีความหลากหลายที่เป็นชุมทางวาทกรรมรวมอยู่กับการผลิตงานเขียนของชมรมวรรณศิลป์ โดยเฉพาะบทกวีที่มีความพิเศษกว่างานเขียนประเภทร้อยแก้วตรงที่ช่วยแสดงเนื้อหาบ่งบอกสะท้อนความได้อย่างฉับไวภายใต้รูปแบบที่กะทัดรัดกว่า

ก่อนเลือนหาย

กิจกรรมการเขียนงานร้อยกรองของปัญญาชนหนุ่มสาวได้ดำเนินมาถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่เป็นจุดเปลี่ยนครั้งใหญ่ ไม่เฉพาะทางการเมืองไทย แต่ยังหมายถึงการเปลี่ยนแปลงการสร้างงานเขียนดังที่ชมรมวรรณศิลป์ได้ยกเลิกการแข่งขันระหว่างสถาบัน ที่จัดติดต่อกันมาเป็นประจำทุกปี เนื่องจากที่ถูกฝ่ายก้าวหน้าโจมตีว่าเป็นกิจกรรมไร้สาระ (วาณิช จรุงกิจอนันต์, 2539) ในขณะที่การเขียนกลอนรักถูกมองว่าเป็นกลอนหา “ผัวหาเมีย” ซึ่งจัดว่าหลัง 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นไป ทิศทางการสร้างงานบทกวีได้แปรรูปไปสู่ลักษณะใหม่ที่ต่างไปจากเดิม คือการเขียนถึงพลังของคนหนุ่มสาวที่เป็นความหวังต่อสังคม เพื่อแสวงหาเสรีภาพ ได้เบียดบังให้การเขียนกลอนรักได้หมดยุคสมัยในตัวเอง ทำให้นักกลอนรักหลายคนในยุคก่อนหน้านั้นได้วางมือและค่อยๆ หายไป

หนังสือรวมข้อเขียนเนื่องในโอกาสครบรอบ 50 ปี
ชมรมวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ในตอนต่อจากนี้ หนังสือเล่มละบาทค่อยๆ กลายเป็น “หนังสือการเมือง” การตีพิมพ์หนังสือที่มุ่งไปในแนว “รับใช้ประชาชน” หรือ “การต่อสู้ทางการเมือง” ถูกพิมพ์ออกมาเผยแพร่เป็นจำนวนมาก หนังสือเล่มละบาทของชมรมวรรณศิลป์ที่รักษาทางบทกวีและวรรณกรรมมาโดยตลอด (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2556: 56) ได้ถูกท้าทายจนต้องปรับเปลี่ยนตนเองมากบ้างน้อยบ้างตามแต่ละมหาวิทยาลัย การแต่งบทร้อยกรองเพื่อมวลชนเป็นเนื้อหาที่แตกต่างจากของชมรมวรรณศิลป์เมื่อทศวรรษก่อน รอยต่อทางความคิดนี้ในอีกด้านหนึ่ง เป็นผลตามมาก็คือหนังสือเล่มละบาทของชมรมวรรณศิลป์ ประสบปัญหาการขาย ผิดจากยุคก่อนนั้น ซึ่งแท้ที่จริงแล้วมีสัญญาณมาตั้งแต่ช่วงก่อน 14 ตุลา ที่หนังสือของชมรมวรรณศิลป์ได้รับความสนใจน้อยลง เมื่อเผชิญกับกลุ่มกิจกรรมอิสระต่างๆ เริ่มทำหนังสือเล่มละบาทกันอย่างแพร่หลาย

แม้ว่าหลังเหตุการณ์ 14 ตุลา ในขมรวนวรรณศิลป์ยังมีนักกลอนมีฝีมือต่อเนื่องมาจากช่วงก่อนหน้าอย่างอนุสรณ์ ลีมนณี จากธรรมศาสตร์ หรือสาโรช พหลยฺยท จากจุฬาฯ และยังมี การพิมพ์หนังสือรวมกลอนออกมา แต่ทางด้านกิจกรรมของขมรวนวรรณศิลป์ หลังจากการแข่ง กลอนระหว่างสถาบันซึ่งถือเป็นกิจกรรมหลักกิจกรรมหนึ่งถูกยกเลิกไป ขมรวนวรรณศิลป์หลายแห่ง จึงเริ่มหันเหไปจัดนิทรรศการกับอภิปรายควบคู่กับการเน้นงานเขียนประเภทความเรียง เรื่องสั้น มากขึ้น กับทั้งนำเอาบทกลอนของปัญญาชนฝ่ายซ้ายช่วงทศวรรษ 2490 มาตีพิมพ์ซ้ำ ถึงตรงนี้ เห็นได้ชัดว่าแนวโน้มการสร้างงานบทกวีของขมรวนวรรณศิลป์เองได้ลดน้อยลง ยิ่งต้องเผชิญกับ กระแสคลื่นเถาเถาของศิลปะเพื่อชีวิต หรือศิลปะแนวประชาชนพัดเข้ามาเป็นเหตุให้การสร้างงานเขียน ตามรูปแบบก่อนหน้านั้นของขมรวนต้องหดตัวลงไป ในอีกทางหนึ่ง จนเกิดวิวาทะใหญ่โตในหัวข้อ “ควรเผาวรรณคดีไทยหรือไม่” (ขมรวนวรรณศิลป์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2519)

ขมรวนวรรณศิลป์เริ่มสูญเสียสถานะจากการเป็นแหล่งรวมนักกลอนอย่างแท้จริง หลังจาก เหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ที่กิจกรรมของนักศึกษาทั้งหมดถูกระงับไว้ ก่อนที่จะมีการทยอยตั้ง ขมรวนขึ้นใหม่ในปี 2521 งานของขมรวนวรรณศิลป์จึงค่อยๆ ทยอยออกมาประดับประดาอยู่ทั่วไป ทางงานด้านศิลปวัฒนธรรม ประเพณี ไม่ว่าจะเป็นการอ่านบทกวี การแสดงชุดต่างๆ จนเข้าต้นปี 2523 กิจกรรมของขมรวนวรรณศิลป์หวนกลับไปจัดนิทรรศการเช่นเดียวกับสภาพก่อนหน้า 6 ตุลา จนรวมเป็นกลุ่มก้อนขมรวนวรรณศิลป์แปดสถาบันจัดสัมมนาในเดือนมีนาคมของปีเดียวกัน (ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์, 2523) ก่อนที่หลังจากนั้นการเคลื่อนไหวทางการเขียนบทกวีของขมรวน วรรณศิลป์จะค่อยๆ เลือนหายไปอันเป็นกระแสทิศทางเดียวกับวงการวรรณกรรมไทย ที่การสร้าง งานบทกวีมีแนวโน้มถดถอยลง

เมื่อเวลาผ่านไปนานหลายสิบปี ถาวร บุญปวัฒน์ นักกลอนขมรวนวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ ยุคเริ่มแรกได้เขียนเรื่องราวในทำนองพื้นความหลัง ขึ้นต้นว่า “สมัยหนึ่งนานมาแล้ว นานพอที่ จะทำให้คนรุ่นหนุ่มน้อยกลายเป็นคนปุนกึ่งทศวรรษในปัจจุบัน” เพื่อเล่าเรื่องราวบรรยากาศ การทำกิจกรรมของนักกลอนในยุคนั้น ถาวรได้ให้คำนิยามนักกลอนที่กระวีกระวาดงานเขียนร้อย กรองไว้ว่าเป็น “คนเขียนฝัน” โดยให้เหตุผลในอีกมุมหนึ่งไว้ว่าเป็นเพราะขณะนั้นยอมให้ “ฝัน” ไม่ยอมให้ “คิด” เพราะมีนักเขียนถูกกวาดต้อนเข้าคุกไปก่อนหน้านี้ไม่นาน ดังนั้นนักกลอนจึง ชอบเขียนกลอนรักหรือกลอนพาฝันกันเสียส่วนมาก (ถาวร บุญปวัฒน์, 2537: 17) กระนั้นงานของ คนเขียนฝันเหล่านี้ ก็ได้สร้างความสดชื่นรื่นรมย์หรือทำให้กับฝันวรรณกรรมไทย ก่อเกิดขมรวน วรรณศิลป์ตามมหาวิทยาลัยต่างๆ ขึ้นมา หรือทั้งแปรรูปเป็นกลอนสะท้อนคิดในช่วงเวลาต่อมา

บทกวีที่ถูกผลิตออกมาด้วยน้ำพักน้ำแรง และแรงบันดาลใจของคนหนุ่มสาวในรั้วมหาวิทยาลัย ช่วงทศวรรษ 2500 – 2510 ที่มีจำนวนมากมายมหาศาลก็ได้ค่อยๆ เลือนหายไปจากความรู้ ของผู้คน ผลที่ตามมาคืองานเขียนเหล่านั้นกลายเป็นอดีตที่ตกค้างอยู่ในห้วงอดีต หรือเป็น “อดีตที่ ไม่ร่วมสมัย” กับปัจจุบันไม่ว่าความคิดวิพากษ์วิจารณ์หรือทัศนคติอิสระของคนหนุ่มสาว ปรากฏออกมาอย่างปลุกเร้าอารมณ์ความรู้สึกอ่อนไหวแบบปัจเจกชนคนชั้นกลาง ความรู้สึกใหม่ ที่ต้องการก้าวเข้ามามีส่วนร่วมทางสังคมการเมือง กิจกรรมต่างๆ ที่สร้างขึ้นเพื่อพยุ่งฐานะ กลอนรูปแบบแนวทางเคร่งฉันทลักษณ์กับไม่เคร่งฉันทลักษณ์ ล้วนเป็นการกระวีกระวาดบทกวี เพื่อประดับอยู่ในงานวรรณกรรมร้อยกรองไทยสมัยใหม่ทั้งสิ้น

สิ่งที่สะท้อนการจางหายของการสร้างบทร้อยกรองในชมรมวรรณศิลป์ได้ดีที่สุด เป็นกลอนบทหนึ่งในสิ่งพิมพ์ประเภทหนังสือเล่มละบาทที่พยายามรื้อฟื้นขึ้นใหม่หลังจากก่อตั้งชมรมอีกครั้งปี 2521 พบอยู่ที่ห้องชมรมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ กระดาษเก่าคร่ำคร่านี้ได้บอกเล่าเรื่องราวยุคนั้นพอๆ กับเนื้อความว่า

กวีวันนี้อยู่ที่ไหน	เจ้าจากไปไกลไม่เห็นหน้า
เหมือนเพื่อนรักจากไปไกลตา	จากป่าอักษรสู่พงไพร
ป่าอักษรก่อนเคยสดสวย	ระดมด้วยหริ่งหริดกรีดเสียงใส
ดังเพลงทิพย์ขับกล่อมจิตใจ	กลับเจียบเหงาร้างไปดังป่าช้า
โอ้...เจ้านกพิราบขาว	เจ้าจากไปไกลไม่เห็นหน้า
สู่ขุนเขาแนวไพรไกลตา	เมื่อไรรหนาเจ้าจักคืนรัง

* จงใจใช้คำว่าชมรม แทนการเรียกชมรม/ชุมนุมวรรณศิลป์ทั้งหมด

** ขอบคุณชมรมวรรณศิลป์จุฬา ชุมนุมวรรณศิลป์ธรรมศาสตร์ และชมรมวรรณศิลป์ มช. ที่ให้ข้อมูล และปฐมพงศ์ กวาทอง ที่ให้ความคิดอันแจ่มชัดแก่ผู้เขียน เพื่อใช้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาลักษณะที่หลงเหลือข้ามกาลเวลาจำนวนไม่มาก ข้อบกพร่องของงานชิ้นนี้ไม่อาจดูถึงการสร้างงานบทกวีของชมรมวรรณศิลป์ในแต่ละมหาวิทยาลัยได้ทั้งหมด และทั่วถึง ทั้งนี้เนื่องจากความจำกัดของเอกสารที่ค้นหามาได้ งานเขียนชิ้นนี้จึงเป็นเพียงการมุงเสนอภาพรวมเกี่ยวกับการสร้างงานเขียนบทกวีของชมรมวรรณศิลป์

เอกสารอ้างอิง

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. 2545. แต่มนุษยชาติและนิธิ เอียวศรีวงศ์. ใน **วารสารกองทุนศรีบูรพา ฉบับวัน นักเขียน**.

เฉลิม รงคณิน. 2549. ย้อนกาลเวลา. ใน **ณ กาลเวลา: รวมบทกวีของอดุล จันทศักดิ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.

ชุมนุมวรรณศิลป์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. 2519. **รายงานการสัมมนาเรื่องควรพิจารณาเรื่องวรรณคดีไทยหรือไม่**. เชียงใหม่: มหาวิทยาลัย.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. 2532. **รายงานการวิจัยเรื่องประวัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์**.

ชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์. 2537. **แนวรบวรรณกรรม**. กรุงเทพฯ: อาทิตย์.

ถาวร บุญปวัฒน์. 2537. **คนเขียนฝัน**. กรุงเทพฯ: ฉบับแกระ.

ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ. 2556. **กบฏวรรณกรรม บทวิเคราะห์ประวัติศาสตร์และการเมืองในวรรณกรรม**. กรุงเทพฯ: สมมติ.

นรินทร์ เศรษฐบุตร. 2538. ชมรมวรรณศิลป์เมื่อครั้งก่อตั้ง. ใน **สุภาณี พัดทอง, บรรณาธิการ. ปากกาโดม**. กรุงเทพฯ: สาขาวิชาภาษาไทย คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์. 2532. **ไม้ดอกนี้ชื่อจระนันท์**. ใน **จระนันท์ พิตธิปริชา. ใบไม้ที่หายไป**. กรุงเทพฯ: อ่านไทย.

ประยอม ของทอง. 2533. คำนำหนังสือ. ใน **นภลัย (ฤกษ์ชนะ) สุวรรณธาดา. รวมบทกลอนดอกไม้ใกล้ หมอน**. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อน.

ไพลิน รุ่งรัตน์. 2551. บทนำ. ใน **ณ กาลเวลา: รวมบทกวีของอดุล จันทศักดิ์**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต.

รินทร์ชัย สัจจพันธุ์. 2549. จากชนบสู่นวลักษณ์. ใน **เราอยู่คนละฟากของภูผา**. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

วณิช จรุงกิจอนันต์. 2556. เส้นทางของคนเขียนกลอนคนหนึ่ง. ใน **เรียงร้อยถ้อยคำ**. กรุงเทพฯ: ต้นอ่อนแถมมี.

วิทยากร เชียงกุล. 2555. การทำหนังสือและชุมนุมวรรณศิลป์ ธรรมศาสตร์ ช่วงปี 2508-2512. ใน **ชุดพิเศษ เมธีชุดิกุล, บรรณาธิการ. 50 ปี วรรณศิลป์ ธรรมศาสตร์**.

วิจารณ์หนังสือ ใน **วรรณศิลป์**. 2508. สิงหาคม.

ศุภกิจ นิยมานนรเทพ. 2535. มาเป็นเพื่อนขวัญวรรณศิลป์กันดีกว่า. ใน **มติชนสุดสัปดาห์**. 17 กรกฎาคม 2535.

อำพล สุวรรณธาดา. 2554. เล่าเรื่องวรรณศิลป์: จุดเริ่มต้นของวรรณศิลป์ จุฬาฯ. ใน **คือชมรมอุดมการณ์แห่งงานเขียน หนังสือที่ระลึกเนื่องในโอกาสครบปีที่ 50 แห่งการก่อตั้ง ชมรมวรรณศิลป์ จุฬา**.

เฮอร์เบิร์ตฟิลลิปส์. 2512. วัฒนธรรมของปัญญาชนสยาม. ใน **ส.ศิวรักษ์. ปัญญาชนสยาม**. กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานครการพิมพ์.

พัฒนาการขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ : จาก “แนวคิดและอุดมคติทางการเมือง” สู่ “ความเรียบง่ายทางกิจกรรม”

พีรพล แสงสว่าง

1. บทนำ

ก่อนจะมาเป็นองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (อมธ.) อย่างในปัจจุบัน อมธ. เคยทำหน้าที่ประสานสัมพันธ์กิจกรรมของมหาวิทยาลัย เช่น งานเสวนาวิชาการ งานค้นหาพิธีกร การประกวดดาว-เดือน เป็นต้น ครั้งหนึ่ง อมธ. เคยอยู่ภายใต้แนวคิดและอุดมคติทางการเมืองที่เปี่ยมไปด้วยพลังความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงประเทศให้รู้หน้าไปกว่าเดิม เรียกได้ว่าเป็นสมัย “ฉันทจึงมาหาความหมาย” ซึ่งอยู่ในช่วงเวลาประมาณ พ.ศ. 2511-2516 โดยมีจุดเริ่มต้นจากบทกวี “ฉันทจึงมาหาความหมาย” ของวิทยากร เชียงกูล บางทัศนะก็ว่าประมาณ พ.ศ. 2506-2516 โดยยึดเอาการออกหนังสือ “สังคมศาสตร์ปริทัศน์” ซึ่งมีสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นบรรณาธิการคนแรก (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ, 2548: 440) ยิ่งไปกว่านั้นแนวทางการทำงานที่เห็นเด่นชัดในยุคนี้ของ อมธ. คือการทำกิจกรรมที่เน้นความบันเทิงและการกีฬาเสียส่วนมาก โดยมีฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำงาน เรียกว่าสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (สมธ.) ซึ่งไม่ต่างไปจากทิศทางการทำกิจกรรมในปัจจุบันที่มีนักศึกษาเป็นผู้เข้ามาบริหารนั่นเอง

สำหรับการเขียนบทความฉบับนี้ ผู้เขียนแบ่งออกเป็น 2 ตอน ตอนที่หนึ่ง กล่าวถึงกำเนิดองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2484 และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนักศึกษาในปี พ.ศ. 2516 แนวคิดเรื่องการกำหนดทิศทางการทำกิจกรรมของ อมธ. จากเดิมที่มีฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำกิจกรรมมาที่กลุ่มนักศึกษาที่ต้องการเป็นผู้กำหนดทิศทางการทำกิจกรรมด้วยตัวเอง

ส่วนตอนที่สอง กล่าวถึงการทำกิจกรรมของ อมธ. ที่เกี่ยวข้องกับการเมืองไทยในทศวรรษ 2510 ซึ่งมีอิทธิพลกับแนวคิดทางการเมืองของนักศึกษารวมศาสตร์อย่างลึกซึ้ง ตั้งแต่การต่อต้านระบอบเผด็จการมาจนถึงการต่อต้านระบบการเลือกตั้งในปัจจุบัน และที่สำคัญเหตุใดทิศทางการทำกิจกรรมของ อมธ. ในปัจจุบันจึงหวนกลับไปหา “ยุคสายลมแสงแดด” อีกครั้ง ซึ่งจะได้ลงพิมพ์ในจุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับต่อไป

2. กำเนิดองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปีพุทธศักราช 2484

นับจากปี พ.ศ. 2477-2490 แรกเริ่มของการก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง (มธก.) ผู้สถาปนามหาวิทยาลัย ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ และผู้บริหารต่างมีความมุ่งมั่นและพยายามอย่างยิ่งในการทำให้มหาวิทยาลัยเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้สำหรับนักศึกษา ทำให้นักศึกษาทั้งในส่วนกลางและในส่วนภูมิภาคให้ความสนใจและทยอยกันเข้ามาศึกษาเล่าเรียนในมหาวิทยาลัยแห่งนี้มากขึ้นเรื่อยๆ ส่วนเรื่องของการใช้ชีวิตร่วมกันของนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัย นักศึกษาเกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนและมีมิตรภาพที่ดีต่อกัน

เมื่อนักศึกษารวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อนมากยิ่งขึ้น กิจกรรมของนักศึกษาก็เกิดขึ้นตามมาด้วย เป็นผลให้ฝ่ายบริหารของมหาวิทยาลัยตระหนักถึงความสำคัญของการจัดตั้งองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยได้มีการลงมติให้จัดตั้ง **แผนกสโมสรของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์** (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 102) และการจัดตั้งแผนกสโมสรในครั้งนี้ ถือได้ว่าเป็นก้าวแรกที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาเอกภาพของนักศึกษาเป็นอย่างยิ่ง

การจัดตั้งแผนกสโมสรของมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์ เป็นไปตาม “**ข้อบังคับแผนกสโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพุทธศักราช 2484**” โดยหลวงประดิษฐมนูธรรม หรือศาสตราจารย์ ดร. ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การ ได้ลงนามเมื่อวันที่ 3 กุมภาพันธ์ 2484 (เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 3 กุมภาพันธ์ 2484) อีกทั้งยังมีอำนาจในการแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารสโมสร ซึ่งประกอบไปด้วย ประธาน รองประธาน และกรรมการ รวมทั้งหมด 7 ท่าน คณะกรรมการแต่ละชุดจะดำรงตำแหน่งอยู่คราวละ 2 ปี กิจกรรมของแผนกสโมสรในระยะแรก เป็นเพียงกิจกรรมที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลิน เพื่อทำความรู้จักกันและสร้างความสามัคคีกันในกลุ่มนักศึกษา ซึ่งเป็นไปตามที่ปรากฏในข้อบังคับของแผนกสโมสรฯ ที่กำหนดให้แบ่งกิจกรรมของสโมสรเป็น 2 แผนก คือ (1) แผนกการบันเทิงและ (2) แผนกการกีฬา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 102-105)

การที่มหาวิทยาลัยมีองค์กรที่คอยดูแลด้านกิจกรรมนักศึกษาและเป็นผู้กำหนดกิจกรรมให้กับนักศึกษาแต่เพียงฝ่ายเดียว โดยที่นักศึกษาแทบจะไม่มีบทบาทในการบริหารแผนกสโมสรฯสักเท่าไรนัก ซึ่งก็มีข้อดีกับนักศึกษาอยู่บ้าง คือทำให้ชีวิตนอกห้องเรียนของนักศึกษามีชีวิตชีวามากยิ่งขึ้น กิจกรรมที่ถูกจัดขึ้นมาในช่วงเวลานั้น ได้แก่ สรวัดรณาสืบ การร่วมกิจกรรมงานรัฐพิธีต่างๆ งานฟุตบอลประเพณี รวมไปถึงกิจการลับอย่าง “**ขบวนการเสรีไทย**” ของนายปรีดี พนมยงค์ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 อีกด้วย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 120)

**นายก สมธ. แดงนโยบาย
การบริหารงานในปี ๕**

ศาสตราจารย์ สวี สมบัติศิริ นายกสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์คนใหม่ได้แถลง นโยบายการบริหารงานของสโมสรมหาวิทยาลัย “มหาวิทยาลัย” เมื่อสัปดาห์ที่แล้วว่า ในปีนี้จะพยายามผลักดันนักศึกษาให้เป็นนักศึกษาที่แท้จริง และจะพยายามส่งเสริมการกีฬาในมหาวิทยาลัยให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

นายกสโมสรแถลงว่า เรื่อง การจัดเงิน งบประมาณ เพื่อส่งเสริมการกีฬา จะถือความสำคัญของการกีฬาแต่ละประเภทที่เคยทำชื่อเสียงแก่มหาวิทยาลัย เช่นจะสนับสนุนฟุตบอล รักบี้ เป็นอันดับหนึ่ง ส่วนกีฬาอื่น ๆ จะสนับสนุนในอันดับความสำคัญที่รองลงมา

นอกจาก จะส่งเสริมการกีฬาแล้ว ยังจะส่งเสริมชุมนุมที่ทำงานเกี่ยวกับด้านประเพณี ตาม ความประสงค์ ของ นักศึกษา เช่นชุมนุมดนตรีไทย ชุมชนพุทธศาสตร์และประเพณี เป็นต้น

ส่วนการบริหารงาน ของแต่ละชุมนุม ก็จะให้ ประธาน [อ่านต่อหน้า ๑๒]

**ตั้งโครงการ
ชั้นปริญญาโท**

สภาการศึกษาแห่งข
ระยะสิบปีเพื่อยกระดับการศึ
จำตามโครงการนี้ประมาณ
อาจารย์ประมาณสามพันคน

ดร. กำแหง พลังกู
เลขาธิการสภาการศึกษาแห่ง
ชาติ ได้ ให้ สัมภาษณ์ ผู้สื่อข่าว
“มหาวิทยาลัย” เกี่ยวกับ

ข่าวสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 9 ฉบับที่ 5
วันจันทร์ที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2510

3. นักศึกษากับการมีส่วนร่วมในสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปีพุทธศักราช 2491-2515

ในปี พ.ศ. 2491 นี้เป็นช่วงเวลาที่นักศึกษารวมตัวกันเรียกร้องและผลักดันที่จะขอเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารงานกิจการของ “แผนกสโมสรฯ” นับเป็นครั้งแรกที่นักศึกษาได้เคลื่อนไหวอย่างเห็นได้ชัดตั้งแต่มีการก่อตั้ง มก. ขึ้นมา โดยในขณะนั้นได้มีนักศึกษากลุ่มหนึ่ง ได้แก่ นายลือละล่อง บุนนาค นายพิพัฒน์ ไปษยานนท์ นายดุษฎี สวัสดิ-ชูโต นายมัทนะ หลายสะอาด

นายองอาจ นาครทรรพ และนายประจวบ อัมพะเสวต มีความคิดริเริ่มที่จะให้นักศึกษามีสิทธิ์ในการปกครองตนเองอย่างแท้จริง จึงได้ร่วมกันยกร่างข้อบังคับแผนกสโมสรฯ ขึ้นมาใหม่ ตามข้อบังคับ **“ระเบียบการสโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2491”** อันมีสาระสำคัญคือ การให้นักศึกษาเข้าไปมีบทบาทในการบริหารจัดการงานแผนกสโมสรมากขึ้น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 187)

ตามระเบียบการนี้ ได้กำหนดให้นักศึกษาในแต่ละชั้นปีเลือกตัวแทนของตนเองขึ้นมาเป็นคณะกรรมการนักศึกษา ซึ่งจะต้องเข้าไปบริหารงานร่วมกับแผนกสโมสรของมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่ในการรับผิดชอบด้านนโยบาย โดยให้เลือกประธานและกรรมการแผนกต่างๆ ขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการรับผิดชอบกิจกรรมในแต่ละแผนก และการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาดังที่กล่าวมานั้นทำให้เกิดมีการตรา **“ข้อบังคับสโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พุทธศักราช 2491”** โดยมีนายเดือน บุนนาค เป็นผู้ลงนามแทนผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัย เมื่อวันที่ 17 สิงหาคม 2491 เพื่อที่จะนำมาบังคับใช้อย่างเป็นทางการ อันมีนายลิ่วละล่อง บุนนาค เป็นประธานคณะกรรมการนักศึกษา และเป็นคนแรกของ มธก. อย่างไรก็ตามแม้ว่าการเคลื่อนไหวของกลุ่มนักศึกษาจะไม่สามารถหลุดพ้นจากอำนาจการควบคุมของฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย แต่ก็นับเป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญไม่น้อยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยนักศึกษามีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการบริหารสโมสรฯ และการลงนามของ นายเดือน บุนนาคในข้อบังคับการดังกล่าวนี้ เปิดช่องทางให้นักศึกษาพัฒนากิจกรรมของสโมสรฯ ให้เติบโตต่อไปได้

ปัจจัยที่ส่งผลให้นักศึกษากลุ่มนี้เกิดความคิดริเริ่มที่จะปกครองตนเอง ประการแรกคือ ส่วนหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมทางการเมืองในช่วงเวลานั้น กล่าวคือ การที่มหาวิทยาลัยถูกคุกคามอย่างหนักหน่วงหลังจากการทำรัฐประหาร 8 พฤศจิกายน 2490 ซึ่งทำให้มหาวิทยาลัยจำต้องอยู่ภายใต้การปกครองระบอบเผด็จการทหารไปโดยปริยาย จึงทำให้บรรดานักศึกษาต่างตระหนักถึงสิทธิและเสรีภาพในการปกครองตนเอง โดยในระเบียบการสโมสรมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองนี้ เป็นระเบียบข้อบังคับฉบับแรกที่รับรองให้ **“คณะกรรมการนักศึกษา”** เป็นองค์กรที่ปกครองตนเองและเข้าร่วมทำงานในสโมสรมหาวิทยาลัยได้ ประการต่อมาคือ การที่ผู้บริหารส่วนหนึ่งของมหาวิทยาลัยต้องเข้ารับหน้าที่ในการบริหารประเทศภายหลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 128) และหลังจากการรัฐประหารเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกกล่าวหาว่าเป็นฐานการเมืองให้แก่ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นเหตุให้มหาวิทยาลัยถูกคุกคามอย่างหนักจากฝ่ายทหาร ดังนั้นการโอนกิจการบางอย่างให้อยู่ในความดูแลของนักศึกษาจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งเพื่อแสดงให้เห็นถึงหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่เป็นแหล่งสั่งสอนวิชาความรู้แก่นักศึกษา มิได้เป็นไปเพื่อวัตถุประสงค์แอบแฝงทางการเมืองแต่อย่างใด (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 142)

ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2491 เป็นต้นมา มีนักศึกษาเข้ารับฟังการบรรยายที่มหาวิทยาลัยเพิ่มมากขึ้น ทำให้ต้องขยายเวลาการบรรยายจาก 08.00 น.-10.00 น. ออกไปจนถึงเวลา 18.00 น. ในบางรายวิชา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 188) และเมื่อประกอบกับนักศึกษามีองค์กรที่มีอำนาจในการปกครองตนเอง ทำหน้าที่ดูแลกิจกรรมของนักศึกษา ทำให้บรรยากาศภายในมหาวิทยาลัยมีชีวิตชีวาต่างจากก่อนหน้านี้อย่างชัดเจน กิจกรรมนักศึกษาในช่วงเวลานี้ ได้แก่

การแข่งขันกีฬาระหว่างคณะกรรมการ การทัศนศึกษาเพื่อดูงานและท่องเที่ยว กิจกรรมปฐกฐา และโต้วาที การทำวารสารและหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ของคณะกรรมการนักศึกษา ที่ออกระหว่างปี 2491-2495 คือ **“ธรรมจักร”** รวมไปถึงกิจกรรมฟุตบอลประเพณีที่ได้รับการฟื้นฟู ขึ้นมาใหม่หลังจากถูกระงับไปในช่วงปี 2487-2491 จะเห็นได้ว่ากิจกรรมนักศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น อย่างมากและนักศึกษามีกิจกรรมให้เข้าร่วมตลอดทั้งปีการศึกษา (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 191)

นอกจากกิจกรรมที่กล่าวถึงแล้ว นักศึกษาส่วนหนึ่งยังได้เข้าร่วมกับ **“คณะกรรมการ สันติภาพแห่งประเทศไทย”** เมื่อเดือนเมษายน 2494 เพื่อคัดค้านการส่งทหารไทยไปรบใน สงครามเกาหลี ต่อมามีการประชุมคณะกรรมการนักศึกษา โดยที่ประชุมมีมติให้คณะกรรมการ นักศึกษาเป็นผู้นำการเรียกร้องในครั้งนี้ และได้มีการตั้งคณะกรรมการสันติภาพของนักศึกษาขึ้น เพื่อทำหน้าที่แถลงการณ์และให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ถึงวัตถุประสงค์ของการเรียกร้องใน ครั้งนี้ มีนักศึกษาลงนามสนับสนุนการเรียกร้องกว่าสองพันคน จนกระทั่งคณะกรรมการนักศึกษาที่มี นายอาทร พุทธิสมบุญ นายทวีป วรดิกล นายประจวบ อัมพะเสวต นายปริญญญา ลีละสร นายมารุต บุญนาค นายไวฑูรย์ สินธุวนิช นายลือละล่อง บุญนาค นายอารีย์ อัมสมบัติ และ นายพรชัย แสงชัย ถูกสั่งห้ามเข้ารับฟังการบรรยาย และห้ามเข้ามหาวิทยาลัยเป็นเวลา 1 ปี เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม 2494 แต่ทั้ง 9 คนก็ยังคงไปเรียนตามปกติและทำหนังสือถึงคณะกรรมการ มหาวิทยาลัยให้พิจารณาคำสั่งที่มีขบนี้ แต่ทางคณะกรรมการมหาวิทยาลัยกลับออกคำสั่งให้ ลบชื่อนักศึกษา 5 คน ได้แก่ นายอาทร พุทธิสมบุญ นายทวีป วรดิกล นายประจวบ อัมพะเสวต นายปริญญญา ลีละสร และนายลือละล่อง บุญนาค ออกจากทะเบียนนักศึกษาเมื่อวันที่ 8 กันยายน 2494 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 205)

เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม 2494 มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งเรียกร้องและบุกเข้ายึดมหาวิทยาลัยคืน อันเนื่องมาจากการเหตุการณ์ **“กบฏแมนฮัตตัน”** ที่ทำให้ผู้บริหาร เจ้าหน้าที่ และอาจารย์ มหาวิทยาลัยถูกจับกุมเป็นจำนวนมาก ภายหลังมหาวิทยาลัยถูกยึดพื้นที่ภายใต้คำสั่งของ คณะทหารและกฏอัยการศึก เนื่องจากเชื่อว่าผู้ก่อการกบฏครั้งนี้มีความสัมพันธ์กับนาย **ปรีดี พนมยงค์** และมหาวิทยาลัย **ธรรมศาสตร์** เมื่อวันที่ 29 มิถุนายน 2494 แม้ว่ากฏอัยการศึกจะถูก ยกเลิกไปเมื่อวันที่ 6 กันยายน 2494 แต่มหาวิทยาลัยก็ไม่สามารถเปิดทำการเรียนการสอนได้ เป็นเหตุให้นักศึกษาไม่สามารถเข้ามหาวิทยาลัยได้ จึงต้องใช้สถานที่ของเนติบัณฑิตสภา และ โรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นสถานที่เรียน แต่ด้วยความรัก ความผูกพันที่มีต่อมหาวิทยาลัยจึงเกิดการรวมตัวกันของนักศึกษาเพื่อชุมนุมเดินขบวนประท้วง ในวันที่ 11 ตุลาคม 2494 ซึ่งมีนักศึกษามาชุมนุมกันจำนวนกว่าสองพันคน และมีนักศึกษาจาก ต่างมหาวิทยาลัยมาร่วมชุมนุมด้วยกว่าสองร้อยคน โดยมารวมตัวกันที่หน้าเนติบัณฑิตสภา ก่อนที่ จะเคลื่อนไปยังรัฐสภาเพื่อกดดันรัฐบาลทหารของจอมพล ป. พิบูลสงคราม แม้ว่าการชุมนุมประท้วง ในครั้งนี้จะไม่ประสบผลสำเร็จ แต่นักศึกษาก็คงความพยายามที่จะยึดมหาวิทยาลัยคืน จึงเกิด เหตุการณ์เมื่อวันที่ 5 พฤศจิกายน 2494 โดยเริ่มจากกิจกรรมทัศนศึกษาของนักศึกษาที่จัดขึ้นเป็น ประจำทุกปี ครั้นกลับจากการทัศนศึกษาในครั้งนี้ นักศึกษาจำนวนมากกว่าพันคนพร้อมใจกันขึ้น รถทัวร์จำนวน 15 คันจากหัวลำโพงเดินทางเข้าสู่มหาวิทยาลัย เหตุการณ์นี้ถือเป็นสัญลักษณ์ของ

การยึดคืนมหาวิทยาลัยจากอำนาจเผด็จการทหาร และต่อมาได้กลายมาเป็น “วันธรรมศาสตร์สามัคคี” ซึ่งมีงานเฉลิมฉลองเป็นประจำทุกปี จนกระทั่งถูกยกเลิกไปในปี พ.ศ. 2503 และได้เปลี่ยนมาเป็นวันที่ 10 ธันวาคมแทน ในปี พ.ศ. 2506 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 198)

ต่อมาในปี 2500 นักศึกษาได้มีการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่สำคัญอีกครั้งหนึ่ง คือ การเข้าร่วมกับนักศึกษาสถาบันอื่นๆ และประชาชนเพื่อประท้วงการเลือกตั้งในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2500 หรือเรียกกันว่า “การเลือกตั้งสกปรก” ซึ่งพรรคเสรีมนังคศิลาของจอมพล ป. พิบูลสงครามสามารถเอาชนะพรรคประชาธิปัตย์ของนายควง อภัยวงศ์ โดยนักศึกษาชุมนุมและเดินขบวนประท้วงจากถนนราชดำเนินและเคลื่อนไปชุมนุมที่หน้าทำเนียบรัฐบาล เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2500 เป็นเหตุให้รัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จนกระทั่งรัฐบาลสามารถเจรจากับผู้ชุมนุมได้เป็นผลสำเร็จ และยกเลิกการประกาศสถานการณ์ฉุกเฉินเมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2500 (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ, 2548: 430) อย่างไรก็ตามเหตุการณ์การประท้วงในครั้งนี้ก็ทำให้ความชอบธรรมทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงครามตกต่ำลง

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงสภาพขององค์กรนักศึกษาและกิจกรรมของนักศึกษาที่อยู่ในบริบททางการเมืองช่วงทศวรรษ 2490 กล่าวคือ นักศึกษาเริ่มเกิดความตื่นตัวทางการเมืองและมีกิจกรรมทางการเมืองมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลจะพยายามจำกัดบทบาทและกิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา แต่ก็ไม่ถึงกับปิดกั้นนักศึกษาโดยสิ้นเชิง เนื่องจากรัฐบาลยังคงยอมให้มีองค์กรนักศึกษาที่มีการปกครองตนเองต่อไป

4. การเรียกร้องให้เปลี่ยนจาก “สมร.” เป็น “อมร.” ในปีพุทธศักราช 2516

การเปลี่ยนแปลงรูปแบบองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผลพวงมาจากความเปลี่ยนแปลงของสังคมทั้งภายนอกและภายในมหาวิทยาลัย กล่าวคือ ในสังคมภายนอกสภาพแวดล้อมทางการเมืองเปลี่ยนไปหลังจากการถึงแก่อสัญกรรมของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขบวนการนักศึกษาเริ่มตื่นตัวขึ้นมาพร้อมกับความเป็นประชาธิปไตยอีกครั้งหนึ่ง จากการประกาศใช้ “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วย สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2507” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 316) ซึ่งออกโดยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับเป็นการเปิดโอกาสให้นักศึกษาได้เลือกตั้งกันเองในบางส่วน ส่วนทางมหาวิทยาลัยจะแต่งตั้งเฉพาะนายก อุปนายกและกรรมการบางตำแหน่ง ถึงแม้ว่าการเลือกตั้งดังกล่าวมิใช่การเลือกตั้งที่สามารถทำให้นักศึกษาเข้าไปมีส่วนร่วมในการบริหารในมหาวิทยาลัยได้ แต่ถือเป็นก้าวแรกที่ทำให้นักศึกษาได้รู้จักการเลือกตั้งตามรูปแบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย

ในปี 2511 ระบอบประชาธิปไตยเริ่มทอแสงอยู่ในจิตวิญญาณของนักศึกษามากยิ่งขึ้น ทางมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงประกาศใช้ “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วย สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2511” (เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 4 เมษายน 2511) ขึ้นมาใหม่ นับเป็นข้อบังคับที่เปิดกว้างทางเสรีภาพให้กับนักศึกษาอย่างเต็มที่ในการปกครองตนเอง ในขณะนั้นทางมหาวิทยาลัยเองก็ได้จัดให้นักศึกษามีการเลือกตั้งเกิดขึ้น และการเลือกตั้งในครั้งนี้ถือเป็นการเลือกตั้งที่ส่งผลให้นักศึกษาเข้ามาบริหารงานสโมสรอย่างจริงจังเป็นครั้งแรก ตั้งแต่เริ่มมีแผนกสโมสรในมหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตาม แม้จะได้มีการจัดการเลือกตั้งขึ้นมาแล้ว แต่ไม่สามารถยุติปัญหาที่เกิดขึ้นได้ ภายหลังการเลือกตั้ง มีเรื่องขัดแย้งวุ่นวายภายใน การบริหารงานจึงเต็มไปด้วยเหตุขัดข้อง นักศึกษาจึงออกมาเรียกร้องให้ระงับการใช้ข้อบังคับนี้เสีย พร้อมกับเสนอให้ใช้ข้อบังคับที่ร่างขึ้นมาใหม่ในรูปแบบของคณาธิการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ หรือเรียกชื่อย่อว่า อมธ. ผู้ที่เป็นกรรมการมีทั้งฝ่ายบริหารมหาวิทยาลัย และฝ่ายสภานักศึกษา เพื่อวางนโยบายและควบคุม ถ่วงดุลอำนาจซึ่งกันและกันอันเป็นการเลียนแบบมาจากระดับชาติที่มีฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายบริหาร และมีรัฐสภาเป็นฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงาน (บุญเกิด อกคำ, 2526: 31)

4.1 กลุ่มคนที่เป็นผู้นำในการเรียกร้อง

การเรียกร้องให้ใช้ข้อบังคับที่ร่างขึ้นมาใหม่ในรูปแบบของคณาธิการศึกษาเริ่มทวีความรุนแรงขึ้นตั้งแต่ปี 2513 โดยมีกลุ่มนักศึกษาที่เป็นผู้นำในการเรียกร้องที่สำคัญคือ คณะกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นกลุ่มนักศึกษาที่ช่วยเหลือและจัดกิจกรรมในมหาวิทยาลัยให้กับเพื่อนนักศึกษา เมื่องานสโมสรมหาวิทยาลัยถูกบริหารโดยกลุ่มนักศึกษาอย่างเต็มรูปแบบแล้ว จึงทำให้กลุ่มนักศึกษาที่เข้ามาบริหารงานสโมสรมหาวิทยาลัยต้องประสบปัญหา ทำให้กลุ่มนักศึกษาตระหนักถึงการบริหารตนเองมากขึ้น และเริ่มมีแนวคิดที่ต้องการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นรูปแบบของคณาธิการศึกษา

องค์การนักศึกษา ม.ธ.

อาจเสร็จทันในปีหน้า

ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชี้แจงเรื่ององค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า คณะกรรมการฝ่ายการศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กำลังพิจารณาอยู่ เมื่อเรียบร้อยแล้วจะประกาศใช้บังคับต่อไป

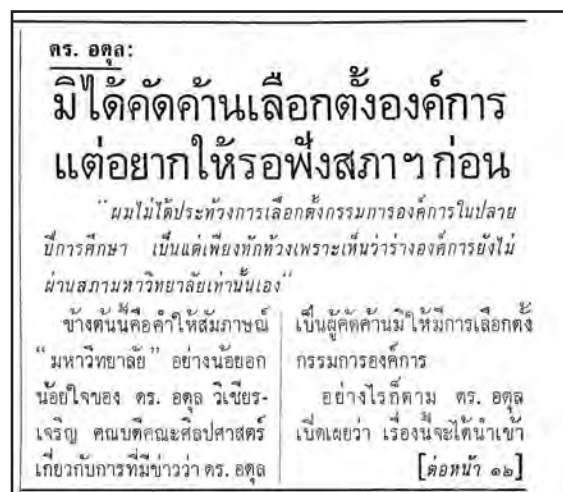
องค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นเรื่องที่นักศึกษาเสนอแนะแก่ทางมหาวิทยาลัยขนาบนานสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทางมหาวิทยาลัย	ให้ความเห็นชอบด้วย แต่โดยที่เป็นเรื่องละเอียดสลับซับซ้อนทางมหาวิทยาลัยจึงมอบให้คณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการศึกษามหาวิทยาลัยร่วม
--	--

[อ่านต่อหน้า ๑๒]

ข่าวองค์การศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 15 ฉบับที่ 5
วันจันทร์ที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2515

เมื่อเอกสารการยกกว้างที่กลุ่มนักศึกษาได้จัดทำขึ้นผ่านมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยแล้ว ทำให้กลุ่มนักศึกษาร่วมมือกันดำเนินการให้เกิดการเปลี่ยนแปลงโดยเร็วที่สุด และสิ่งที่สามารถบ่งบอกถึงความพยายามให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของคณะกรรมการสโมสรมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ดังข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยว่า...

“...นายสัมพันธ์ เศรษฐาภรณ์ นายก ส.ม.ธ. ได้กล่าวเปิดเผยกับ “มหาวิทยาลัย” ว่า สโมสรมหาวิทยาลัย ได้กำหนดวันเลือกตั้งตำแหน่งต่างๆ ขององค์การเรียบร้อยแล้ว โดยจะทำการเลือกตั้งในวันศุกร์ที่ ๒ มีนาคม ระหว่างเวลา ๗.๐๐ – ๑๙.๐๐ น. ณ สนามฟุตบอล ม.ธ. ...อย่างไรก็ตาม สโมสรมหาวิทยาลัย จะให้มีการเลือกตั้งอย่างแน่นอนในวันที่ ๒ มีนาคม แม้ว่าร่างองค์การนักศึกษาจะไม่ผ่านสภามหาวิทยาลัย...” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ก: 1)

ข่าวองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 15 ฉบับที่ 27
วันอังคารที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516

กลุ่มบุคคลที่มีความสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองในครั้งนี้ คือ อธิการบดี และคณาจารย์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นผู้ริเริ่มบทบาทช่วยสนับสนุนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเป็นองค์การนักศึกษา ดังคำกล่าวของอธิการบดีในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยว่า...

“...ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชี้แจงเรื่อง องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่า คณะกรรมการฝ่ายการนักศึกษาของ อธิการบดีกำลังพิจารณาอยู่ เมื่อเรียบร้อยแล้วจึงจะประกาศใช้บังคับต่อไป...” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2515: 1)

จากที่กล่าวมาข้างต้น แสดงให้เห็นถึงบทบาทและความมุ่งมั่นในการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนักศึกษาอย่างเห็นได้ชัด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนักศึกษาที่เข้ามาบริหารงานสโมสรมหาวิทยาลัยประสบกับปัญหาต่างๆ นานา ซึ่งบางปัญหาก็ไม่สามารถที่จะแก้ไขได้ จึงทำให้เกิดความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองเสียใหม่ และรูปแบบการปกครองที่นักศึกษาได้เสนอและยกกว้างขึ้นสู่สภามหาวิทยาลัยนั่นก็คือ รูปแบบการปกครองแบบองค์การนักศึกษา นั่นเอง

ข่าวองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 15 ฉบับที่ 27
วันอังคารที่ 20 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516

4.2 กระบวนการดำเนินการเปลี่ยนจากสมธ. สู่อมธ.

หลังจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ผ่านพ้นการเลือกตั้ง ความวุ่นวายและปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาดังที่กล่าวไว้แล้วข้างต้น แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการปกครองแบบสโมสรมักศึกษานั้น ไม่สามารถตอบคำถามที่อยู่ในใจของนักศึกษาได้ จึงทำให้นักศึกษาลุกขึ้นมาเรียกร้องให้ระงับใช้ “ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วย สโมสรมักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พุทธศักราช 2511” (เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 4 เมษายน 2511) และได้มีการร่างข้อบังคับขึ้นมาใหม่ในรูปแบบองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พร้อมกับมีการเสนอให้ทางมหาวิทยาลัยใช้ข้อบังคับนี้โดยเร็วที่สุด อย่างไรก็ตามการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนักศึกษาจาก “สโมสรมักศึกษา” สู่ออมธ. มีการดำเนินการในแต่ละขั้นตอนอย่างค่อยเป็นค่อยไปตามกฎระเบียบของมหาวิทยาลัย โดยเริ่มจากการร่างข้อบังคับจนแล้วเสร็จและยื่นร่างข้อบังคับให้กับสภามหาวิทยาลัย เพื่อรับพิจารณาและลงมติอนุมัติให้ประกาศใช้อย่างเป็นทางการ

ทางกลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ โดยเฉพาะคณะกรรมการจากสโมสรมักศึกษา ซึ่งเป็นกลุ่มผู้นำในการเรียกร้องให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในขณะนั้น ได้ร่วมมือกันค้นคว้าหาข้อมูลเกี่ยวกับรูปแบบการปกครองนักศึกษาขึ้นมาใหม่ จึงทำให้ได้มาซึ่งรูปแบบการปกครองแบบองค์การนักศึกษา โดยมีทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายสภานักศึกษาที่วางนโยบายและควบคุมถ่วงดุลอำนาจกันไปในตัว และมีการเรียกร้องให้เกิดรูปแบบการปกครองแบบองค์การนักศึกษาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2513 เป็นต้นมา หลังจากนั้นคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดีจึงเขียนร่างข้อบังคับขึ้นมาใหม่ และดำเนินการแล้วเสร็จในปี 2514 ภายใต้ชื่อว่า “(ร่าง) ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2514” (สุรัสวดี พินิจวิเทศภัณฑ์, 2515: 1) เมื่อพิจารณาจากข้อบังคับฉบับนี้แล้ว ข้อบังคับฉบับนี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการปกครองที่แตกต่างไปจากรูปแบบการปกครองแบบสโมสรมักศึกษาอย่าง

เห็นได้ชัด กล่าวคือ ในส่วนของสโมสรนักศึกษาเดิมที่มีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมให้กับนักศึกษา เพื่อสร้างความสนุกสนานและความบันเทิงภายในมหาวิทยาลัยเท่านั้น แต่ในรูปแบบการปกครองแบบองค์การนักศึกษานี้ ถือเป็นการเลียนแบบมาจากการปกครองระดับชาติที่มีฝ่ายรัฐบาลเป็นฝ่ายบริหาร และมีรัฐสภาเป็นฝ่ายนิติบัญญัติทำหน้าที่ตรวจสอบ ซึ่งในข้อบังคับที่ร่างมานี้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่า องค์การนักศึกษาประกอบด้วยนักศึกษาทุกคนและแผนกอิสระ แบ่งส่วนการปกครองออกเป็น 3 ส่วนด้วยกันคือ (1) สมาองค์การนักศึกษา (2) องค์การบริหารนักศึกษา และ (3) คณะตุลาการองค์การนักศึกษา (สุรัสวดี พินิจวิเทศภณท์, 2515: 59-62)

ภายหลังจากการร่างข้อบังคับเป็นที่เรียบร้อยแล้วทางสโมสรศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตระหนักดีในความสำคัญของการปกครองตนเองของนักศึกษา จึงได้จัดให้มีการอภิปรายว่าด้วยข้อดีและข้อเสียของระบบสโมสรและ (ร่าง) องค์การนักศึกษา เพื่อให้เพื่อนนักศึกษาร่วมพิจารณาว่าถึงเวลาแล้วหรือยังที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะได้มีการปกครองตนเอง และได้จัดพิมพ์หนังสือ “การอภิปรายเรื่องธรรมศาสตร์กับการปกครองในรูปองค์การนักศึกษา” เมื่อวันที่ 3 กรกฎาคม 2515 เพื่อให้เพื่อนนักศึกษาได้เปรียบเทียบเป็นข้อมูลในการประกอบการอภิปรายในวันศุกร์ที่ 7 กรกฎาคม 2515 โดยมีวัตถุประสงค์อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้

“...การอภิปรายครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ที่จะให้เพื่อนได้ทราบถึงลักษณะของการปกครองตนเองตามร่างองค์การนักศึกษานั้นก็หมายถึงความพร้อมของเพื่อนนักศึกษาที่จะปกครองตนเองและในโอกาสต่อไปทางสโมสรจะจัดให้มีการสำรวจประชามติจากเพื่อนนักศึกษาว่าสมควรแล้วหรือยังที่นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะได้ปกครองตนเอง แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าเมื่อเพื่อนนักศึกษาเห็นด้วยกับร่างองค์การนักศึกษฉบับ ๒๕๑๔ นี้แล้วจะประกาศใช้ร่างองค์การฉบับนี้ได้เลย เพราะร่างองค์การนี้จะต้องผ่านที่ประชุมฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดีที่ประชุมคณะบดี และ ที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย แล้วจึงประกาศใช้ได้ ซึ่งทางสโมสรศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คาดว่า การปกครองตนเองของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ คงประสบผลสำเร็จในไม่ช้า...” (สุรัสวดี พินิจวิเทศภณท์, 2515: คำนำ)

เมื่อการอภิปรายผ่านพ้นไปได้ไม่นาน ทางคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดีจึงได้รวบรวมความคิดเห็นจากนักศึกษา และได้แก้ไขข้อมูลบางประการภายในร่างองค์การนักศึกษฉบับนี้เสียก่อน จากนั้นจึงเริ่มยื่นเสนอร่างองค์การนักศึกษาต่อที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย แต่กลับไม่เป็นผลสำเร็จดังที่นักศึกษาคาดหวัง เนื่องจากมีกระบวนการหลายขั้นตอนในการดำเนินการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนักศึกษาภายในมหาวิทยาลัยเสียก่อน โดยศาสตราจารย์สัญญา ธรรมศักดิ์ ซึ่งเป็นอธิการบดีในขณะนั้น มีคำสั่งให้คณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดีพิจารณาร่างข้อบังคับว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ขึ้น และต่อมาที่ประชุมคณะบดีได้ลงมติกำหนดหลักการวัตถุประสงค์ ขอบเขต และนโยบายว่าด้วยองค์การนักศึกษา เพื่อประกอบการพิจารณาในการยกร่าง

อย่างไรก็ตามคณะกรรมการที่ปรึกษาฝ่ายการนักศึกษาของอธิการบดี ได้ประชุมกันถึงปัญหาในการยกร่างเพื่อให้มหาวิทยาลัยพิจารณาอีกครั้งหนึ่ง จนกระทั่งได้ร่างองค์การนักศึกษาขึ้นมาใหม่คือ “(ร่าง) ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยการปกครองนักศึกษา

THAMMASAT UNIVERSITY ARCHIVES BULLETIN 83

องค์การฯ ผ่านสภามหาวิทยาลัยแล้ว คาดเลือกตั้งใน ๒ มีนาคมนี้ แน่นนอน

สภามหาวิทยาลัยได้ผ่านร่างข้อบังคับว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เมื่อวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ที่ผ่านมา โดยเห็นว่าต่อไปยังรูปการปกครองของนักศึกษาธรรมศาสตร์ จะประกอบด้วยสองภาคการศึกษา และองค์การบริหารนักศึกษามีอำนาจหน้าที่ควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน

องค์การบริหารประกอบด้วย คณะกรรมการบริหารและชุมนุมต่าง ๆ ของนักศึกษา บทบาทสำคัญของการบริหาร อยู่ที่คณะ กรรมการบริหาร หัวหน้างานหน่วยงาน นักออกองค์การบริหาร รองฯ และเลขาธิการ คณะกรรมการมีอำนาจหน้าที่ดูแล ควบคุม รับผิดชอบและรับผิดชอบกับอธิการบดีมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ยังทำโครงการและจัดงบประมาณประจำปี ของคณะ กรรมการฯ เพื่อย้อนทุนคืนสู่สภาแล้ว ยังมีอำนาจพิจารณา งบประมาณ และโครงการของชุมนุมต่าง ๆ

ด้วยนโยบายที่จะนำองค์การบริหารและประธานสภาวิชาการ ซึ่งมีหน้าที่เข้าร่วมในการประชุมสภามหาวิทยาลัย การประชุมแบบเป็นคณะกรรมการประชุมสภาอาจารย์มีไว้เพื่อเป็นการปรึกษาหารือกันกับสภาอธิการบดีและกรรมการศึกษา ๒๕๖๖

(ต่อหน้า ๓๐)

ถูกเตือนองคกร : ศาสตราจารย์ วิจิตร อุตินนท์ นักอุดมการณ์ธรรมศาสตร์ในพระบรมราชูปถัมภ์กำลังจะหมดอายุการประกันสุขภาพใน (จะเข้าไปรับ) บุตรบุญ หลกฤต ปุระยาน อรรถสิทธิ์ และคนประจำตัวคือทวี อธิสพงศ์)

ข่าวองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ปีที่ 15 ฉบับที่ 2
วันจันทร์ที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516

ในวันพฤหัสบดีที่ 22 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 ร่างองค์การนักศึกษาได้นำเข้าพิจารณาในที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยเป็นที่เรียบร้อยแล้ว นักศึกษาต่างตั้งหน้าตั้งตารอการประกาศจากทางมหาวิทยาลัยอย่างใจจดใจจ่อ จนกระทั่งเลิกการประชุมสภามหาวิทยาลัย เวลา 12.15 น. จากรายงานการประชุมระบุไว้ว่า “...3. เรื่ององค์การนักศึกษา ที่ประชุมมีมติอนุมัติให้ประกาศใช้ข้อบังคับว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2516 ตามที่เสนอ...” (เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 22 กุมภาพันธ์ 2516) หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยก็ได้เผยแพร่ข่าวนี้ให้นักศึกษารับรู้กันอย่างรวดเร็ว โดยมีการพาดหัวข่าวอยู่ในระดับสายตา ดังข่าวที่ลงในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยว่า “...องค์การ นศ. ผ่านสภามหาวิทยาลัยแล้ว คาดเลือกตั้งใน 2 มีนาคมนี้ แน่นนอน...” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ข: 1) และในวันพุธที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2516 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้ประกาศใช้ “**ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2516**” ลงนามโดย **ศาสตราจารย์พระยาอรรถกรีย์นิพนธ์** นายกสภามหาวิทยาลัย (เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 28 กุมภาพันธ์ 2516) อย่างเป็นทางการโดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างจากรูปแบบการปกครองแบบสโมสรนักศึกษา ดังนี้

“... ส่วนที่ ๑

วัตถุประสงค์ของการปกครอง

ข้อ ๔. การปกครองนักศึกษามีวัตถุประสงค์ ดังต่อไปนี้

- (1) เพื่อให้นักศึกษาได้รับการฝึกฝนในการใช้สิทธิเสรีภาพ และในการปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย ภายในกรอบแห่งเหตุผล กฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมอันดีงาม
- (2) เพื่อให้นักศึกษามีความสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และมีทัศนคติกว้างขวาง
- (3) เพื่อให้นักศึกษามีความรับผิดชอบ และให้ได้รับการฝึกตนเองให้เป็นประโยชน์แก่สังคมและประเทศชาติโดยส่วนรวม
- (4) เพื่อให้นักศึกษามีบุคลิกภาพพลานามัยดี และรู้จักเข้าสังคม ตลอดจนฝึกฝนในการจัดกิจกรรมให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้างต้น ...”

ก่อนการประกาศใช้ข้อบังคับ ได้มีการติดประกาศเพื่อรับสมัครผู้รับเลือกตั้งสภานักศึกษา และกรรมการบริหารองค์การนักศึกษา เพื่อให้ผู้ที่สนใจสามารถขอรับใบสมัครได้ในวันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2516 และยื่นใบสมัครภายในวันที่ 22-28 กุมภาพันธ์ 2516 ณ ที่ทำการสโมสรนักศึกษา โดยได้กำหนดวันเลือกตั้งสมาชิกสภานักศึกษา และกรรมการบริหาร รวมไปถึงกรรมการชุมนุมในวันที่ 2 มีนาคม 2516 (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ก: 1) เพื่อที่จะได้มาซึ่งรูปแบบขององค์การนักศึกษาโดยเร็วที่สุด แต่ทว่ามีการเลื่อนวันเลือกตั้งออกไป เหตุเกิดจากสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศัตร์ยังขาดความพร้อมในการจัดการเลือกตั้ง และกำหนดการเลือกตั้งใหม่ในสัปดาห์แรกของปีการศึกษา 2516 (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ค: 1)

เมื่อวันที่ 7 มิถุนายน พ.ศ. 2516 “สโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” ได้รับการประกาศยกฐานะขึ้นเป็น “องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์” หลังจากการเลือกตั้งถูกเลื่อนมาเป็นเดือน จึงทำให้การเลือกตั้งเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ในวันที่ 11-13 มิถุนายน 2516 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาปิดภาคการศึกษาจึงทำให้นักศึกษามาใช้สิทธิเลือกตั้งเป็นจำนวนน้อยกว่าร้อยละ 40 ผลการเลือกตั้งในครั้งนี้ปรากฏว่า “พรรคพลังธรรม” ได้ชัยชนะในการเลือกตั้ง โดยได้ที่นั่งในสภานักศึกษาจำนวน 42 ที่นั่ง จากทั้งหมด 45 ที่นั่ง (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณานิการ, 2548: 444-446) และได้เข้าบริหารองค์การนักศึกษานักศึกษานักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จึงได้ประกาศแต่งตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในปีการศึกษา 2516 อย่างเป็นทางการในวันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2516 โดยมีนาย **พิรพล ตริยะเกษม** เป็นนายกองค์การนักศึกษาคณะแรกของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2) มธ. 2.10.1/27)

5. บทส่งท้าย

ในบทความตอนที่หนึ่งฉบับนี้ ผู้เขียนต้องการอธิบาย **พัฒนาการขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์** ในช่วงระยะเวลาแรกเริ่ม ตั้งแต่การกำเนิดองค์กรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในปี พ.ศ. 2484 ไปจนถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการปกครองนักศึกษาในปี พ.ศ. 2516 โดยมุ่งหวังให้ท่านผู้อ่านได้เห็นถึงพัฒนาการของ อมธ. ท่ามกลางสภาวะทางสังคมและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งแล้วครั้งเล่า เป็นตัวกระตุ้นให้นักศึกษาเกิดความกระตือรือร้นในการปกครองตนเอง และนับเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างยิ่งที่ทำให้นักศึกษาหลายคนมีความเห็นพ้องต้องกันเช่นนี้

สำหรับในบทความตอนที่สองนั้น ที่จะกล่าวถึงบทบาทของ อมธ. ต่อเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญและถือได้ว่าเป็นเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งยิ่งใหญ่ในประวัติศาสตร์ไทย เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ซึ่งมีองค์กรนักศึกษาอย่าง อมธ. เป็นฟันเฟืองที่สำคัญในการขับเคลื่อนให้เกิดเหตุการณ์นี้ ผลพวงจากเหตุการณ์ 14 ตุลา นี้เองที่ส่งผลให้กิจกรรมทางการเมืองของนักศึกษา มีความเข้มข้นมากยิ่งขึ้น ซึ่งผู้เขียนจักได้รวบรวมข้อมูลและหลักฐานทางประวัติศาสตร์ นำเสนอในบทความตอนที่สองต่อไป

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. 2535. **สำนักนันทธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2477-2511**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า
 ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ. 2548. **ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์
 และมนุษยศาสตร์.

บุญเกิด งอกคำ. 2526. **ธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งความหวัง ดร. ป๋วย อึ๊งภากรณ์ คนดีที่โลกต้องการ**.
 กรุงเทพฯ: วิวัฒศิลป์การพิมพ์.

สุรัสวดี พิณวิเทศภัณฑ์. 2515. **การอภิปรายเรื่องธรรมศาสตร์กับการปกครองในรูปองค์การนักศึกษา**. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์พิณ.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2510. ฉบับที่ 5, ปีที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2515. ฉบับที่ 5, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ก. ฉบับที่ 26, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ข. ฉบับที่ 27, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ค. ฉบับที่ 28, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2)มธ.2.10.1/27 กล้อง 3. กิจกรรมนักศึกษา. (ร่าง) **ข้อบังคับมหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2515**.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2)มธ.2.10.1/27 กล้อง 3. กิจกรรมนักศึกษา. **ขอเสนอ ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม
 เกี่ยวกับร่างองค์การฯ ข้อ 13**.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2)มธ.2.10.1/27 กล้อง 3. กิจกรรมนักศึกษา. **ประกาศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการบริหารองค์การนักศึกษา (ปีการศึกษา 2516)**. 2 สิงหาคม 2516.

เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กองกลาง สำนักงานอธิการบดี. แฟ้มรวบรวมข้อมูลการปกครองนักศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **ข้อบังคับแผนกสโมสร มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองพุทธศักราช 2484**.
 3 กุมภาพันธ์ 2484.

เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กองกลาง สำนักงานอธิการบดี. แฟ้มรวบรวมข้อมูลการปกครองนักศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **ข้อบังคับมหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ว่าด้วยสโมสรนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 พ.ศ. ๒๕๑๑**. 4 เมษายน 2511.

เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กองกลาง สำนักงานอธิการบดี. แฟ้มรวบรวมข้อมูลการปกครองนักศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **บันทึกมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัย โดยย่อ ครั้งที่ 2/2516 ณ ห้องประชุมสภา
 มหาวิทยาลัย**. 22 กุมภาพันธ์ 2516

เอกสารการบริหารงานทั่วไป มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. กองกลาง สำนักงานอธิการบดี. แฟ้มรวบรวมข้อมูลการปกครองนักศึกษา
 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. **ข้อบังคับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ว่าด้วยการปกครองนักศึกษามหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๖**. 28 กุมภาพันธ์ 2516.

ชุดนักศึกษา : เครื่องแบบและขอบเขตของเสรีภาพ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ณพรรณ ตรีนิลาวิชเสกุล

สารัตถะและสถานะของชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ราวเดือนกันยายน 2556 นักศึกษากลุ่มหนึ่งในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ได้รวมตัวประท้วงต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษาในวิชา “TU130 สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” ซึ่งเป็นช่วงเวลาเดียวกับที่ผมได้เข้ามาทำงานที่หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และมีส่วนร่วมในกองบรรณาธิการจัดทำต้นฉบับและเนื้อหาหนังสือ “ธรรมศาสตร์รำลึก 80 ปี” (หนังสือแสดงถึงรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ตลอดช่วงเวลา 80 ปี) ได้รับมอบหมายจากบรรณาธิการให้สืบค้นข้อมูลเกี่ยวกับมหาวิทยาลัยนับแต่สถาปนาถึงปัจจุบัน ผ่านเอกสารจดหมายเหตุ รูปภาพ รวมทั้งหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยด้วยเหตุนี้เอง ได้ทำให้พบเรื่องราวที่น่าสนใจระหว่างการสืบค้นข้อมูล นั่นคือประเด็นชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีประเด็นการควบคุม และการต่อต้านมาเป็นระยะเวลายาวนานแล้ว จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจสมควรกล่าวถึง อย่างไรก็ตามการจะกล่าวถึงที่มาที่ไปของชุดนักศึกษา ไม่อาจกล่าวถึงโดยปราศจากการอ้างอิงประวัติศาสตร์และการเมืองไทย ผู้เขียนจึงขอย้อนกลับไปศึกษาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยและบริบทโดยรอบนับแต่แรกสถาปนา

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกสถาปนาขึ้นด้วยการเป็น “ตลาดวิชา” หรือมหาวิทยาลัยเปิด ในปี พ.ศ. 2477 หลังคณะราษฎรทำการปฏิวัติสยาม เปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองจากสมบูรณาญาสิทธิราชสู่ประชาธิปไตย เป็นระยะเวลา 2 ปี ซึ่งนับได้ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (หรือมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองเมื่อแรกสถาปนา) เป็นผลผลิตจากแนวคิดของคณะราษฎร ตามหลักการหนึ่งจากหลัก 6 ประการ ของคณะราษฎร อันว่าด้วย “การให้การศึกษาเต็มที่แก่ราษฎร”

ด้วยการนำทิศทางมหาวิทยาลัยของศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ผู้ประศาสน์การและหนึ่งในผู้นำคณะราษฎร ผู้ทำการปฏิวัติสยาม ทำให้หลัก 6 ประการของคณะราษฎร มีส่วนอย่างมากในการประกอบสร้างระเบียบของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นอกเสียจากการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ให้เป็น “ตลาดวิชา” หรือมหาวิทยาลัยเปิดจะตรงกับหลักการอันว่าด้วยการศึกษา ตามคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ในวันสถาปนามหาวิทยาลัยว่า

หลัก 6 ประการของคณะราษฎร

“มหาวิทยาลัยย่อมอุปมาประดุจบ่อน้ำ บำบัดความกระหายของราษฎรผู้สมัครแสวงหาความรู้ อันเป็นสิทธิและโอกาสที่เขาควรมีควรได้ตามหลักแห่งเสรีภาพในการศึกษา” (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ, 2535: 41) เน้นอนว่า “เสรีภาพในการศึกษา” จากคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.ปรีดี พนมยงค์ ย่อมเป็นการอ้างอิงจากหลักการหนึ่งของคณะราษฎรอันว่าด้วยเสรีภาพนั่นเอง

อย่างไรก็ดี แม้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะเป็นมหาวิทยาลัยเปิด แต่นักศึกษาก็มีการใส่ชุดนักศึกษาตั้งแต่แรกเริ่มแม้จะยังไม่มีกระดุมใส่ก็ตาม ผู้เขียนขอตั้งข้อสงสัยส่วนตัวว่า เป็นไปได้หรือไม่ที่ “ชุดนักศึกษา” จะเป็นตัวลิดรอนเสรีภาพของนักศึกษาเอง (ชนาธิป สุกใส, 2556: ระบบออนไลน์) มาตั้งแต่แรกเริ่มสถาปนามหาวิทยาลัย

เจตนารมณ์ของการเปิดมหาวิทยาลัยให้เป็นตลาดวิชา นอกเสียจากจะเกี่ยวโยงกับหลักการของคณะราษฎรอันว่าด้วย “การศึกษา” และ “เสรีภาพ” ยังอาจยึดโยงไปถึงอีกหนึ่งหลักการของคณะราษฎรอันว่าด้วย “การให้ราษฎรได้มีสิทธิเสมอภาคกัน” และเป็นไปได้หรือไม่ว่าชุดนักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกสร้างขึ้นเพื่อให้นักศึกษาทุกคนมีสถานะที่เท่าเทียมกันในรูปแบบเดียวกัน ไม่มีการแบ่งชนชั้นในมหาวิทยาลัย

เมื่อวัตถุประสงค์ของชุดนักศึกษา เป็นดังที่กล่าวมาในข้างต้น ผู้เขียนจึงตั้งข้อสังเกตว่าชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกนำมาใช้เพื่อลบเลือนชนชั้น สร้างความเสมอภาคแต่ในขณะเดียวกัน ชุดนักศึกษาก็นับเป็นตัวลิดรอนเสรีภาพไปโดยไม่รู้ตัว

เลยพ้นไปจากจุดกำเนิดและวัตถุประสงค์ของชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นับตั้งแต่จอมพลถนอม กิตติขจร เข้ามาเป็นอธิการบดีมหาวิทยาลัย (พ.ศ. 2503 - 2506) กิจกรรมมหาวิทยาลัยก็ได้ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของรัฐบาลทหารโดยสมบูรณ์

ประเทศไทยในช่วงที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี วันที่ 2 สิงหาคม พ.ศ. 2502 มหาวิทยาลัยทั้งหมดได้ถูกโอนจากสังกัดกรมมหาวิทยาลัย กระทรวงศึกษาธิการ ให้ไปขึ้นกับสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้การควบคุมกิจกรรมมหาวิทยาลัยเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณานุกรม, 2548: 434) และด้วยเหตุนี้ ทำให้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ถูกลิดรอนเสรีภาพลง

กล่าวต่อเนื่อง ในวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2503 จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ส่งจอมพลถนอม กิตติขจร ซึ่งขณะนั้นดำรงตำแหน่ง รองผู้บัญชาการทหารสูงสุด เข้าดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ควบคู่ไปด้วย (ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณานุกรม, 2548: 434-435) เพื่อควบคุมและกำกับทิศทางการแสดงออกทางการเมืองของนักศึกษาให้เป็นระเบียบเรียบร้อย

จอมพลถนอม กิตติขจร ผู้ซึ่งเคร่งครัดกับระเบียบของทหาร แน่แน่นอนว่าแนวทางในการบริหารมหาวิทยาลัยนั้น ย่อมเป็นการหยิบยืมมาจากรูปแบบทางการทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการแต่งกายของนักศึกษา จอมพลถนอม ผู้มีทัศนคติด้านการแต่งกายที่เคร่งครัด ได้นำรูปแบบการแต่งกายของทหารมาปรับใช้กับนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผ่านระเบียบข้อบังคับอันว่าด้วยชุดนักศึกษา ความว่า “*ธรรมศาสตร์วางระเบียบนักศึกษา แต่งกายแบบเดียวกันหมด บังคับบุคลภายนอกเข้าไปปะปน*” (จำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2556: 143-145) ซึ่งไม่อาจปฏิเสธได้ว่าสามารถควบคุมมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามความต้องการของรัฐได้จริง แต่ในขณะเดียวกันก็ทำให้นักศึกษาส่วนหนึ่งเริ่มต้นด้านระเบียบมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ

เดือนมิถุนายน พ.ศ. 2505 หลังจอมพลถนอม เข้ามาเป็นอธิการบดีได้ราว 2 ปี ก็มีการประกาศเพิ่มเนคไทเข้าไปในระเบียบการแต่งกายของนักศึกษาชาย โดยเป็นเนคไทสีกรมท่า พาดด้วยเส้นสีเหลืองและแดงติดกันเป็นเส้นทแยงมุม อยู่ห่างกัน 2.5 เซนติเมตร ราคาเส้นละ 20 บาท ซึ่งไม่บังคับใส่ในวันเข้าเรียน แต่จะบังคับใส่ในงานพิธีการ (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2505: 1) การเพิ่มเนคไทเข้าไปในระเบียบการแต่งกายนี้ นับเป็นหนึ่งในการควบคุมระเบียบชุดนักศึกษาครั้งแรกๆ ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เน็คไทแบบแรกของมหาวิทยาลัย มีเส้นสีเหลืองแดงพาดบนเน็คไท และยังไม่มียตราธรรมจักร

หลังจากนั้นไม่นานจอมพลถนอมได้ออกประกาศมหาวิทยาลัย ว่าด้วยการแต่งกายของนักศึกษา ลงวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2506 มีใจความว่า “ขอให้นักศึกษาทุกคนที่เข้ามาบริเวณมหาวิทยาลัยแต่งกายเรียบร้อยตามระเบียบว่าด้วยเครื่องแต่งกายนักศึกษา ไม่ว่าจะเป็นวันหยุดราชการหรือวันปิดการศึกษา ตลอดจนการใช้ห้องสมุดของมหาวิทยาลัย นักศึกษาจะต้องแต่งกายเรียบร้อยตามระเบียบ นักศึกษาผู้ใดฝ่าฝืนถือว่าผิดวินัยนักศึกษา” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2) มธ.2.10.2/5) โดยประกาศมหาวิทยาลัยดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความเข้มงวดในเรื่องชุดนักศึกษาของจอมพลถนอมอย่างชัดเจน

นักศึกษาในงานทรงดนตรี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2510
 นักศึกษาชายผูกเน็คไทแบบแรกของมหาวิทยาลัย
 ส่วนนักศึกษาหญิงยังไม่ติดเครื่องหมายประจำมหาวิทยาลัย

จอมพลถนอม กิตติขจร ปลุกต้นจำปี เนื่องในโอกาสเปิดตึกรัฐศาสตร์ วันที่ 8 กันยายน 2513
 นักศึกษาที่เข้าร่วมงานสวมใส่เครื่องแบบนักศึกษา พร้อมผูกเน็คไทมีตราประจำมหาวิทยาลัย

ถัดมาในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2506 จอมพลถนอม หมดวาระการดำรงตำแหน่งอธิการบดี และได้ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี แทนจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ที่ถึงแก่อสัญกรรมและแม้จอมพลถนอมจะมีได้เป็นอธิการบดี แต่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จะยังคงอยู่ในการปกครองของจอมพลถนอมเช่นเดิม ภายใต้สังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี

กลุ่มนักศึกษากำลังสนทนากับพระเจ้าวรวงศ์เธอฯ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์
อธิการบดีมหาวิทยาลัยปี 2506 - 2514 ซึ่งเป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยควบคุมชุดนักศึกษา
อย่างเข้มงวด นักศึกษาชายผูกเนคไทแบบแรกของมหาวิทยาลัย

ในช่วงปี พ.ศ. 2509-2510 ที่กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์ดำรงตำแหน่งอธิการบดีมหาวิทยาลัยต่อจากจอมพลถนอม นับเป็นช่วงที่ชุดนักศึกษาถูกควบคุมอย่างเห็นได้ชัดเจน กล่าวคือมีระเบียบข้อบังคับเกี่ยวกับชุดนักศึกษาที่เคร่งครัด แต่กระนั้นก็ตาม ยังมีการกำกับควบคุมมากเท่าไร นักศึกษาก็จะคิดหาวิธีการต่อต้านด้วยวิธีการต่างๆ ในช่วงเวลาเดียวกันนี้ “แฟชั่นชุดนักศึกษา” จึงได้เริ่มก่อตัวขึ้น ในหมู่นักศึกษาชายเริ่มนิยมใส่ “กางเกงขาลิบ” หรือ “กางเกงขาเดฟ” ดังที่เรียกกันในปัจจุบัน (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2509ก: 1) ซึ่งการก่อตัวขึ้นของ “แฟชั่นชุดนักศึกษา” ในช่วงเวลานี้เอง คือหมุดหมายแรกของการต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา นับตั้งแต่สถาปนามหาวิทยาลัย

การควบคุมชุดนักศึกษายังคงดำเนินต่อไป โดยเฉพาะในปีการศึกษา 2509 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ออกระเบียบเรื่องชุดนักศึกษา โดยมีการบังคับให้นักศึกษาชายผูกเน็คไท และนักศึกษาหญิงให้ติดเครื่องหมายมหาวิทยาลัยบนหน้าอกเสื้อด้านซ้าย ในวันเรียนปกติ และวันงานพิธีการ พร้อมกันนั้นก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบเน็คไทนักศึกษาชายเสียใหม่ โดยเพิ่มตรามหาวิทยาลัยลงบนเน็คไท ด้วยเหตุผลว่าเน็คไทแบบเก่า มีลายคล้ายคลึงกับท้องตลาดมากเกินไป ง่ายต่อการถูกบุคคลภายนอกลอกเลียนแบบและนำไปใช้ (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2509ข: 1) ซึ่งเน็คไทรูปแบบใหม่เพิ่มตราธรรมจักรนี้ ได้เริ่มบังคับใช้ครั้งแรกในปีการศึกษา 2510 (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2510: 1) นอกจากนี้นักศึกษายังต้องแต่งชุดนักศึกษาในวันหยุดราชการ หากมีการติดต่อธุระใดๆ กับทางมหาวิทยาลัยอีกด้วย

เน็คไทแบบที่สองของมหาวิทยาลัย มีตราธรรมจักรบนเน็คไท

แม้ว่ามหาวิทยาลัยจะมีการบังคับให้นักศึกษาแต่งเครื่องแบบ แต่ก็ยังมีการผ่อนปรนกฎระเบียบอยู่บ้างเพื่อลดแรงกดดัน โดยมหาวิทยาลัยอนุญาตให้นักศึกษาสามารถแต่งชุดไปรเวทได้เมื่อเข้าใช้บริการห้องสมุดกลางของมหาวิทยาลัยเฉพาะในวันหยุดราชการ โดยมีเงื่อนไขว่านักศึกษาต้องแสดงบัตรประจำตัวก่อนเข้าใช้ห้องสมุดทุกครั้ง (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2510: 3) ตามคำสั่งมหาวิทยาลัย ว่าด้วยเครื่องแต่งกายของนักศึกษา ลงวันที่ 15 ธันวาคม พ.ศ. 2510 ระบุว่า “นักศึกษาผู้เข้ามาในบริเวณมหาวิทยาลัยและใช้ห้องสมุดในวันธรรมดาเวลาเย็นหลังจากเลิกการบรรยายแล้ว และวันหยุดราชการ ผ่อนผันให้แต่งกายโดยสุภาพได้แต่ต้องแสดงบัตรประจำตัวนักศึกษาหรือบัตรอนุญาตให้ใช้ห้องสมุดอย่างใดอย่างหนึ่งแสดงต่อเจ้าหน้าที่” (หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2) มธ.2.10.2/5)

กลุ่มนักศึกษาชุมนุมต่อต้านข้อบังคับมหาวิทยาลัย วันที่ 11 กรกฎาคม 2511
เห็นได้ว่าเป็นการชุมนุมต่อต้านแต่นักศึกษายังคงอยู่ในชุดนักศึกษาที่ถูกระเบียบ

เป็นไปได้ว่าการผ่อนปรนกฎการแต่งชุดนักศึกษานี้ มหาวิทยาลัยอาจจะเห็นว่าเป็นการเข้มงวดกับนักศึกษาเกินไป กฎการบังคับแต่งชุดนักศึกษาคือการลดทอนเสรีภาพ หากชุดนักศึกษา คือเครื่องมือสำหรับลบล้างเส้นแบ่งทางชนชั้น เพราะฉะนั้น เมื่อใดก็ตามที่มหาวิทยาลัยยอมให้มีการแต่งกายไปรเวท นั่นจึงหมายความว่ามหาวิทยาลัยเริ่มไม่เคร่งครัดกับความเสมอภาคเท่าเทียม แต่มหาวิทยาลัยมองว่าชุดนักศึกษาคือความเป็นระเบียบเรียบร้อยที่นักศึกษาควรปฏิบัติตาม

ความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นที่ละเล็กละน้อย และโดยไม่รู้ตัว ชุดนักศึกษาได้ถูกแปรเปลี่ยนไปจากจุดประสงค์เดิมที่เป็นเครื่องมือลบล้างเส้นแบ่งทางชนชั้น ไปสู่เครื่องมือของรัฐในการประกอบสร้างผลิตผลทางอุดมการณ์รัฐ ซึ่งการผลิตอุดมการณ์รัฐจะสมบูรณ์ได้ ก็ต่อเมื่อ รัฐให้ “พวกเขา” คิดเหมือนกัน และแต่งกายเหมือนกัน

สัญญา ธรรมศักดิ์ และเสรีภาพทุกตารางนิ้วในธรรมศาสตร์

ช่วงปี พ.ศ. 2503-2514 เป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่มหาวิทยาลัยเคร่งครัดกับระเบียบ มีการบังคับใส่ชุดนักศึกษาตลอดระยะเวลา จนกระทั่งปี พ.ศ. 2514 ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ คณบดีคณะนิติศาสตร์ในขณะนั้น ได้รับการแต่งตั้งจากมติที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยครั้งที่ 3/2514 ให้ขึ้นเป็นอธิการบดีทำให้หลักความคิดเรื่องเสรีภาพและความเสมอภาค ได้ถูกยกชูขึ้นมาเป็นสิ่งสำคัญในมหาวิทยาลัยอีกครั้ง ดังเช่นที่ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ได้กล่าวไว้ว่า

“นักศึกษามีสิทธิที่จะแสดงความคิดเห็น คำพูด หรือการขีดเขียน มหาวิทยาลัยไม่เคยกีดกันเลย ถ้าหากการกระทำนั้นไม่ล่วงล้ำสิทธิของผู้อื่น และก็เป็นเรื่องของนักศึกษาบางคนที่ย่อมมีความคิดเห็นทางการเมืองได้ สำหรับการแต่งกายนั้นนักศึกษาควรแต่งให้เหมาะสมกับสภาพ เพื่อให้เป็นที่น่าเลื่อมใส เครื่องแบบมหาวิทยาลัยก็มีอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นจึงขอให้อยู่ในดุลยพินิจ ความรับผิดชอบของนักศึกษาเอง สุภาพสตรีแต่งกายให้สวยงาม ส่วนสุภาพบุรุษควรแต่งกายสุภาพและเข้มแข็ง” (จันทนา ไชยนาเคนทร์, 2556: 225)

อีกทั้งศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ยังได้กล่าวคำกล่าวที่สำคัญยิ่งต่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์อีกว่า “ธรรมศาสตร์มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว”

ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์

วิธีคิดที่เชื่อในเสรีภาพและความเสมอภาคของศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ นี้เอง ได้ส่งผลให้การต่อต้านเครื่องแบบนักศึกษาเริ่มชัดเจนและเป็นทางการมากขึ้น มีการเขียนคอลัมน์บทความไม่เห็นด้วยกับชุดนักศึกษา ลงตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ฉบับวันที่ 15 มกราคม พ.ศ. 2516 เนื้อความว่า

“ความรู้สึกชาตินิยมของไทยนั้นไม่มี เนื่องจากมิได้ตกอยู่ใต้อิทธิพลของชาติอื่นมาก่อน ผู้เขียนเห็นว่าเราไม่จำเป็นต้องมีชุดแต่งกายประจำชาติเลย เพียงแต่งกายตามสบายๆ คำนึงถึง การประหยัด เช่น นักศึกษาชายก็สวมกางเกง เสื้อเชิ้ตธรรมดา รองเท้าตามสมัยแต่ไม่แพง เน็คไท ก็ไม่ต้องผูกให้เมื่อยหน้าเปล่าๆ แม้ตัวเองจะไม่ร้อน แต่ผู้พบเห็นก็ร้อนแทนแล้ว หากนักศึกษา หญิงจะแต่งกายใส่กางเกงขายาว เสื้อปล่อยชาย จะใส่ไปเข้าห้องสมุด เทียบทางเรือ ขึ้นเขาก็ยอมได้” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ก: 9)

ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าข้อเขียนเกี่ยวกับชุดนักศึกษาดังกล่าว เป็นแนวคิดที่ค่อนข้างสุดโต่ง (radical) และมีช่องโหว่อยู่มาก ง่ายต่อการโต้แย้ง แต่อย่างไรก็ดี ข้อเขียนเรื่องชุดนักศึกษานี้ มีความน่าสนใจในตัวของมันเอง ทั้งในฐานะที่เป็นบทความต่อต้านชุดนักศึกษาชิ้นแรกที่ลงตีพิมพ์ ในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และยังเป็นหมุดหมายสำคัญที่แสดงให้เห็นว่า นักศึกษา ไม่อาจตกเป็นเครื่องมือของรัฐ แต่นักศึกษาควรมีเสรีภาพในการคิดวิเคราะห์ได้ด้วยตัวเอง

สืบตาดังกล่าว หลังการตีพิมพ์บทความต่อต้านชุดนักศึกษาดังกล่าว ชุดนักศึกษาก็ได้ถูก ยกขึ้นมาเป็นประเด็นในการพูดคุยกันระหว่างคณะกรรมการที่ปรึกษาของอธิการบดีฝ่าย การนักศึกษา และผู้แทนนักศึกษาแต่ละคณะ เพื่อหาข้อสรุปในการแก้ปัญหา ซึ่งลงความเห็นว่ อาจยกเลิกบังคับแต่งชุดนักศึกษาในวันเข้าเรียนปกติ แต่ยังคงบังคับแต่งชุดนักศึกษาเมื่อเข้า ร่วมงานพิธีการเช่นเดิม (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ข: 1, 12)

การพูดคุยกันระหว่างคณะกรรมการที่ปรึกษารองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษา และผู้แทน นักศึกษา นำไปสู่การจัดอภิปรายระหว่างอาจารย์และนักศึกษาร่วมกัน เมื่อวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2516 ในหัวข้อ “*เครื่องแบบนักศึกษาจำเป็นหรือไม่*” โดยทั้งอาจารย์และนักศึกษาต่างเข้าร่วมอภิปราย ถึงปัญหานี้ นายพิรพล ตรีเกษม นายกองค์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ริเริ่มจัดให้มีการ อภิปรายได้ออกความคิดเห็นไว้ในการอภิปรายว่า ควรจัดให้มีการปรับปรุงและกำหนดระเบียบ ชุดนักศึกษาใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพอากาศและความเป็นจริงในปัจจุบัน อาจมีชุดแต่งกาย ในแต่ละโอกาสหรืองานพิธี และในวันสอบได้ เป็นต้น (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2516ค: 1, 11-12)

นับจากวันที่ “ชุดนักศึกษา” ถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นประเด็น ผ่านไปราว 1 ปี ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2517 สถานักศึกษาจึงได้ลงมติในที่สุดว่า “ให้นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์แต่งกาย โดยเสรี แต่อยู่ในขอบเขตของความสุภาพ” ซึ่งเป็นการลงมติที่ชนะคะแนนไปเพียงหนึ่งคะแนน (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2517: 1, 11)

ผู้เขียนตั้งข้อสงสัยถึงนับตั้งแต่การสถาปนามหาวิทยาลัย ชุดนักศึกษาได้ถูกบังคับใช้เป็น ครั้งแรก ในสมัยจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นอธิการบดี และยกเลิกการบังคับใช้หลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ซึ่งเป็นการปฏิวัติรัฐบาลจอมพลถนอม ลงจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทำให้มหาวิทยาลัยหลุดพ้นจากการปกครองโดยรัฐบาลทหารในท้ายที่สุด

การเลือกตั้งอมร. ในปี พ.ศ. 2519 นักศึกษาใช้สิทธิเลือกตั้งในชุดไปรเวท และชุดนักศึกษาแบบแพ้น (กางเกงยีนส์, กางเกงขาก๊วย) ซึ่งเป็นช่วงที่มหาวิทยาลัยยกเลิกการบังคับแต่งชุดนักศึกษาแล้ว

ตัวแทนองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในงาน "รำลึกวีรชน 14 ตุลาคม 2516" เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2519

การบังคับใส่ชุดนักศึกษา

ในเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2527 ปัญหาเรื่องชุดนักศึกษาในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ น่าจะเป็นที่ยุติลง แต่อันที่จริงแล้วระเบียบที่ว่า "ไม่บังคับนักศึกษาในการแต่งชุดนักศึกษา" ยังไม่ถูกปฏิบัติตามทั่วทั้งมหาวิทยาลัย เช่น คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี และคณะศิลปศาสตร์ ไม่อนุญาตให้นักศึกษาที่ไม่แต่งเครื่องแบบเข้าเรียนโดยเด็ดขาด (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2527: 1, 12) ด้วยเหตุนี้ความขัดแย้งเรื่องชุดนักศึกษาจึงก่อตัวขึ้นอีกครั้ง

อาจารย์ เพชร ชุมทรัพย์ อาจารย์ประจำคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ได้ให้ความเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า

“นักศึกษาเข้าใจว่าการแต่งกายสุภาพ คือการแต่งกายตามสบาย เลยใส่เสื้อยืด รองเท้าแตะมาเรียน ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสม และไม่เคารพต่อสถาบัน ส่วนเรื่องที่จะให้อาจารย์แต่งแบบฟอร์มบ้าง คิดว่าเป็นคนละเรื่องกัน เด็กก็ส่วนเด็ก ผู้ใหญ่ก็ส่วนผู้ใหญ่ ถ้าให้อาจารย์แต่งสีก็แล้วมาสอน บรรยายภาคนในห้องเรียนจะเป็นอย่างไร” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2527: 2, 12)

ทางด้านของรองอธิการบดีฝ่ายการนักศึกษาในขณะนั้น อาจารย์ นรนิติ เศรษฐบุตร ได้เชิญผู้แทนจากองค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รวมทั้งคณะกรรมการนักศึกษาจากคณะต่างๆ เข้าร่วมประชุม เพื่อหาข้อสรุปในประเด็นปัญหานี้ ซึ่งได้ข้อสรุปว่า ให้มีการร่างระเบียบเครื่องแบบนักศึกษาใหม่ โดยให้นักศึกษาทุกคนแต่งกายอยู่ในหลัก “สะอาดและสุภาพ” ทั้งในเวลาเรียนปกติ และเวลาสอบ ทั้งนี้ให้นักศึกษาใช้ดุลยพินิจเอง (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2528: 1, 10)

แม้ร่างระเบียบเครื่องแต่งกายนักศึกษา จะถูกร่างขึ้นใหม่และผ่านการพิจารณาจากสมามหาวิทยาลัยเรียบร้อยแล้ว แต่ความขัดแย้งเรื่องชุดนักศึกษายังคงมีอยู่เช่นเดิม มีทั้งฝ่ายสนับสนุนและฝ่ายต่อต้าน โดยฝ่ายที่ให้การสนับสนุนยังคงเห็นด้วยให้นักศึกษาแต่งกายด้วยชุดนักศึกษา ส่วนฝ่ายต่อต้านก็ยังคงต่อต้านชุดนักศึกษาต่อไป ซึ่งทุกครั้งที่เกิดความขัดแย้งเรื่องชุดนักศึกษา จะเป็นหน้าที่ขององค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่จะทำการร่างระเบียบว่าด้วยเครื่องแต่งกายใหม่ครั้งแล้วครั้งเล่า เพื่อยุติความขัดแย้ง

ดังเช่นร่างระเบียบว่าด้วยเครื่องแต่งกายนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. 2530 ซึ่งถูกเสนอขึ้นอีกครั้งเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเรื่องชุดนักศึกษา มีรายละเอียดส่วนใหญ่มิแตกต่างจากฉบับก่อนหน้า เพียงแต่ตัดข้อความอันเป็นบทลงโทษที่ว่า “ทั้งนี้หน่วยงานของมหาวิทยาลัยขอสงวนสิทธิ์ ในการที่จะดบบริการแก่นักศึกษาที่แต่งกายไม่สุภาพ” ออก และเปลี่ยนไปใช้วิธีการรณรงค์แทน เพื่อให้นักศึกษาได้เห็นความสำคัญ และตัดสินใจได้ด้วยตนเอง (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2530: 1, 3) ซึ่งระเบียบนี้ได้ถือปฏิบัติต่อมา

ผู้เขียนขอตั้งสังเกตว่าทุกครั้งที่มีการแก้ไขระเบียบชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศัตร์ นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 (ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ยกเลิกการบังคับใส่ชุดนักศึกษา) จนกระทั่งปี พ.ศ. 2530 มีรายละเอียดที่ไม่แตกต่างกัน นั่นคือการ “ไม่บังคับใส่ชุดนักศึกษา” โดยเฉพาะระเบียบชุดนักศึกษาฉบับปี พ.ศ. 2530 ยังได้ยกเลิกบทลงโทษอีกด้วย แต่ในหลายคณะก็ยังคงมีการบังคับใส่ชุดนักศึกษาอยู่เช่นเดิม ด้วยเหตุผลว่าชุดนักศึกษาทำให้เกิดความเรียบร้อย เป็นระเบียบ และถือเป็นข้อตกลงที่นักศึกษาต้องปฏิบัติตาม ซึ่งนักศึกษาที่ถูกบังคับใส่ชุดศึกษานาทางออกด้วยการ “ดัดแปลง” ชุดนักศึกษาในรูปแบบ “แฟชั่นชุดนักศึกษา” ไม่ต่างจากเมื่อครั้งที่มหาวิทยาลัยยังใช้ระเบียบการบังคับใส่ชุดนักศึกษา

เมื่อความเป็นระเบียบอย่างทีหลายคณะต้องการให้เป็น กลับไม่เป็นไปตามที่คาดหวัง “แฟชั่นชุดนักศึกษา” เริ่มแพร่หลายมากขึ้น จึงมีการตีพิมพ์บทความไม่เห็นด้วยกับ “แฟชั่นชุดนักศึกษา” ลงในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ฉบับวันที่ 14 สิงหาคม พ.ศ. 2534

โดยในบทความได้ยกตัวอย่างว่า “นักศึกษาหญิงสวมเสื้อเซ็กซี่ขาว ติดกระดุม เข็มขัด และเข็ม เครื่องหมายตรามหาวิทยาลัย แต่กลับสวมกระโปรงสีสดฉูดฉาด หรือบางรายสวมกระโปรงสีสุภาพ แต่สั้นเหนือเข่ามากจนเกินไป” และได้ทิ้งความเห็นกำกับไว้ว่า “หากนักศึกษาไม่สะดวกจะแต่ง เครื่องแบบ สามารถแต่งกายสุภาพได้เช่นกัน” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2534: 3)

ทางด้านรองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษาในยุคสมัยของ ดร.ปริญญา เทวานฤมิตรกุล ได้ให้ความเห็นที่น่าสนใจในหนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย ฉบับวันที่ 15 สิงหาคม 2548 ไว้ว่า “การรณรงค์ให้นักศึกษาใส่ชุดนักศึกษาเพราะชุดไปรเวทไปนั้น ส่วนตัวคิดว่าบางครั้งชุดนักศึกษา บางชุดอาจโป๊กว่าชุดไปรเวทเสียอีก” (หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย, 2548: 1)

ด้วยบทความดังกล่าว และความเห็นของ ดร.ปริญญา ชวนให้คิดต่อไปว่า สำหรับนักศึกษา ที่ถูกบังคับใส่ชุดนักศึกษา มีความเห็นว่าชุดนักศึกษาเป็นสิ่งลดทอนเสรีภาพของพวกเขา ความคิดนี้จะเปลี่ยนไปก็ต่อเมื่อชุดนักศึกษาถูกแปรเปลี่ยนภาพลักษณ์ ที่พวกเขานำมาประกอบสร้าง เพื่อให้เกิดความหมายใหม่ หรือหากกล่าวอีกนัยหนึ่ง นักศึกษาเหล่านี้กำลังแสดงความขัดแย้งระบบ ที่พวกเขาเชื่อว่า มหาวิทยาลัยกำลังลดทอนเสรีภาพของพวกเขา

จวบจนกระทั่งปัจจุบัน มหาวิทยาลัยได้ใช้ระเบียบข้อบังคับมหาวิทยาลัยว่าด้วยเครื่อง แต่งกายนักศึกษา ฉบับปี พ.ศ. 2549 ลงวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2549 มีใจความว่า “ในโอกาสทั่วไป ให้นักศึกษาแต่งกายสุภาพ หากนักศึกษาแต่งกายล่อแหลมจนเกินควร หรือเปิดเผยเนื้อตัวร่างกาย จนมีลักษณะไปในทางยั่วทางเพศ ทั้งนี้ไม่ว่าจะเจตนาหรือไม่ หรือแต่งกายไม่สุภาพ เรียบร้อย จนไม่เหมาะสมกับกาลเทศะเป็นอย่างยิ่ง อาจารย์ผู้สอนมีสิทธิที่จะไม่ให้นักศึกษาเข้าเรียน และ หน่วยงานต่างๆ มีสิทธิงดให้บริการแก่นักศึกษาได้”

แม้ระเบียบเรื่องการแต่งกายของนักศึกษาจะถูกเสนอขึ้นหลายต่อหลายครั้ง และในทุกครั้ง ก็จะได้ข้อสรุปที่ว่า “ไม่บังคับ” ให้ใส่ชุดนักศึกษา และใช้วิธีรณรงค์ก็ตาม แต่ในบางคณะหรือ บางวิชาก็ยังมีการบังคับให้นักศึกษาใส่ชุดนักศึกษาเข้าเรียน พร้อมกับให้เหตุผลว่าชุดนักศึกษา เป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความเรียบร้อย เป็นระเบียบ และถือเป็นข้อตกลงซึ่งนักศึกษาต้องปฏิบัติตาม

โปสเตอร์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา

ดังที่ได้กล่าวมาในต้นบทความว่า ได้เกิดเหตุการณ์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษาขึ้น ภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต วันที่ 6 กันยายน 2556 นักศึกษากลุ่มหนึ่งได้นำ โปสเตอร์ภาพบุคคลในชุดนักศึกษาที่มีลักษณะแสดงอาการล่อแหลม ติดทั่วมหาวิทยาลัย 4 รูปแบบ มีข้อความบนโปสเตอร์ทั้ง 4 รูปแบบ คือ “midterm ที่ผ่านมา คุณยังต้องใส่ชุดนักศึกษาอยู่ หรือเปล่า?”, “เมื่อชุดนักศึกษากำลังถูกทำลาย”, “ชุดนักศึกษามีเช็ทซ์มันส์กว่าปะ?” และ “ปลดแอกความเป็นมนุษย์ของคุณออกมา” โดยโปสเตอร์ทั้ง 4 รูปแบบ มีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้าน การบังคับใส่ชุดนักศึกษาในวิชา “TU130 สหวิทยาการวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี” ซึ่งนั่นทำให้ เรื่องชุดนักศึกษา ถูกยกขึ้นเป็นประเด็นในการถกเถียงอย่างกว้างขวาง

โปสเตอร์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา แบบหนึ่งจากทั้งหมด 4 แบบ

สื่อต่างๆ ได้รายงานถึงการติดโปสเตอร์ต่อต้านเครื่องแบบนักศึกษามีเสียงวิพากษ์วิจารณ์ขึ้นทั้งในประชาคมธรรมศาสตร์ไปจนกระทั่งสื่อสังคมออนไลน์ มีทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับการต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา อีกทั้งมีฝ่ายที่แม้จะเห็นด้วยกับการต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา แต่ไม่เห็นด้วยกับโปสเตอร์ทั้ง 4 นี้ พร้อมให้เหตุผลว่า โปสเตอร์ใช้ภาพที่แรง แต่กลับสื่อสารได้ไม่ตรงประเด็นมากพอ หรือกล่าวอีกนัยหนึ่ง ภาพที่ใช้มันมีความแรงเสียจนกลบประเด็นเนื้อหาที่ต้องการสื่อสารไป

อย่างไรก็ดี ไม่อาจปฏิเสธได้ว่า โปสเตอร์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา มีความน่าสนใจในด้านการก่อให้เกิดการถกเถียง ตั้งคำถาม และกระตุ้นให้มีการสำรวจว่า สถานะของชุดนักศึกษา คืออะไร และเพื่ออะไร

ทางด้านของผู้นำกลุ่มนักศึกษาที่ติดโปสเตอร์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษา ก็ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า “การอ้างว่าชุดนักศึกษาก่อให้เกิดความเท่าเทียม คือตรรกะที่ไม่เป็นจริงเสมอไป แต่เป็นการแบ่งแยกว่า การใส่ชุดนักศึกษาของแต่ละสถาบันมีความแตกต่างกัน ทั้งรัฐ และเอกชน และกลายเป็นว่าใส่นานไปชุดก็เหลือ เก่า เป็นการแบ่งแยกสถานะทางชนชั้นขึ้นไปอีก เราต้อง

เปิดพื้นที่ ถ้าอยากใส่ก็ใส่ ถ้าไม่อยากใส่ก็ต้องเปิดพื้นที่ให้กับคนกลุ่มนี้ด้วย ซึ่งเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานที่มหาวิทยาลัยไทย ควรออกมาตั้งคำถามได้แล้ว ว่าจำเป็นอยู่หรือไม่ที่ต้องบังคับให้ใส่ชุดนักศึกษา” (ไทยรัฐ, 2556: ระบบออนไลน์)

เวลาผ่านไปไม่นาน ประเด็นโปสเตอร์ต่อต้านการบังคับใส่ชุดนักศึกษาก็เริ่มสร้างชาลง แต่ความคิดเห็นข้างต้นยังคงถูกทิ้งค้างไว้ให้คิดต่อไป

หากในเริ่มแรกชุดนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถูกใช้เพื่อสร้างความเสมอภาคเท่าเทียมกันในหมู่นักศึกษา ตามหลักการของคณะราษฎร แต่ในเวลาถัดมา ชุดนักศึกษาได้กลายเป็นเครื่องมือสร้างความเป็นระเบียบเรียบร้อยโดยรัฐบาลทหาร ในยุคจอมพลถนอม กิตติขจร เป็นอธิการบดี และ “ความเป็นระเบียบเรียบร้อย” ก็ยังคงเป็นเหตุผลที่ถูกอ้างถึงในทุกครั้งที่มีการบังคับใส่ชุดนักศึกษา

ชุดนักศึกษาถูกแปรเปลี่ยนสถานะไปเรื่อยๆ จึงสมควรที่จะถูกตั้งคำถามอย่างจริงจัง และเป็นเหตุเป็นผลเสียที่ว่า จุดประสงค์ของการใส่ชุดนักศึกษาคืออะไร ทำไมจึงต้องใส่ หรือหากไม่เห็นด้วยกับชุดนักศึกษา เพราะเหตุใดจึงไม่เห็นด้วย

ย้อนกลับไปถึงคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ สัญญา ธรรมศักดิ์ ที่ว่า “ธรรมศาสตร์มีเสรีภาพทุกตารางนิ้ว” เสรีภาพนั้น ไม่ใช่เสรีภาพที่จะไม่ใส่ชุดนักศึกษา หากแต่เป็นเสรีภาพที่นักศึกษาแต่ละคนสามารถ “เลือก” จะใส่ชุดนักศึกษา หรือ “เลือกที่จะไม่ใส่ชุดนักศึกษา” ก็ได้ตามแต่ดุลยพินิจและวิจารณญาณเป็นตัวตัดสิน

ข้อความที่ได้กล่าวมาข้างต้นจะทำให้ความเสมอภาค และเสรีภาพเกิดขึ้น อย่างที่ควรจะเป็น ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ที่ได้ชื่อว่าเป็นสถานศึกษาที่สถาปนาขึ้นพร้อมๆ กับการมาถึงของประชาธิปไตย

เอกสารอ้างอิง

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และคณะ. 2535. **สำนักนั้นธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2477 – 2551**. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, บรรณาธิการ, 2548. **ธรรมศาสตร์และการเมืองเรื่องพื้นที่**. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.

ธำรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, 2556. จอมพลถนอม กิตติขจร อธิการบดีที่เป็นนายกรัฐมนตรี. ใน วารุณี ไสถารมย์, บรรณาธิการ.

ผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477-2556): ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน. กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

จันทนา ไชยนาเคนทร์, 2556. “ผมชื่อสัญญา ธรรมศักดิ์ ผมเป็นอธิการบดี”: อธิการบดี ผู้รักษาหน้าที่ เสรีภาพและความเสมอภาค.

ใน วารุณี ไสถารมย์, บรรณาธิการ. **ผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477-2556): ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน**. กรุงเทพฯ: หอจดหมายเหตุ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2505. ฉบับที่ 1, ปีที่ 4. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2509ก. ฉบับที่ 4, ปีที่ 8. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2509ข. ฉบับที่ 1, ปีที่ 9. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2510. ฉบับที่ 14, ปีที่ 10. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ก. ฉบับที่ 22, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ข. ฉบับที่ 23, ปีที่ 15. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2516ค. ฉบับที่ 9, ปีที่ 16. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2517. ฉบับที่ 20, ปีที่ 16. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2527. ฉบับที่ 3, ปีที่ 27. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2528. ฉบับที่ 2, ปีที่ 28. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2530. ฉบับที่ 1, ปีที่ 30. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2534. ฉบับที่ 5, ปีที่ 34. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หนังสือพิมพ์มหาวิทยาลัย. 2548. ฉบับที่ 6, ปีที่ 48. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2) มธ.2.10.2/5. วินัยนักศึกษา. **ประกาศมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เรื่องการแต่งกายของนักศึกษา**. 1 มีนาคม 2506.

หอจดหมายเหตุมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. (2) มธ.2.10.2/5. วินัยนักศึกษา. **คำสั่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่ 295/2510 เรื่องการแต่งกายของนักศึกษา**. 15 ธันวาคม 2510.

ชนาธิป สุกใส. 2556. **วาทกรรมว่าด้วย “ความมี” หรือ “ไม่มี” ของชุดนักศึกษา**. [ระบบออนไลน์]. Siam Intelligence.

เข้าถึงข้อมูล: <http://www.siamintelligence.com/discourse-on-student-uniform/> [2557, มีนาคม 15]

ไทยรัฐออนไลน์. 2556. **เปิดใจ “อัมเนโกะ” เจ้าของไอเดียโปสเตอร์แบนชุดนศ.** [ระบบออนไลน์]. ไทยรัฐ.

เข้าถึงข้อมูล: <http://www.thairath.co.th/content/edu/368565> [2557, มีนาคม 18]

เขา/เธอและ “เรา”: การสอบทานสัมพันธภาพ และจรรยาบรรณในการศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า

ชีวลสิทธิ์ บุญยเกียรติ

“ผู้สัมภาษณ์จะต้องปกป้องการเอาเปรียบผู้ให้ข้อมูล
และตระหนักถึงประเด็นที่อ่อนไหวในการใช้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์”
 (“Principle and Standards of the Oral History Association,
Section ‘Responsibility to Interviewees,’ 2, Item 7”)

“ผู้สัมภาษณ์จักต้องปกป้องไม่ให้เกิดความเสียหายในทางสังคม
และการเอาเปรียบผู้ให้ข้อมูล และสัมภาษณ์ด้วยความเคารพในความเป็นมนุษย์”
 (American Historical Association 1992)

จรรยาบรรณในการศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า และสัมพันธภาพระหว่างผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล นับเป็นประเด็นสำคัญ แต่ยังได้รับการวิเคราะห์หรือถกเถียงอย่างจำกัดในบ้านเรา ในวาระที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์จัดพิมพ์หนังสือ เรื่อง ผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477 - 2556) : ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน นับเป็นโอกาสอันดีในการกล่าวถึงประเด็นนี้ กองบรรณาธิการของหนังสือเล่มดังกล่าวอาศัยการทำงานทางประวัติศาสตร์ ทั้งการสืบค้นเอกสารและคำบอกเล่า และเผชิญกับประเด็นเชิงจรรยาบรรณในระหว่างการทำงานไม่มากนักน้อย ทั้งนี้ ผู้เขียนคงไม่ได้ลงไปวิเคราะห์ละเอียดของการพัฒนาเนื้อหาของหนังสือดังกล่าว เนื่องด้วยข้อจำกัดในการเตรียมบทความขึ้นนี้ ฉะนั้น ผู้เขียนพึงใช้ประสบการณ์ส่วนตัวเป็นฐาน เพื่อนำคำถามจากการอ่านบทความที่ผู้เขียนจะได้นำเสนอเนื้อหาอย่างย่อ และสะท้อนกลับเป็นข้อคิดในการอภิปรายหรือชวนให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าหาคำตอบไปพร้อมกัน

ผู้เขียนหยิบยกบทความทางวิชาการของ เวลเลอร์ โยว (Valerie Yow) (V. Yow 1995) เรื่อง “Ethics and Interpersonal Relationships in Oral History Research” เธอฉายให้เห็นภาวะของการเผชิญหน้า ระหว่างความเคารพต่อการสัมภาษณ์ ผู้ให้สัมภาษณ์ และข้อมูล กับการคำนึงถึงความเป็นนักวิชาการ ที่จะต้องตีความจากหลักฐานทางประวัติศาสตร์หลายแหล่ง ในหลายกรณี ความขัดแย้งจากวัตถุลักษณะกับพยานบุคคลนำมาสู่คำถามหลายประการ เช่น งานเขียน

ทางประวัติศาสตร์ที่ควรอิงกับการตีความตามหลักฐาน แต่การตีความในลักษณะดังกล่าวอาจส่งผลในเชิงลบต่อผู้ที่ให้ข้อมูล เราจะตัดสินใจอย่างไร? ในระหว่างการสนทนา คำถามบางคำถามอาจส่งผลให้ผู้ให้ข้อมูลเกิดความกระอักกระอ่วนใจ หรือเจ็บปวด เราควรถามคำถามนั้นหรือไม่ หรือควรถามด้วยท่าทีอย่างไร? ความสัมพันธ์ระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูลในการศึกษาควรเป็นเพียงสัมพันธ์ภาพเฉพาะในการทำงาน หรือเราในฐานะนักศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าเพียงรักษามิตรภาพที่เกิดจากความไว้วางใจของผู้ให้ข้อมูล แต่การรักษาความสัมพันธ์จะดำเนินอย่างไร เมื่อโครงการสิ้นสุดลง?

โยว กล่าวไว้ตั้งแต่ต้นบทความถึงความสำคัญของประวัติศาสตร์คำบอกเล่า การสัมภาษณ์นั้นมีไม่เพียงวิธีการหาคำตอบหรือการติดตามข้อมูล เพื่อมาเติมเต็มส่วนที่ว่างในประวัติศาสตร์ แต่หมายรวมถึงการสำรวจความรู้และความเข้าใจของผู้ศึกษา หรือผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูล การสัมภาษณ์จะต้องอาศัยความไว้วางใจของทั้งสองฝ่าย และนำมาสู่ข้อมูลในเชิงลึกที่แสดงให้เห็นความเป็นตัวตนของผู้ให้ข้อมูล ฉะนั้น เมื่อข้อมูลในรูปแบบของเสียง (เสียงพูดและเสียงพื้นหลังสำหรับบางกรณี) กลายเป็นบันทึก และจะได้รับการเผยแพร่ในลักษณะต่างๆ อันได้แก่ แถบบันทึกเสียงหรือไฟล์เสียง บทถอดเสียงหรือ transcripts และการตีพิมพ์ข้อมูลในลักษณะเต็มรูปแบบ หรือการอ้างอิงเพียงบางส่วน ทั้งหมดนี้ ผู้ศึกษาจะต้องไตร่ตรองถึงผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นโดยตรงและผลกระทบต่อเนื่อง เมื่อชุดข้อมูลดังกล่าวได้รับการเผยแพร่สู่สาธารณะ เช่นนี้แล้วจรรยาบรรณของการทำงานและการใช้ประโยชน์ในประวัติศาสตร์คำบอกเล่า จึงควรได้รับการตั้งคำถาม ตั้งข้อสังเกต หรือนำมาสู่ข้ออภิปรายต่างๆ ที่จะเป็นประโยชน์สำหรับการทำงานในอนาคต

ในที่นี้ ผู้เขียนขอแบ่งการอภิปรายไว้ 2 ส่วน หนึ่ง ข้อพิจารณาในระหว่างการสัมภาษณ์และสอง การใช้ประโยชน์จากข้อมูลสัมภาษณ์ที่ให้สมประโยชน์ทั้งคนทำงานและ “เจ้าของเสียง” การนำเสนอข้อมูลมิได้ไล่เรียงตามลำดับเนื้อหาตามที่ปรากฏในเอกสารต้นฉบับ แต่มาจากความเข้าใจของผู้เขียนสำหรับการติดตามเนื้อหาโดยลำดับ ส่วนกรณีศึกษา ผู้เขียนพยายามหยิบยกตัวอย่างจากงานเขียนฉบับนี้ของโยว ทั้งที่เป็นประสบการณ์ส่วนตัวของเธอ หรือจากเอกสารอื่นๆ ที่เธออ้างอิงไว้ ในขณะเดียวกัน ผู้เขียนอาจสอดแทรกตัวอย่างจากการทำงานของตนเองในบางประเด็น เพื่อแสดงถึงบทสะท้อนที่ข้อเขียนส่งผลต่อผู้เขียน และอาจจะนำไปสู่การอภิปรายอื่นๆ ในอนาคต

1. ระหว่างเราและเขาหรือเธอในการสนทนา

ประเด็นแรกที่ผู้เขียนเห็นว่าสำคัญและนักศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าควรใส่ใจ การดำเนินบทสนทนาที่เป็นไปด้วยความเคารพผู้ให้ข้อมูล คำนึงถึงความรู้สึกของคู่สนทนา และผลกระทบที่อาจเกิดจากเนื้อหาที่ได้รับการบันทึกในการสนทนา ความไว้วางใจหรือความเชื่อใจระหว่างผู้สัมภาษณ์และผู้ให้ข้อมูล คือพื้นฐานที่ดีที่ผู้ให้ข้อมูลจะเปิดเผยหลายเรื่องราว แม้ผู้ให้ข้อมูลจำนวนหนึ่งลงนามในเอกสารยินยอมสิทธิ์ หรือ consent form แต่ผู้ให้ข้อมูลมิได้พิจารณาอย่างจริงจัง

เกี่ยวกับเนื้อหาจากการสนทนา และผลกระทบที่อาจจะเกิดขึ้นได้ เมื่อมีการเผยแพร่เสียงหรือเนื้อหา โยวพึงเตือนให้ผู้ที่ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าทบทวนเนื้อหา และหากพบว่า เนื้อหาบางส่วนอาจส่งผลในเชิงลบกับผู้ให้ข้อมูล โยวเสนอให้ผู้ศึกษากลับไปพบผู้ให้ข้อมูล และเปิดให้ผู้ให้ข้อมูลฟังช่วงตอน ที่อาจส่งผลกระทบหรือเป็นเนื้อหาที่อ่อนไหว และให้พิจารณาเอกสารยินยอมสิทธิ์อีกครั้ง เพื่อเพิ่มเติมเงื่อนไขในการเผยแพร่ หากเห็นว่าเนื้อหาในส่วนนั้นๆ อาจส่งผลในเชิงลบต่อตนเอง (V. Yow 1995: 59)

โยวเสนอให้ผู้ศึกษากำหนดช่วงชั้นในการใช้เอกสาร นั้นหมายถึง การไม่เผยแพร่เอกสารทั้งหมด แต่ตรงนี้ อาจเกิดประเด็นของการปกปิดหลักฐาน อย่างไรก็ตาม หากผู้ศึกษาอาศัยจรรยาบรรณของวิชาชีพในการพิจารณาช่วงชั้นในการเปิดเผยข้อมูล ที่อาจสร้างความเสียหายให้กับผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาสามารถอธิบายความชอบธรรมของการกระทำดังกล่าวได้เช่นกัน ในประเด็นนี้ เอกสารการยินยอมสิทธิ์ในบริบทของสังคมไทย เป็นเรื่องที่สร้างความลำบากใจให้กับผู้ให้ข้อมูลไม่มากนัก ผู้เขียนประสบปัญหาหลายครั้ง ในการขอความร่วมมือให้ผู้ให้ข้อมูลลงนามในเอกสาร โดยอธิบายให้เห็นถึงความสำคัญและการปกป้องประโยชน์และผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลเอง และในอีกทางหนึ่ง เป็นการลดความเสี่ยงอื่นใดที่จะเกิดขึ้นกับผู้เขียน แต่ขอบของการลงนามในเอกสารใดๆ อาจกลายเป็นอุปสรรคในการเริ่มบทสนทนาได้เช่นกัน

อย่างไรก็ดี จากการทำงานหนังสือเล่มล่าสุดที่ผู้เขียนร่วมงานกับเพื่อนๆ ที่ทำงานวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ผู้เขียนพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างนักวิจัยและคนทำงานพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นตลอดระยะเวลาสิบปี กลายเป็นสายสัมพันธ์ที่ลดทอนเงื่อนไข และอำนวยความสะดวกให้กับผู้ให้ข้อมูลไม่มากนัก ผู้เขียนเลือกที่จะใช้ “คำยินยอมทางวาจา” หรือ oral consent สำทับกับเอกสารลายลักษณ์ ก่อนการเริ่มต้นการสัมภาษณ์ ด้วยการอธิบายความสำคัญของโครงการอย่างย่อ วัตถุประสงค์ของการใช้เนื้อหาจากการสัมภาษณ์ และวิธีการเผยแพร่ที่เป็นไปเพื่อการศึกษา ทั้งนี้ เพื่อผู้ให้ข้อมูลเข้าใจและแสดงความยินยอมพร้อมใจร่วมกับผู้เขียนในกระบวนการศึกษา

โยวยกกรณีตัวอย่างจากการศึกษาบุคลากรในหน่วยงานสาธารณสุข ในการจัดการกับประเด็นที่อ่อนไหว ในการสนทนาครั้งหนึ่ง เจ้าหน้าที่วิจารณ์หน่วยบริหาร โดยกล่าวถึงบุคคลบางคนอย่างตรงไปตรงมาเกี่ยวกับคุณภาพของงานวิชาการที่อ่อนด้อย ตรงนี้ โยวตัดสินใจหยุดการบันทึก และอธิบายว่า ฝ่ายบริหารจะฟังเสียงบันทึกที่เกิดจากการศึกษา เจ้าหน้าที่ดังกล่าวคงไม่ต้องการทำให้บุคคลที่สามเดือดเนื้อร้อนใจ เมื่อเป็นเช่นนี้ การสัมภาษณ์ในช่วงที่เหลือ เจ้าหน้าที่ยังคงวิพากษ์วิจารณ์ถึงคุณภาพของงานวิชาการ แต่ปรับเปลี่ยนท่าที และแสดงให้เห็นภาพรวมหรือข้อเสนอสำหรับการพัฒนาหรือปรับปรุงหน่วยงาน โดยไม่กระทบต่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งเป็นการเฉพาะ

แก่นักศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าพยายามเข้าใจ “ความจริงทั้งหมด” แต่หากการเข้าถึงความจริงนั้น อาจสร้างความเจ็บปวดหรือความกระอักกระอ่วนใจ ให้กับผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาควรใช้ความสุขุมในการทำงาน

คำถามต่อมาที่โยวชนนให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าไตร่ตรอง และใช้ความระมัดระวังในการดำเนินบทสนทนา นั่นคือ คำถามประเภทที่อาจสร้างความเจ็บปวด โยวชีชี้ให้เห็นว่าแก่นักศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าพยายามเข้าใจ “ความจริงทั้งหมด” แต่หากการเข้าถึงความจริงนั้น อาจสร้างความเจ็บปวดหรือความกระอักกระอ่วนใจให้กับผู้ให้ข้อมูล ผู้ศึกษาควรใช้ความสุขุมในการทำงาน แจ็ค โดกลาส (Jack Douglas) แนะนำให้ผู้ศึกษาดูจังหวะที่เหมาะสมในการตั้งคำถามที่อ่อนไหว ผู้ให้ข้อมูลควรรู้สึกสบายใจ ทั้งนี้ ผู้สัมภาษณ์เองไม่จำเป็นต้อง “ตั้งคำถาม” แต่อาจอาศัยการพูดคุยถึงเรื่องนั้นๆ มากกว่า (Douglas 1985: 138)

สำหรับผู้ให้ข้อมูลที่ต้องการหลีกเลี่ยงการแสดงออกต่อประเด็นนั้นๆ ฮิวจ์ส (Hughes) เสนอให้ผู้ศึกษาเข้าถึงวัตถุประสงค์ในการบันทึกคำบอกเล่าอย่างตรงไปตรงมา และกล่าวในที่ถึงโอกาสที่ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงออกในประเด็นนั้นได้หลากหลายแง่มุม ฮิวจ์สยกตัวอย่างการสัมภาษณ์นักวิทยาศาสตร์ เขาถามถึงข้อคิดเห็นทางจริยธรรมเกี่ยวกับการค้นพบทางวิทยาศาสตร์ที่อาศัยทุนของมหาวิทยาลัยของรัฐ แต่ขณะเดียวกัน ข้อค้นพบดังกล่าวสามารถ “สร้างเม็ดเงิน” ให้กับผู้ที่ค้นพบได้เช่นกัน ฉะนั้น นักวิทยาศาสตร์มักตอบคำถามด้วยความระมัดระวังมากกว่าจะแสดงความเห็นอย่างตรงไปตรงมา เธอจึงโน้มน้าวให้ผู้ให้ข้อมูลตอบคำถามในฐานะโอกาสแสดงข้อคิดเห็นที่ขัดแย้ง และการสัมภาษณ์จะไม่นำผลเสียกลับมาสู่ผู้ให้ข้อมูล (V. Yow 1995: 61)

การสัมภาษณ์ที่เข้าถึงมุมมองหรือความรู้สึกข้างในใจของผู้ให้ข้อมูล เป็นเรื่องที่คุณศึกษาจะต้องอาศัยประสบการณ์ ผู้สัมภาษณ์ต้องรู้จักสังเกตอาการปฏิกิริยาของคู่สนทนา สำหรับปรับเปลี่ยนรูปแบบการตั้งคำถามหรือการพูดคุยได้อย่างทันทั่วทั้งที่ ปัญหาประการหนึ่งที่ผู้ศึกษามักประสบได้แก่ การแก้ต่างโดยไม่รู้ตัว (unconscious advocacy) ของผู้ให้ข้อมูล ในการศึกษาองค์กรสาธารณสุขแห่งหนึ่ง โยวมีโอกาสพบปะเจ้าหน้าที่ในหลายระดับ ตั้งแต่เจ้าหน้าที่ปฏิบัติการทั่วไป เจ้าหน้าที่ทางการแพทย์ และนักวิจัย มองเห็นลักษณะงานที่บุคลากรแต่ละคนเกี่ยวข้อง ในบางบทสนทนา ผู้ที่ทำงานให้กับโรงพยาบาลหลายสิบปี หลีกเลี่ยงการกล่าวถึงองค์กรในเชิงลบ เพราะอาจวิตกว่าคำถามดังกล่าวเป็นเพียงการทดสอบความซื่อสัตย์ต่อองค์กร และที่สำคัญเขาหรือเธอนั้น วางตัวเองเป็นส่วนหนึ่งขององค์กร จึงหลีกเลี่ยงการแสดงความคิดเห็นใดๆ ที่อาจส่งผลในเชิงลบ เรียกได้ว่าเป็นการแก้ต่างที่มาจากความตั้งใจที่ดี (goodwill advocacy) (Carl Ryant 1986)

ข้อแตกต่างจากความตั้งใจดีมิได้เกิดขึ้นเฉพาะผู้ให้ข้อมูล แต่ผู้สัมภาษณ์ เช่น โยวเลือกที่จะหลีกเลี่ยงข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่อภายในองค์กร อาทิ ความล้มเหลวของหน่วยคลินิกในช่วงทศวรรษ 1970 หรือการเมืองเบื้องหลังการตั้งสหภาพแรงงาน ทำให้เรามองเห็นถึงข้อจำกัดของการสัมภาษณ์ โยวเสนอให้ผู้ศึกษาสอดแทรกกระบวนการตั้งคำถามในระหว่างการสนทนาในการเผยแพร่ข้อมูล ผู้อ่านสามารถเข้าใจกรอบความคิดที่กำกับการบอกเล่าข้อมูล ผู้อ่านงานศึกษาจึงตระหนักถึงอคติที่แฝงไว้ในการกล่าวถึงข้อมูล นี่เองที่โยวชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดหรือเส้นทางๆ ที่ขีดไว้ระหว่างวิชาชีพการเป็นนักประวัติศาสตร์คำบอกเล่า กับการให้ความเคารพต่อสัมพันธภาพของผู้ศึกษาและผู้ให้ข้อมูล

การแก้ต่างด้วยความตั้งใจดีนับเป็นเรื่องสามัญสำหรับผู้เขียน หากเราจะต้องปกป้องมิให้ผู้ให้ข้อมูลได้รับผลกระทบจากการศึกษา แม้การหลีกเลี่ยงการนำเสนอข้อมูลที่อาจส่งผลกระทบต่ออาจกลายเป็นการปิดบังหรือซ่อนเร้นข้อมูลบางประการ แต่หากข้อมูลดังกล่าวไม่ใช่หัวใจของการศึกษาแล้ว การปิดบังเช่นนั้นพึงกระทำได้ ดังกรณีของการทำงานหนังสือเกี่ยวกับพิพิธภัณฑสถาน ในหลายบทตอนของการสนทนา ผู้ให้ข้อมูลที่เป็นผู้ดูแลพิพิธภัณฑสถานกล่าวพาดพิงถึงเพื่อนร่วมวงการพิพิธภัณฑสถาน ทั้งเป็นการให้ความเห็นถึงวิธีการจัดการ การหาความรู้ หรือความสัมพันธ์ที่สานประโยชน์ของคนทำงาน ผู้เขียนมองเห็นความมองงามของการทำงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นที่ไม่โดดเด่นอย่างที่เคยเป็นมา แต่ในขณะเดียวกัน ความคิดเห็นบางประการอาจมาจากความไม่เห็นด้วย ผู้ให้ข้อมูลกล่าวพาดพิงถึงบุคคลที่สามในเชิงลบ สำหรับกรณียกย่อง ผู้เขียนเลือกที่จะไม่หยิบยกข้อมูลนั้นมานำเสนอสาธารณะในงานเขียนของตนเอง เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาระหว่างเพื่อนร่วมแวดวงพิพิธภัณฑสถาน ในอีกทางหนึ่ง คำกล่าวนั้นอาจเป็นการลดทอนความน่าเชื่อถือของผู้ที่ถูกพาดพิงได้เช่นกัน

สุดท้าย โยวกล่าวถึงประวัติศาสตร์บอกเล่ากับเจตจำนงของผู้ให้ข้อมูล คำกล่าวของโยวในงานเขียนเกี่ยวกับการศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า นักศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า “ต้องตระหนักเป็นอย่างดีถึงบทบาทของคุณในฐานะของผู้ฟัง...และสำนึกเสมอว่า ผู้ให้ข้อมูลดำเนินชีวิตด้วยข้อผิดพลาดที่ตนกระทำ ซึ่งเราอาจจะไม่ได้ดำเนินชีวิตอย่างนั้น และคุณเองก็มีชีวิตของคุณ” (V. R. Yow 199: 127) คำว่า “ผู้ฟังที่ดี” หมายถึงการเปิดโอกาสให้ผู้เล่าสร้างความมั่นใจให้ตนเอง ในการกำกับคำอธิบายการกระทำของตน และความหมายของการกระทำนั้น โยวยกตัวอย่างการทำงานของ แคธลีน บลี (Kathleen Blee) ที่ศึกษาเกี่ยวกับพวก คุ คลักซ์ แคลน (Ku Klux Klan) (Kathleen M. Blee 1993)

บลีเปิดให้กลุ่ม “ขาวจัด” บอกเล่าเรื่องราวจากมุมมองของตนเอง โดยเลือกศึกษาผู้หญิงในขบวนการเคลื่อนไหวดังกล่าว และพบบทบาทสำคัญของพวกเธอในขบวนการ การทำงานประวัติศาสตร์บอกเล่าช่วยให้พวกเธอเชื่อมั่นถึงการมีส่วนร่วมในขบวนการ ที่มาจากคนสามัญ และขบวนการดังกล่าวนี้เป็นการสานความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในกลุ่ม อย่างไรก็ตาม เราในฐานะผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ ต้องครุ่นคิดอย่างรอบคอบ และใช้ความระมัดระวังในการใช้ประโยชน์

ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ ต้องชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่มาของข้อมูล

เพราะทำที่ดังกล่าวอาจกลายเป็นการเสริมพลังของผู้คนที่อยู่ในกระแสการเมืองที่เผด็จการและ
ทฤษฎี (Kathleen M. Blee 1993: 597) ฉะนั้น ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์ต้องชี้ให้เห็นถึงแหล่งที่มาของ
ข้อมูล

ในหัวข้อการดำเนินการสัมภาษณ์นี้ ผู้เขียนชี้ให้เห็นความซับซ้อนหลายประการ ตั้งแต่
ความไว้วางใจและการให้ความเคารพกับแหล่งข้อมูลบุคคล การทำความเข้าใจเกี่ยวกับ
โครงการ กับสิ่งแสดงความยินยอมพร้อมใจของผู้ให้ข้อมูล และการคำนึงถึงผลกระทบทาง
ความรู้สึกและความสัมพันธ์อื่นๆ ระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับสังคม ทั้งหมดนี้เพื่อให้ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์
คำบอกเล่าตระหนักถึงความผูกพันที่เกิดขึ้นจากการทำงาน และควรนำข้อต่างๆ เหล่านี้ประกอบ
การทำงานของนักศึกษา อนึ่ง เมื่อประวัติศาสตร์คำบอกเล่าได้รับการบันทึกไว้แล้ว บทตอนต่อไป
ของนักประวัติศาสตร์คำบอกเล่าคือ การใช้ประโยชน์และการเผยแพร่ การทำงานในขั้นตอนนี้
ผู้ศึกษามักเผชิญคำถามหลายประการ อาทิ ระดับการเผยแพร่ข้อมูลต้นฉบับจากบันทึก
การสัมภาษณ์ การนำเสนอข้อมูลอย่างไรไม่ให้ผิดแผกจากตัวตนของผู้ให้ข้อมูล หรือสัมพันธ์ภาพ
ระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า ควรดำเนินต่อไปอย่างไร เมื่อกระบวนการ
การศึกษาสิ้นสุดลง คำถามตัวอย่างเหล่านี้คือประเด็นสำหรับการอภิปรายในลำดับต่อไป

2. ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าที่สมประโยชน์

เนื้อหาต่อจากนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงการใช้ประโยชน์และข้อคิดอื่นๆ หลังการสัมภาษณ์
หรือการเก็บข้อมูลจากแหล่งข้อมูลบุคคล ผู้เขียนขอเสนอข้อพิจารณาไว้ 3 ประการ อันได้แก่
1) การเผยแพร่สื่อบันทึกการสัมภาษณ์ 2) การอ้างอิงเนื้อหาจากการสัมภาษณ์ในงานเขียน และ
3) สัมพันธภาพระหว่างผู้ให้ข้อมูลและผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่า เนื้อหาทั้งสามส่วนนี้จะ
เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์คำบอกเล่าที่สมประโยชน์ นั้นหมายถึง เป็นประโยชน์ทั้งผู้ศึกษาและ
ผู้ให้ข้อมูล

โยวยกประเด็นเกี่ยวกับการเผยแพร่บทสัมภาษณ์ ทั้งในรูปแบบที่เป็นเสียงและเป็นบทถอด
เสียง โดยปกติ การเผยแพร่สื่อบันทึกการสัมภาษณ์จะเป็นไปตามข้อตกลงกับผู้ให้ข้อมูล ตามที่
ปรากฏในเอกสารยินยอมสิทธิ์ เช่น กำหนดการเปิดเผยข้อมูลได้ในทันทีหลังเสร็จสิ้นโครงการ,
ภายหลังจากที่ผู้ให้ข้อมูลเสียชีวิตแล้ว หรือเงื่อนไขอื่นๆ ตามที่ผู้ให้ข้อมูลกำหนด หรือการเข้าถึง
ข้อมูลที่สำคัญการกำหนดช่วงชั้นการเข้าถึง ทั้งหมดหรือบางส่วน หรือจะต้องมีเอกสารกำกับ
ความรับผิดชอบที่ผู้ใช้เอกสารจะต้องแถลงอย่างเป็นลายลักษณ์ เมื่อใช้บริการในขั้นที่จำกัด

การเข้าถึง ทั้งหมดนี้ควรได้รับการใส่ใจจากผู้ศึกษา และจัดส่งให้กับคลังจดหมายเหตุพร้อมกับเอกสารกำกับสิทธิ์ที่ระบุเงื่อนไขต่างๆ ไว้อย่างชัดเจน

ผู้ศึกษาควรทำงานร่วมกับผู้ให้ข้อมูลอีกครั้ง เมื่อบทถอดเสียงได้รับการเรียบเรียงจากการสัมภาษณ์ เพื่อเสนอผู้ให้ข้อมูลพิจารณาถึงความเหมาะสมในการเผยแพร่ หากเนื้อหาบางส่วนพาดพิงถึงบุคคลที่สาม ผู้ให้ข้อมูลสามารถถอดถอนเนื้อหาดังกล่าวจากการตีพิมพ์ และควรเป็นสิทธิ์ของผู้สัมภาษณ์ในฐานะผู้ศึกษาเช่นกันที่จะปกป้องประเด็นที่อ่อนไหว เธอยกกรณีตัวอย่างของซลลี สมิธ ฮิวส์ (Sally Smith Hughes) ที่ต้องทบทวนบทถอดเสียงด้วยตนเอง แทนผู้ให้ข้อมูล ซึ่งประสบปัญหาสุขภาพในระหว่างการทบทวนบทถอดเสียงก่อนการเผยแพร่ (V. Yow 1995: 60)

รูปแบบการทำงานในอีกลักษณะหนึ่งคือ เมื่อการสนทนาสิ้นสุดลง ผู้สัมภาษณ์อาจบอกเล่าความเห็นของตนเอง เกี่ยวกับเนื้อหาบางส่วนในระหว่างการสนทนา ให้ผู้เล่าพิจารณาถึงความเหมาะสมในการเผยแพร่ อย่างไรก็ตาม ความสำคัญของการทบทวนมิใช่การบิดเบือนสาระหลักของประวัติศาสตร์คำบอกเล่า แต่หลีกเลี่ยงปัญหาที่จะส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลเองในอนาคต ผู้ศึกษาจะต้องรำลึกไว้เสมอว่า นักประวัติศาสตร์บอกเล่าเป็นผู้เอื้อให้ข้อมูลสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้รับการเปิดเผย แต่จะต้องคำนึงความไว้วางใจกับผู้ให้ข้อมูลเช่นกัน (V. Yow 1995: 65)

สำหรับ “การปรากฏตัว” ของผู้ให้ข้อมูลในงานเขียน โยว ยกตัวอย่างการศึกษาประวัติศาสตร์ของหน่วยงานทางสาธารณสุขแห่งหนึ่ง ข้อมูลจำนวนไม่น้อยแสดงให้เห็นแรงตึงระหว่างผู้บริหารที่มาจากการแพทย์กับผู้นำที่โตขึ้นมาจากงานบริหาร ข้อมูลเชิงลบเกี่ยวกับบุคลากรของฝ่ายตรงข้ามในสถานพยาบาลแห่งนั้น มักได้รับการบอกเล่า ภายหลังบันทึกบทสัมภาษณ์ โยวเลือกที่จะแสดงข้อมูลที่ใกล้เคียงกับ “ความจริง” โดยพยายามมิให้ข้อเขียนเหล่านั้นส่งผลเสียต่อบุคลากรในโรงพยาบาล ซึ่งในหลายกรณี คือการไม่พูด “ความจริง” ทั้งหมด ในอีกกรณี บุคคลบางคนก็จงใจซ่อนและเฝ้าระวังว่ามีคนกล่าวถึง และในหลายกรณี ความขัดแย้งระหว่างผู้ให้ข้อมูลกับบุคคลดังกล่าว กลับแปรเปลี่ยนเป็นความเจ็บที่อาจไม่ส่งผลดีต่อองค์กร โยวเลือกที่จะไม่กล่าวถึงอีกเช่นกัน เนื่องเพราะต้องการหลีกเลี่ยงผลกระทบ เมื่องานเขียนได้รับการตีพิมพ์สู่สาธารณะ หรือกระทั่งกลัวการถูกฟ้องร้อง

ในชั้นหลัง โยว เกิดคำถามในใจต่อท่าทีของตนเองกับการไม่พูดความจริงทั้งหมด หรือการซ่อนเร้นบางสิ่งของบุคคลบางคน ที่อาจส่งผลในเชิงลบต่อองค์กร โยวเห็นว่า การเลือกนำเสนอข้อมูลบางอย่างที่น่าจะส่งผลดีต่อองค์กร คือทำให้ปัญหานั้นชัดเจนและได้รับการแก้ไขอย่างทันท่วงที น่าจะเป็นประโยชน์มากกว่าการปกปิดข้อมูลดังกล่าว (V. Yow 1995: 55) แต่ผู้ศึกษาควรเลือกวิธีการสื่อสารที่เหมาะสม สำหรับลดทอนความยุ่งยากที่อาจเกิดขึ้นจากการศึกษาในประเด็นนี้ ผู้เขียนเห็นว่า ในบริบทของสังคมไทย การนำทุกเรื่องมาตีแผ่ อาจไม่ใช่คำตอบของการแก้ปัญหาเสมอไป เพราะหลายเรื่องคงกระทบความรู้สึกของผู้ที่ได้รับการพาดพิงไม่มากนักน้อยภาวะกลืนไม่เข้าคายไม่ออกเช่นนี้ คงอยู่กับผู้ศึกษาจำนวนไม่น้อย และคงไม่มีทางออกที่ชัดเจน

นักวิจัยจำนวนหนึ่งขีดเส้นอย่างชัดเจน ในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการศึกษา ในทางตรงข้าม ผู้ให้ข้อมูลหมายเอาสัมพันธภาพนั้น เป็นมิตรภาพระหว่างกัน

สัมพันธภาพในการทำงาน (professional relationship) กับมิตรภาพ (friendship) คือประเด็นสุดท้ายที่ผู้เขียนจะอภิปราย ในบทสนทนา ผู้สัมภาษณ์ในฐานะผู้ศึกษาใกล้ชิดผู้ให้ข้อมูล ความไว้วางใจส่งผลให้เขาหรือเธอบอกเล่าช่วงเวลาต่างๆ ทั้งสุขและทุกข์ ความกลัวที่ทำให้ใจหดห่อหรือความฝันที่หล่อเลี้ยงจิตใจ เส้นใยที่ถักทอความสัมพันธ์ควรได้รับการพัฒนาไปเช่นไร ฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดจะได้ประโยชน์ หรือทิ้งรอยทางของความเจ็บปวดไว้แก่กัน?

ตัวอย่างที่โยวหยิบยกมากมายจากบทความที่วิพากษ์วิธีวิทยาของการทำงานภาคสนาม ผู้ศึกษามักได้รับคำเน้นย้ำหรือต่อว่าจากผู้ให้ข้อมูล เมื่องานวิจัยสิ้นสุดลง ความสัมพันธ์กับแหล่งข้อมูลก็จบลงด้วยเช่นกัน (Arlene Kaplan Daniels 1983) นักวิจัยจำนวนหนึ่งขีดเส้นอย่างชัดเจนในความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในกระบวนการศึกษา ในทางตรงข้าม ผู้ให้ข้อมูลหมายเอาสัมพันธภาพนั้นเป็นมิตรภาพระหว่างกัน โดยพื้นฐาน ผู้ศึกษาควรอธิบายวัตถุประสงค์ของการศึกษาอย่างชัดเจน ความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในการทำงานจึงเป็นความสัมพันธ์ในฐานะของ “ผู้ร่วมวิจัย” ส่วนความสัมพันธ์ในลักษณะอื่นใด จะเกิดขึ้นภายหลังงานศึกษา นับเป็นคู่ความสัมพันธ์ที่นอกเหนือจากกระบวนการทำงานวิจัย อย่างไรก็ตาม ลินดา โชเพส (Linda Shopes 2014) กล่าวถึงพื้นเพของประสบการณ์และชนชั้นทางสังคมของผู้ให้ข้อมูล ที่อาจส่งผลต่อการกำหนดขอบเขตความสัมพันธ์ นั้นหมายถึง ชนชั้นกลางสามารถแยกแยะความสัมพันธ์แบบมิตรภาพและความสัมพันธ์ในลักษณะของการทำงาน เพราะคุ้นชินกับวัฒนธรรมของความสัมพันธ์เชิงธุรกิจ

แต่ข้อวิเคราะห์ดังกล่าวสะท้อนความเป็นจริงในความสัมพันธ์ได้มากนักน้อยเพียงใด ข้อปัญหาที่โยวพยายามเน้นย้ำคือ บทสนทนาเป็นไปตามความต้องการของผู้ศึกษา ทั้งในเชิงเนื้อหาวิชาการและในหลายกรณี อิงกับความรู้บางส่วนเสียของอารมณ์ เธอยกตัวอย่างของงานวิจัยที่เกี่ยวกับชาวนา โดยมีผู้ช่วยวิจัยที่เป็นผู้ชายทำหน้าที่เก็บข้อมูลจากกลุ่มผู้ชายในชุมชน ส่วนเธอเป็นผู้สนทนากับบรรดาแม่บ้าน ชั่วขณะของการสนทนา “ความเป็นผู้หญิง” ทรูยทางเพื่อเปิดใจและพูดคุยในเรื่องส่วนตัว ในทางหนึ่งเธอเห็นว่า “ภาษาของผู้หญิง” เข้ามาเชื่อมร้อยในความสัมพันธ์ แต่ในขณะเดียวกัน อาจสร้างความลำบากใจให้กับ “เพื่อนผู้หญิง” ด้วยเช่นกัน (V. Yow 1995: 58)

หากเนื้อหาดังกล่าวส่งผลเชิงลบกับผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่ถูก พาดพิง ผู้ศึกษาอาจพิจารณาละเว้นการนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว แต่ผู้อ่านควรรับรู้ถึงการตัดทอนเนื้อหาดังกล่าว

ในจุดนี้ โยวแสดงให้เห็นถึงข้อจำกัดของการขีดเส้นความสัมพันธ์ที่เรียกว่า “เฟื่องงาน” กับ มิตรภาพ เพราะผู้ศึกษาย่อมเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาอย่างหลีกเลี่ยงมิได้ ฉะนั้น การรักษา สายสัมพันธ์กับผู้ให้ข้อมูล แม้จะไม่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เป็นสิ่งที่พึงกระทำ การเยี่ยมเยียนกัน เป็นครั้งคราวช่วยรักษาความสัมพันธ์อันดี ผู้ศึกษาประวัติศาสตร์คำบอกเล่าควรตระหนักถึง ความหมายของสัมพันธ์ภาพ ที่มีใช้เพียงผลประโยชน์ของการศึกษาวิจัย หากแต่ต้องพิจารณา ถึงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นแล้ว และควรสานต่อความสัมพันธ์ดังกล่าว อย่างน้อยที่สุด คำขอบคุณ หรือคำอุทิศในงานเขียนของผู้ศึกษาเองควรบรรจุความใส่ใจที่ผู้ให้ข้อมูลเหล่านั้นได้สละเวลาและ เปิดเผยแง่มุมต่างๆ ในชีวิต ให้กลายเป็นเรื่องราวที่สาธารณชนทั่วไปสามารถเรียนรู้ได้

ผู้ศึกษาคงเผชิญกับข้อกังวลใจหลายประการอยู่เอง เมื่ออยู่ในสนามของการทำงาน ผู้ศึกษา จะให้น้ำหนักอย่างไร เมื่อเกิดความขัดแย้งระหว่างการปกป้องปัจเจกบุคคล กับความถูกต้องและ ความครบถ้วนสมบูรณ์ในงานประวัติศาสตร์ ผู้ศึกษาอาจละเว้นเนื้อหาบางส่วน หากเนื้อหา เหล่านั้นมิได้มีนัยสำคัญทางประวัติศาสตร์จริงๆ การจำกัดการเข้าถึงเอกสารบันทึกเสียงหรือ บทถอดเสียง (บางส่วน) ควรกำหนดไว้เฉพาะในบางช่วงเวลาเท่านั้น ที่สำคัญที่สุด เมื่อใดข้อมูล ปรากฏในรูปแบบของสิ่งพิมพ์ เนื้อหาเหล่านั้นอาจส่งผลกระทบต่อผู้ให้ข้อมูลหลายเท่าตัว ฉะนั้น หากเนื้อหาดังกล่าวส่งผลเชิงลบกับผู้ให้ข้อมูลหรือผู้ที่ถูกพาดพิง ผู้ศึกษาอาจพิจารณาละเว้น การนำเสนอเนื้อหาดังกล่าว แต่ผู้อ่านควรรับรู้ถึงการตัดทอนเนื้อหาดังกล่าว (V. Yow 1995: 65)

ในระหว่างการสัมภาษณ์เชิงลึกเช่นกัน คำถามที่ยากจะตอบ แต่จำเป็นต่อความเข้าใจใน ประวัติศาสตร์ อาจสร้างความขุ่นข้องหมองใจ ผู้ศึกษาควรยั่ววัตถุประสงค์ของการศึกษาที่จะต้อง บันทึกประวัติศาสตร์อย่างที่เป็น การบอกเล่าเป็นดังโอกาสของการถ่ายทอดมุมมองของเขาและเธอ หากผู้ให้ข้อมูลได้รับการแจ้งการบันทึก หรือมีการนำบทสัมภาษณ์หรือเนื้อหาบางส่วนไปใช้ อย่างผิดวัตถุประสงค์ การกระทำนั้นเท่ากับการทำลายความไว้วางใจในสัมพันธ์ภาพระหว่างผู้สัมภาษณ์ และผู้ให้ข้อมูล ประวัติศาสตร์คำบอกเล่าเป็นกระบวนการวิจัย ที่เรียกร้องทั้งความระมัดระวังตน ของผู้ศึกษาและความใส่ใจต่อผู้อื่น (V. Yow 1995: 66)

เอกสารอ้างอิง

American Historical Association. 1992. **Statement on Standards of Professional Conduct**. American Historical Association.

Arlene Kaplan Daniels. 1983. **Self-deception and Self-discovery in Fieldwork**.

Carl Ryant. 1986. **The Public Historian and Business History: A Question of Ethics**.

Douglas, Jack D. 1985. **Creative Interviewing**. Beverly Hills: Sage Publications.

Kathleen M. Blee. 1993. **Evidence, Empathy, and Ethics: Lessons from Oral Histories of the Klan**.

Linda Shopes. 2014. **What Is Oral History?The Making Sense of Evidence series**. History Matters: The U.S. Survey on the Web[Online]. Available from: <http://historymatters.gmu.edu/mse/oral/oral.pdf> [February 5]

Oral History Association. **Principle and Standards of the Oral History Association**.

Yow, Valerie Raleigh. 1994. **Recording Oral History: a Practical Guide for Social Scientists**. Calif.: Sage Publications.

Yow, Valerie Raleigh. 1995. **Ethics and Interpersonal Relationships in Oral History Research**.

กิจกรรมหอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศ แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี 2556

หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้รับมอบหมายภาระงานการจัดการเอกสารและจดหมายเหตุ ครอบคลุมงานด้านการอนุรักษ์ ศิลปวัฒนธรรมของมหาวิทยาลัยด้วย ซึ่งสอดคล้องตามหลักสูตรศาสตร์แผนการพัฒนา สถาบันอุดมศึกษา ประกอบด้วยภาระงาน 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 งานด้านจดหมายเหตุ ประกอบด้วย การจัดการจดหมายเหตุและเอกสาร การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่ การจัดกิจกรรมทางวิชาการในเรื่องที่เกี่ยวข้อง การจัดแสดงนิทรรศการชั่วคราว และส่วนที่ 2 งาน นิทรรศการถาวร 2 ห้อง ได้แก่ ห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ และหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

1. งานให้บริการเอกสาร เยี่ยมชมห้องจัดแสดง ประเมินคุณค่าเอกสาร และรับมอบเอกสาร

ลำดับ	ลักษณะงาน	จำนวน
1	ผู้ให้บริการเอกสาร	132 คน
2	ผู้เยี่ยมชมห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ และหอประวัติศาสตร์ฯ	9,275 คน
3	งานประเมินคุณค่าเอกสาร	557,166 แฟ้ม
4	4.1 รับมอบเอกสารจากบุคคลทั่วไป	61 รายการ
	4.2 รับมอบเอกสารส่วนบุคคล ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ชุดที่ 6	1 ชุด
	4.3 รับมอบเอกสารส่วนบุคคลนายกุหลาบ สายประดิษฐ์	1 ชุด
5	ให้บริการข้อมูลผ่านเว็บไซต์	67,007 ครั้ง

2. งานจัดทำทะเบียน จัดเรียงและจัดทำคำอธิบายเอกสาร

- 2.1 การจัดเรียงและจัดทำคำอธิบายเอกสารส่วนบุคคล ดร.ชาญวิทย์ เกษตรศิริ ชุดที่ 6 จำนวน 115 กล่อง
- 2.2 การจัดทำทะเบียนรับมอบเอกสารส่วนบุคคลนายกุลหลาบ สายประดิษฐ์ จำนวน 1 ชุด ประกอบด้วยเอกสารต้นฉบับลายมือ ร่างบทความและหนังสือ หนังสือพิมพ์ ฯลฯ

3. การจัดทำสิ่งพิมพ์เผยแพร่

- 3.1 **จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ฉบับที่ 17** จำนวน 2,000 เล่ม เป็นสิ่งพิมพ์เผยแพร่องค์ความรู้ทางจดหมายเหตุ และหลักฐานข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และรายงานกิจกรรมของหอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์ฯ กำหนดเผยแพร่ในวันที่ 11 พฤษภาคม ของทุกปี ส่งให้ผู้บริหารมหาวิทยาลัย คณะ สำนัก สถาบัน และหน่วยงานอิสระ ห้องสมุดสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ หอจดหมายเหตุและศูนย์เอกสารทั่วประเทศ สื่อมวลชนสายการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และผู้มีอุปการคุณต่อหอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์ฯ
- 3.2 **จัดพิมพ์หนังสือที่ระลึกครบรอบ 68 ปี วันสันติภาพไทย** และจัดสัมมนาวิชาการ ณ ห้องประชุม LT 1 คณะนิติศาสตร์ โดยถอดเทปงานสัมมนาวิชาการที่จัดในปี 2555 เพื่อให้มีการจัดพิมพ์เผยแพร่ผลงานที่ได้จัดสัมมนาไปแล้วไว้เป็นรูปเล่มซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้สนใจศึกษาค้นคว้าเรื่อง ขบวนการเสรีไทย ได้นำไปศึกษาอ้างอิงต่อไป

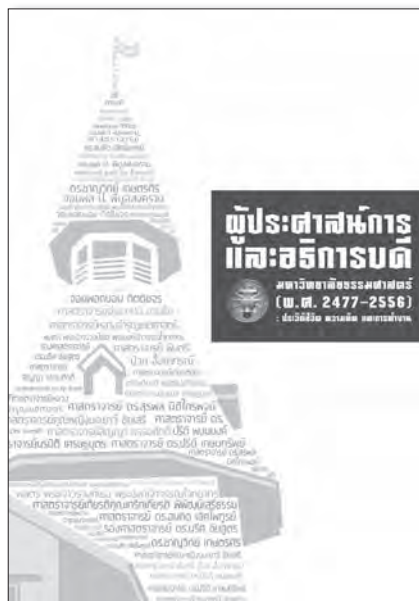

จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์
ฉบับที่ 17

หนังสือที่ระลึกครบรอบ 68 ปี
วันสันติภาพไทย

- 3.3 จัดแสดงนิทรรศการ 68 ปี วันสันติภาพไทย ณ บริเวณหน้าห้องประชุม LT 1 คณะนิติศาสตร์
- 3.4 จัดพิมพ์หนังสือผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477 – 2556) : ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน เพื่อเผยแพร่ผลงาน วิสัยทัศน์ และนโยบายของผู้บริหารมหาวิทยาลัยตั้งแต่มุคแรก จัดพิมพ์เผยแพร่ วันที่ 10 ธันวาคม 2556

หนังสือผู้ประศาสน์การและอธิการบดี
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477-2556) :
ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน

3.5 การจัดทำต้นฉบับหนังสือธรรมศาสตรานุกรม 80 ปี

ในโอกาสครบรอบ 80 ปี มหาวิทยาลัย (2477 – 2557) เพื่อเป็นการเฉลิมฉลองในวาระและโอกาสสำคัญนี้ คณะกรรมการหอจดหมายเหตุฯ มีมติให้จัดทำหนังสือ “ธรรมศาสตรานุกรม 80 ปี” เพื่อบันทึกเหตุการณ์และเรื่องราวที่สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในรอบ 80 ปี จำนวนพิมพ์ 2,000 เล่ม กำหนดเผยแพร่ในวันที่ 27 ธันวาคม 2557

4. งานจัดทำฐานข้อมูลสิ่งพิมพ์ และ E-Book

- 4.1 จุลสารหอจดหมายเหตุธรรมศาสตร์ ฉบับที่ 17
- 4.2 หนังสือผู้ประศาสน์การและอธิการบดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ. 2477 – 2556) : ประวัติชีวิต ความคิด และการทำงาน

4.3 เผยแพร่นิทรรศการ 80 ปี “กำแพงกาลเวลา” ในเว็บไซต์หอจดหมายเหตุฯ

5. การจัดทำข้อมูลสำรองเอกสารจดหมายเหตุเพื่อการอนุรักษ์และให้บริการ

- 5.1 การถ่ายไมโครฟิล์มเอกสารชุดสำนักทะเบียนและประมวลผล กลุ่มใบสมัครและคะแนนสอบไล่ จำนวน 14,320 หน้า
- 5.2 การจัดทำเอกสารดิจิทัลเอกสารชุดสำนักทะเบียนและประมวลผล กลุ่มใบสมัครและคะแนนสอบไล่ จำนวน 14,320 หน้า

6. โครงการพัฒนาธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ ให้เป็นหนึ่งใน “Must-see Destination”

โครงการนี้ดำเนินการต่อเนื่อง 2 ปี ปี 2554 มหาวิทยาลัยมีนโยบายจัดให้บางคณะ หรือหน่วยงานที่มีศักยภาพร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ในการผลักดันให้ธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ เป็นหนึ่งใน “Must-see Destination” ของกรุงเทพมหานคร โดยมีการจัดตารางวันเวลา กำหนดเส้นทาง และจุดสำหรับเยี่ยมชมภายใต้การบรรยายให้ความรู้ โดยทีมบุคลากรและ/หรือนักศึกษาที่ผ่านการฝึกอบรม “มัคคุเทศก์ธรรมศาสตร์” เพื่อให้ทำหน้าที่ดังกล่าว รวมทั้งมีการติดป้ายต่างๆ ที่เป็นภาษาอังกฤษในทุกจุดสำคัญของมหาวิทยาลัย

ในปี 2556 ได้จัดพิมพ์แผ่นพับนำชมสถานที่ 13 จุด ทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ เผยแพร่ที่ห้องอนุสรณสถานปรีดี พนมยงค์ หอประวัติศาสตร์ฯ และนำไปเผยแพร่ตามจุดประชาสัมพันธ์ของกองการท่องเที่ยวกรุงเทพฯ งบประมาณปี 2556 จำนวน 200,000 บาท

7. งานประชุมวิชาการ

- 7.1 งานสัมมนาวิชาการในโอกาสครบรอบ 68 ปี วันสันติภาพไทย

วันที่ 16 สิงหาคม 2556 มหาวิทยาลัยร่วมกับสถาบันปรีดี พนมยงค์ จัดกิจกรรมวิชาการในโอกาสครบรอบ 68 ปี วันสันติภาพไทย เรื่อง “ภารกิจเพื่อชาติเพื่อ Humanity ของ จำกัด พลังกูร กับเอกราชของไทย” ณ ห้องประชุม LT1 คณะนิติศาสตร์

- 7.2 งานสัมมนาวิชาการในโอกาสครบรอบ 40 ปี 14 ตุลาคม 2516 โดย ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ณ ลานโพ ผู้นำนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลา 2516 และจัดพิมพ์บทถอดเทปงานสัมมนาวิชาการ 39 ปี 14 ตุลา ปี 2555 นอกจากจัดกิจกรรมสัมมนาวิชาการแล้ว ยังจัดให้มีพิธีตักตั้งหมุด 14 ตุลา และพิธีเปิดหมุด ณ ลานโพ และจัดแสดงคอนเสิร์ตดนตรีเพื่อชีวิต โดย วงคาราวาน

ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ปาฐกถาเรื่อง “ความฝันเดือนตุลา”
ในวาระครบรอบเหตุการณ์ 40 ปี 14 ตุลา ณ ลานโพ วันที่ 14 ตุลาคม 2556

8. งานที่ได้รับมอบหมายในโอกาสครบรอบ 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย

- 8.1 นิทรรศการ 80 ปี “กำแพงกาลเวลา 80 ปี ธรรมศาสตร์” เป็นภาพนิทรรศการจัดแสดงด้านนอกกำแพงพระราชวังบวรสถานมงคล (กำแพงวังหน้า) เริ่มต้นจากศูนย์หนังสือตามแนวยาวถึงคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี ความยาวประมาณ 180 เมตร กำหนดเปิดจัดแสดงในวันที่ 10 ธันวาคม 2556 – 10 ธันวาคม 2557

เพื่อเฉลิมฉลองในโอกาสครบรอบ 80 ปี (2477 – 2557) แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย และเป็นบันทึกเหตุการณ์สำคัญของมหาวิทยาลัยธรรมศัตร์นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนกระทั่งถึงปัจจุบัน โดยการนำภาพถ่ายและข้อมูลจากเอกสารจดหมายเหตุเล่าประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยที่ผ่านร้อนผ่านหนาว ผ่านเรื่องราวทั้งที่ต้องการจะจดจำและเรื่องราวที่อยากจะลืมเลือน ดำเนินเหตุการณ์ตามลำดับเวลา ผ่าน “กำแพงชรา” อายุกว่า 2 ศตวรรษของพระราชวังบวรสถานมงคลและเป็น “กำแพงวังหน้า” ส่วนสุดท้ายที่เหลืออยู่

นิทรรศการ “กำแพงกาลเวลา” จัดแสดง ณ บริเวณแนวกำแพงชรา
จากศูนย์หนังสือถึงคณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี
อันเป็นนิทรรศการซึ่งบอกเล่าถึงประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยนับแต่สถาปนาถึงปัจจุบัน

พิธีเปิดนิทรรศการ “กำแพงกาลเวลา” วันที่ 17 ธันวาคม 2556
เนื่องในโอกาสที่มหาวิทยาลัยครบรอบการสถาปนา 80 ปี

- 8.2 งานแสดง Augmented Reality/QR Code สถานที่ 13 จุด ได้แก่ ลานโพ ลานปรีดี ตึกโดม กำแพงวังหน้า อาคารเอนกประสงค์และสนามฟุตบอล กำแพงเก่า-ปิ่นใหญ่-ประตูสนามหลวง หอประชุมใหญ่ ต้นยุงทอง ลานประติมากรรม พระพุทธธรรมทิสู ศาสดา ศาลสิงห์โตทอง จักรเยื้อง และตรารธรรมจักร เรื่องราวประวัติและชื่อเสียงเกียรติภูมิของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้จะปรากฏในรูปแบบหนังสือ สิ่งพิมพ์ เว็บไซต์ การจัดแสดงนิทรรศการ ข้อมูลประวัติมหาวิทยาลัยทั้ง 13 จุด ได้รับการรวบรวมและเรียบเรียง นำเสนอในรูปแบบต่างๆ เช่น ความเรียง ภาพถ่าย เสียง และอื่นๆ ในโอกาสครบรอบ 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัย ข้อมูลดังกล่าวได้ถูกนำเสนอให้อยู่ในรูปแบบของ Augmented Reality/QR Code ผู้ที่ต้องการทราบข้อมูลอย่างละเอียดหรือนักท่องเที่ยวที่ผ่านเข้ามาในมหาวิทยาลัย สามารถสืบค้นข้อมูลผ่านเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่ เช่น โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟน และแท็บเล็ต ระบบปฏิบัติการ IOS และ Android โดยเข้าไปบริเวณจุดที่ติดตั้ง QR Code ซึ่งมีเสาแสดงสัญลักษณ์การสืบค้นให้เห็นอย่างเด่นชัดติดตั้งไว้ ณ จุดนั้นๆ

ศ.ดร.สมคิด เลิศไพฑูรย์ อธิการบดี ขณะทดสอบสแกน QR Code
ลานปรีดี วันที่ 17 ธันวาคม 2556

Augmented Reality/QR Code สถานที่ 13 จุด
ซึ่งสามารถใช้เครื่องมือสื่อสารสมัยใหม่สืบค้นได้จาก Code ที่ปรากฏในหน้านี้

ลานโพ

ลานปรดี

ตุ๊กโดม

กำแพงวังหน้า

อาคารเอนกประสงค์

กำแพงเก่าป็นใหญ่
ประตูสนามหลวง

หอประชุมใหญ่

ต้นยุงทอง

สวนประวัติศาสตร์

พระพุทธรธรรมกิติศาสดา

ศาลสิงโตทอง

จิ้งห่อง

ตราธรรมจักร

9. แผนงานในอนาคต

- 9.1 การจัดทำข้อมูลสำรองเอกสารจดหมายเหตุชุดสำนักทะเบียนและประมวลผลและเอกสารประชาธิปไตย จำนวน 39,600 หน้า
- 9.2 การจัดงานสัมมนาวิชาการ และเปิดตัวหนังสือ 2 เล่ม (ประวัติอธิการบดีฯ และ ธรรมศาสตร์านุกรม 80 ปีฯ)
- 9.3 การจัดทำภาพยนตร์สั้น ประชาสัมพันธ์หอจดหมายเหตุฯ
- 9.4 การจัดระบบไฟล์ภาพจดหมายเหตุ การแปลงไฟล์เสียงจากคาสเซตเทปเป็นไฟล์เสียงดิจิทัล
- 9.5 การจัดเรียงและจัดทำบัญชีช่วยค้นเอกสารส่วนบุคคล อ.ปรีดี-ท่านผู้หญิงพูนศุข พนมยงค์
- 9.6 การจัดพิมพ์สมุดภาพ “กำแพงกาลเวลา 80 ปีธรรมศาสตร์”

ของที่ระลึก ในโอกาสครบรอบ 80 ปี แห่งการสถาปนามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

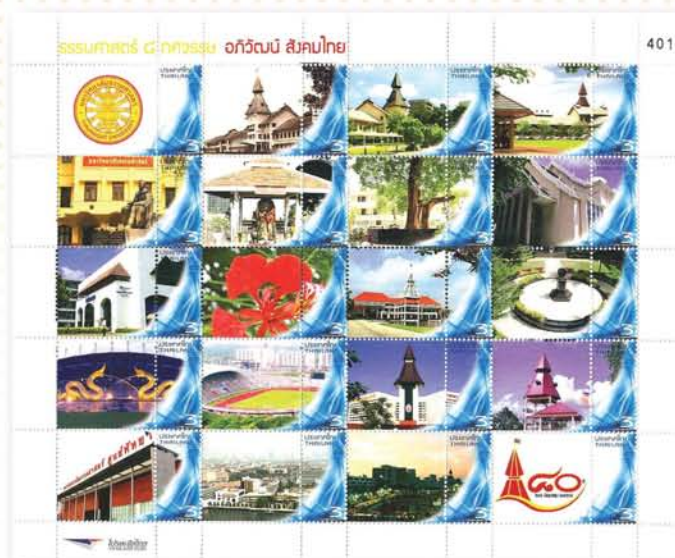
จัดจำหน่ายแล้ววันนี้ ที่ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ และศูนย์รังสิต
โทร. 0-2613-3890, 0-2564-4438

เหรียญที่ระลึก 3 บุรพาจารย์

เหรียญเงินรมดำพันทรายพิเศษ 20,000 บาท
และเหรียญทองแดงรมดำพันทรายพิเศษ 5,000 บาท

เหรียญที่ระลึกสำหรับบุคลากร
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รับส่วนลดพิเศษ 10 %
สั่งจอง : งานการเงิน โทร. 0-2613-3905

I-Stamp 120 บาท

อัลบั้มเพลง "เชิดฉายโดม" (Box Set) รวมเพลงธรรมศาสตร์
บรรเลงโดย วงดนตรีซิมโฟนีออร์เคสตรา 800 บาท

แสตมป์ 19 บาท

แสตมป์แพ็คเกจพิเศษ 99 บาท

โปสการ์ด 50 บาท

หอจดหมายเหตุและหอประวัติศาสตร์เกียรติยศแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ชั้น 3 มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์
 เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200
 โทรศัพท์ : 0-2613-3840-1
 website : www.arc.tu.ac.th email : tuarchives@yahoo.com

ISSN 1906-1692

9 771906 169009

